

ANALELE DOBROGEI

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director : C. BRATESCU

Sumarul.

* * * Amintiri și documente privitoare la Dobrogea, din anul frământărilor sufletești 1918

Rozmarin : La Tervueren

- N. Iorga : Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit; Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859

Salsovia : Noapte de Septembrie

Al. P. Arbore : Câte-va însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc: Raguzanii

Rozmarin : Roua (*Sully Prudhomme*); Trei Paseri (*Fr. Coppée*); Infinitul (*Ed. Grenier*).

D. Stoicescu : Cuatrene de Omar Kaïam; Cuza-Vodă și Călugării

Gh. Toma : Marina la Romani

Gh. Coriolan : Din trecutul liceului „Mircea cel Bătrân”

Dr. George Ultheru : Amintiri dufioase; La țărmul mării

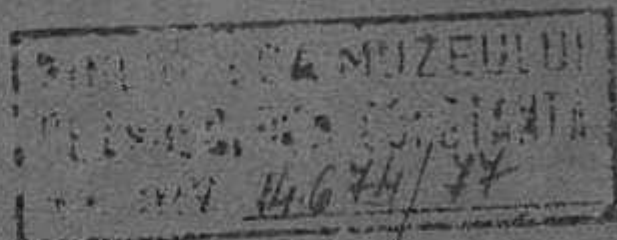
V. Lăiniceanu : Vraje; Privind din prag

P. P. Stănescu : Amiază

M. Pricopie : Avocații

El. Mihăilescu : Ion Ionescu dela Brad; Excursiune agricolă în Dobrogea, în anul 1850

Cărți și reviste

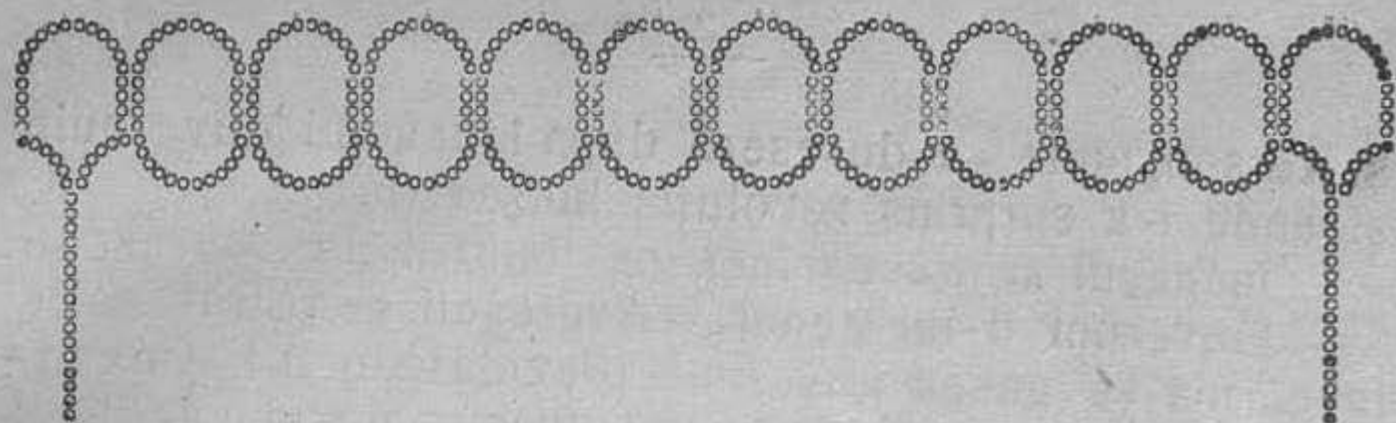


„ALBANIA”

Tipografie—Papetărie—Librărie—Legătorie
Constanța—Str. Traian 16—20

*Manuscrisele se trimit d-lui C. BRATESCU,
profesor la Șc. Normală din Constanța.*

*Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din
opiniunile emise de autorii articolelor publicate.*



AMINTIRI ȘI DOCUMENTE

Privitoare la Dobrogea

Din anul frământărilor sufletești 1918

De bună seamă, cu timpul se vor aduna toate amintirile, toate actele, toate documentele din anii de restriște ai războiului și se vor înregistra toate durerile și toate speranțele acelor vremuri.

În paginile ce urmează vom da numai câteva amintiri și documente dintr'un anumit moment al verei anului 1918.

Moldova era plină de refugiați dobrogeni. În Iași, mai cu seamă, ei erau foarte numeroși.

Se îngrămădiseră acolo o sumă de intelectuali, de mari proprietari și comercianți. Se găseau printre ei, firește, și mulți oameni politici. Foștii parlamentari, cari reprezentaseră Dobrogea în corpurile legiuitoare de mai nainte, erau mai toți la Iași, unii apucați de vremuri acolo, alții înapoiați din Rusia, de la Odesa

și Kerson, unde se duseseră după îndemnul guvernului și unde i-a surprins revoluția bolșevistă.

Inamicul se găsea încă pe linia de la Mărășești. Guvernul d-lui general Averescu se retrăsese, și la cârmă se găsea guvernul prezidat de d-l Alexandru Marghiloman. Opoziția nu avea mai nici o acțiune; în schimb, partizanii intrării noastre în război erau amenințați în libertatea și chiar viața lor.

Pe vremea aceea d-l Nicolae Iorga, cu mari sacrificii, scoțea zilnic „Neamul Românesc”, luptând cu cenzura și cu tot felul de greutate, ca să întrețină mai departe ideea națională și speranța în izbânda finală. Redacția ziarului d-sale era instalată în jumătatea unei odăițe de pe strada Lăpușneanu, în fața bisericii Banu (cealaltă jumătate fiind ocupată de agenția teatrală a d-lui Maxim). Acolo se întâlneau toți acei cari voiau să afle noutăți și să audă un cuvânt de încurajare. Profesori, avocați, medici, literați și ziariști de pretutindenea, din vechiul regat și din provinciile pe atunci subjugate, defilau prin redacția „Neamului Românesc”, luau contact și își comunicau reciproc informațiunile, uneori fanteziste, și impresiile, mai totdeauna optimiste, asupra evenimentelor în curs.

Ziarul d-lui profesor Iorga a deschis larg coloanele sale, între altele, chestiunei dobrogene. Era și nevoie.

Pe atunci, într'adevăr, Bulgarii făceau o întinsă propagandă în străinătate, ca să demonstreze lumii drepturile lor asupra provinciei noastre din dreapta Dunărei.

Miletici, Ișircoff, Zlatarski, Scorpil, Arnaudof, Romanski și alții, — fără a mai pomeni de Ognianofii, Marcoffii și Penacoffii dobrogeni, — publicau articole și broșuri, ca să învedereze „drepturile” istorice, politice, economice, geografice, etc. ale Bulgariei asupra Dobrogei românești, — până la gurile Dunărei. La Berlin, Dr. Rizoff, ministrul plenipotențiar și omul de încredere al lui Ferdinand de Coburg, publica, în a-

celas scop. un mare atlas, reprezentând, pe vre-o 40 hărți, Bulgaria la diferite epoci și explicând în 4 limbi europene, (printre care, neapărat și cea bulgară!) înțelesul acelor hărți și limitele la care Bulgaria era îndreptățită să aspire. Adevărate oficii de propagandă, subvenționate de guvernul Radoslavoff, funcționau în alte centre: la Buda-Pesta, la Viena, și mai cu seamă în Elveția, la Geneva, Lausanne, Berna și Zürich.

Din partea noastră, aproape singura apărare se făcea prin „Neamul Românesc” de către d-l profesor Iorga și de către intelectualii cari se perândau și defilau în îngustimea redacției sale.

S’au scris, totuși, întâmpinări și studii pline de adevăr, de miez și de bun simț, mai târziu adunate, traduse și publicate într’o broșură „*Dobroudja Roumaine*”, pentru informarea publicului străin, ca răspuns la propaganda bulgărească.

Paralel cu această acțiune, — care începuse a fi complectată de cealaltă, ce se ducea la Paris și în Elveția de către un număr de profesori universitari, literați și parlamentari, — o altă acțiune, modestă și ea, pe care totuși voim să o relevăm aci, se petrecea în vechea capitală a Moldovei, cu aceeași tendință de a pune în lumină drepturile noastre asupra Dobrogei.

Înainte de a trece la cele câteva documente relative la această acțiune, mai adăogăm că situația acelor momente și psihologia lor erau acestea :

Armistițiul de la Buftea se încheiase și se semnase, din partea României, de către domnii general Averescu și C. Argetoianu; se încheiase și pacea de la București, — pacea dela 7 Maiu 1918, — și se semnase, din partea României, de către d-nii Al. Marghiloman și C. C. Arion.

Guvernul făcuse alegeri generale pentru Cameră și Senat, care aveau, între altele, să ratifice pacea. Colegiile din Dobrogea n’au fost însă convocate, așa în cât Dobrogea nu avea reprezentanți în parlamentul d-lui Marghiloman.

Cea mai mare mândrie a guvernului era că condițiunile tratatului din București erau mai ușoare și mai blânde pentru noi de cât cele ale armistițiului de la Buftea. Ni se restituise o parte din regiunea munților, cedată prin preliminările păcii; Dobrogea însă rămânea mai departe pierdută. Se discuta numai în această privință, dacă ea va fi dată în întregime Bulgariei, sau dacă partea de Nord va continua să rămână în *condominiu*; se discuta iarăși, dacă și în ce condiții s'ar putea acorda României acces la Marea Neagră pe linia Cerna-Voda-Constanța.

Sentimentul public însă era cu totul altul. Nimeni nu se putea obicinui cu ideea că sângele vărsat și jertfele făcute aveau să ne ducă la acest rezultat. Printr'un simț elementar de intuiție, toată lumea înțelegea că războiul nu era încă terminat și că îngenuncherea noastră nu putea rămânea definitivă.

Cedând acestui sentiment, un număr de foști parlamentari dobrogeni s'au adresat d-lui profesor N. Iorga cu rugămintea să redacteze un *protest*, care să fie citit atât la Cameră cât și la Senat; și d-l Iorga, ascultând rugămintea, a redactat imediat următorul protest, semnat de foștii senatori și deputați ai județelor Constanța și Tulcea.

P R O T E S T A R E

**CARE ERA SA SE PRESENTE CAMEREI ȘI SENATULUI
CU OCASIA LUAREI DOBROGEI**

Domnule Președinte,

Față de ruperea, prin tratatul de pace ce ni s'a impus de împrejurări, care n'au a face cu vitejia oștilor românești și cu hotărârea întregului nostru popor de a-și menține drepturile naționale cele mai elementare, din trupul patriei a teritoriului cuprins între Dunăre și Mare, care odinioară era numit de vechii săi stăpâni turci Dobrogea, subsemnații senatori ai districtelor Tulcea și Constanța protestă solemn, în numele alegătorilor lor de origini deosebite, dar uniți prin același simț

de credincioasă alipire și de nefățărîtă iubire față de nația românească și de Statul român, împotriva acestei silnice sfâșieri.

Nimic n'o îndreptățește, subț nici un raport. Și, dacă noi o știm foarte bine, ținem să adăugim, pentru luminarea străinilor, argumente holărătoare, care nu fac decât să se adauge dreptului celui mai evident care se calcă astăzi.

Veche provincie romană, locuită în mare parte de aceeași locuitori traci ca și pământurile dela stânga Dunării, cu care încă de atunci era strâns legată, și mai târziu colonizată puternic cu elemente romane, această fâșie de teritoriu a trecut apoi în stăpânirea Imperiului bizantin, a cărui autoritate era recunoscută pe ambele maluri ale fluviului. Năvălirea Bulgarilor în veacul al VII-lea, a atins o fără a o organiza și a o putea guverna. Nu odată Impărăția de Răsărit a exercitat din nou drepturile sale de legitimă suveranitate. Și, când, în secolul al XIV-lea, regiunea de Sud a căpătat o viață politică sub Dobrotici, al cărui nume îl poartă, toată partea de lângă Dunăre, cea mai bine populată, atârna de principatul muntean, care era atunci în plină expansiune și care sub Mircea-cel-Bătrân încă de pe la 1388 a ajuns în stăpânirea întregii moșteniri a lui Dobrotici, ca vasal al Impărățiilor bizantini, adăugind și posesiunea Silistrei.

Cele dintâiu mărturii, ca și deducțiile cele mai temeinice, arată o covârșitoare populație românească în aceste părți, pe când Turco-Tătarii vin dintr'o colonizație târzie, iar elementul bulgăresc vechiu, rar și atuncea, a fost total înlocuit de această colonizație, pentru ca pe urmă nu mai să vie noi locuitori de această rasă, din așezările basarabene sau din părți mai adânci ale Bulgariei de astăzi. Legat prin interese economice cu bălciurile muntene, având atârnaire de Mitropolia Brăilei, servind de locuință pentru iarnă păstorilor mocani din Ardeal, cari se și statorniciau aci, primind pe sătenii din balta brăileană și pe emigrații cojani din districtele Brăilei și Râmnicu-Sărat, acest Ținut își arată legătura cu partea de peste Dunăre a României și prin repetarea acelorași nume geografice pe un mal și pe cellalt și prin relațiile neconținute de familie între Muntenii băl-tăreși și Dobrogeni.

O cercetare a numelor de localități și de accidente geografice a găsit 1.260 de numiri românești pe lângă un număr mai mare de numiri turanice, iar numiri bulgărești nici douăzeci în toată provincia. Toți cercetătorii, cari au făcut statistice în timpurile noastre, au constatat inferioritatea numerică a acestui element suprapus de curând: Basarabeni în districtul Tulcea, Turlaci de la Cotel în districtul Constanța. Dacă profesorul bulgar Miletici a putut spune despre Dobrogea sudică anexată la România în 1913 că «nici într'un singur loc n'a putut afla o populație bulgară indigenă», alt profesor bulgar, Ișircov, asigură că „a se crede că sunt mai mult de 50000 de Bulgari în Dobrogea” — unde locuiau 400.000 de oameni, — „precum se face adesea, înseamnă a ne înșela într'un chip grosolan”. Și, de fapt, socoteli statistice serioase dau, pentru 1913, la 338.847 locuitori un număr de 56.475 Bulgari, abia o șesime din populație, în județul Tulcea singur fiind, la acea dată, 74.157 Români. Când Dobrogea turcească a fost deschisă culturii prin războiul Crimeii, compania engleză, care a construit linia Cerna-Voda-Constanța, a arătat apoi cu ce țară e legat mai mult acest teritoriu.

La 1877-8, după un războiu blrutor alături de Ruși, ni s'a oferit această regiune, pe care România n'a acceptat-o ca o compensație pentru Basarabia de Sud, anexată la Imperiul vecin căci ea n'a cedat niciodată formal județele basarabene. Iar posesiunea dobrogeană, în legătură cu o veche colonizare și cu o continuă influență culturală, o datorește României Puterilor europene reprezentate la Congresul din Berlin, care singure, dacă ar avea motive, care nu pot exista, ar fi chemate a reveni asupra unei situații care, și prin legăturile ei cu gurile Dunării, e de un interes general european.

Ce operă de civilizație a făcut Statul român în cucerirea sa dela 1878, nu e nevoie a se mai spune, când dintr'un sat oriental s'a făcut portul de o importanță mondială care e Constanța și când populația s'a îndoit măcar, iar bogăția s'a făcut de patru ori mai mare.

Intr'o epocă în care din amândouă taberele luptătoare în marele război s'a recunoscut solemn dreptul populațiilor, care sunt națiuni, a hotărâ cu privire la soarta lor, nu o adunare improvizată sub un regim de ocupație, după plecarea și iz-

gonirea celor mai mulți cetățeni, poate hotărî despre viitorul unei țări, ci numai reprezentanții ei legali și liber aleși, cari suntem noi.

Și în numele unui trecut de două mii de ani, în numele unei neconținute opere civilizatoare, în numele dreptului celui mai firesc și, în același timp, în numele nezguduitei hotărâri a 400000 de oameni, pe cari dominația românească i-a ridicat din barbarie, i-a luminat și i-a îmbogățit, ridicăm în Parlamentul român această indignată și emoționată protestare, care-și va afla, suntem siguri, răsunetul în conștiința lumii.

Dr. N. M. Sadoveanu
C. Oancea
I. Atanasiu
C. Cociaș

Protestul foștilor parlamentari dobrogeni n'a fost însă cetit nici la Camera nici la Senat. Semnatarii lui nu aveau putința a o face, ne mai fiind membri ai Parlamentului, iar printre parlamentarii atunci aleși nu s'a găsit nimeni dispus să se expună cetindu-l și să facă oare cum situație dificilă guvernului,

Dobrogenii, cari se întâlneau în fiecare zi la redacția „Neamul Românesc”, — și în număr mai mare pe piața *Unirei*, lângă statuia lui Cuza Vodă, — voiau totuși să știe mai precis, dintr'o gură mai autorizată care era situația lor.

Primul-ministru tocmai venise de la București, după semnarea tratatului de pace. Un număr de vreo 30 de refugiați din ambele județe ale Dobrogei-Vechi i-au cerut atunci o audiență și d-l Marghiloman i-a primit la palatul Sturza, unde funcționa cancelaria Consiliului de Miniștri.

În numele delegației, d-l Ioan N. Roman, fost deputat de Constanța, a dat citire următoarei petițiuni:

Domnule Prim Ministru,

Războiul ne-a impus tuturor, — dar mai cu seamă nouă, Dobrogenilor, — jertfe mari și de tot felul. Nu vom stărui asu-

pra lor, pentru că vă sunt bine cunoscute; totuși, nu putem trece sub tăcere *durerea cea mai mare*: aceea de a ne fi pierdut colțul de țară în care unii ne-am născut și alții am trăit o viață întreagă. Acum, când pacea s'a încheiat, cei din alte părți, pribegi ca și noi de urgia războiului, se vor întoarce la casele lor, *în Patria lor*; noi însă va trebui să căutăm cenușa gospodăriilor noastre *în țară străină*, adăugând astfel umilința la durere și nesiguranța vieții la desăvârșita ruină.

Eram în număr covârșitor față de toți conlocuitorii noștri de altă origină și stăpâneam mai mult de $\frac{2}{3}$ din solul provinciei; iar prin înțeleapta politică de Stat, observată în cei 40 de ani de dominațiune românească, și mai ales prin însușirile superioare de nobleță înăscută, de blândeță și de largă toleranță ale poporului nostru, am izbutit să imprimăm Dobrogei caracterul cei mai pronunțat românesc, amalgamând și alipind sufletului nostru elementele atât de disparate ce, după vremuri s'au așezat acolo.

De almintrelea, Românii și înainte de 1878, sub dominațiunea otomană, constituiau în Dobrogea un important element etnic, care s'a menținut compact, secolii de-a rândul, în anumite regiuni și mai ales de-a lungul Dunărei; — și noi socotim că acum, mai mult decât ori-când, o datorie imperioasă față de neamul nostru ne impune să conservăm, cu prețul tuturor sacrificiilor, caracterul *etnic* românesc provinciei, politicește — sperăm numai vremelnic — perdută. Acest rezultat nu va putea fi atins decât numai înlesnindu-se întoarcerea și așezarea nenorociților Români dobrogeni, acum împrăștiați în toate părțile: în câte-va județe ale Munteniei, în mai toată Moldova și în unele regiuni ale Basarabiei.

Echitatea cere de asemenea să se țină seamă și de acei Dobrogeni cari, din cauza ocupațiunilor, nu s'ar mai putea înalța în Dobrogea și cari, ca elemente utile acolo ar putea fi de folos și aice; ei sunt de o potrivă demni de aceeași solitudine din partea Domniei-Voastre.

Negreșit, Domnule Prim-Ministru, noi n'am putea prevedea și formulă aice toate măsurile ce ar fi de luat în acest scop și care vor varia după diferitele categorii de locuitori, după

necesitățile fie cărei clase sociale și, firește, și după putința Statului de a le satisface. Domnia-Voastră aveți în aceasă privință mai multă competență, mai multe mijloace de cercetare și de cumpănire a lucrurilor. Ne permitem, totuși, a enumera câteva măsuri pe care le credem indispensabile și pe care vă rugăm să bine-voiți a le avea în vedere,

Iată acele măsuri:

1]. Să se demobilizeze, cât mai curând posibil, toți locuitorii dobrogeni, ori căror unități ar aparține și să li se înlesnească,—dacă se poate chiar înainte de verificarea păcei,—întoarcerea la căminurile lor, fie pentru reinstalare, fie pentru liquidarea avutului ce vor mai fi având. intervenindu-se unde va fi nevoie, ca să nu li se facă greutate și să li se asigure drepturile și viața.

2]. Să se numească una sau mai multe comisiuni, care să funcționeze la fața locului, cu învoirea autorității respective și care să aibă însărcinarea:

a). Să achite bonurile de rechiziție ce-i vor prezenta proprietarii rechiziționați;

b). Să stabilească, după scriptele autorităților, și să achite drepturile celor rechiziționați cari, din cauza evenimentelor, nu mai sunt în posesiunea bonurilor de rechiziție ce li s'au eliberat;

c). Să cerceteze, cu toate mijloacele de probațiune admise pentru stabilirea faptelor, rechizițiunile sau simplele luări de animale și obiecte, fără a se fi eliberat proprietarilor bonuri de rechiziție, sau altă dovadă scrisă;

d) Să cerceteze, să evalueze și să achite daunele de tot felul făcute în avutul privaților, fie de trupele noastre și ale aliaților noștri Ruși, fie de inamic.

3). Să se dea plugarilor, comercianților, industriașilor, meseriașilor, etc. putința de a reîncepe lucrul, în care scop credem că s'ar putea înființa o Bancă, unde ei să găsească creditul și sprijinul necesar spre a-și valorifica munca.

4). Funcționarii români, cari vor fi necesari în Dobrogea [la silozuri, consulat, agenții comerciale, etc.] să fie toți dobrogeni; iar funcționarii, cari nu se mai pot întoarce, să fie numiți în funcțiuni similare în țară, plătindu-li-se salariile până la numire.]

5]. Drepturile câștigate în serviciul Statului român, cum ar fi d. ex. dreptul de pensie, să rămâne respectate și după pierderea silită a cetățeniei române, când numai cu această pierdere titularii unor asemenea drepturi pot să-și păstreze altele legate de solul Dobrogei. De asemenea, cetățenia română să nu fie pierdută pentru Români din Dobrogea cari ar fi optat vremelnice pentru o cetățenie străină, când acei Români, lichidându-și afacerile din Dobrogea, ar veni să se stabilească în România.

6]. Profesioniștilor cari nu mai pot profesa în Dobrogea să li se încredințeze în țară situațiuni potrivite cu specialitatea lor; iar când astfel de situațiuni nu li s'ar putea da, să li se acorde despăgubiri care să-i pună în măsură de a-și reface carierele.

7]. Să se mențină ca valabile pentru țară și cu drept de opțiune în privința localității, drepturile de farmacie, de brevet, licență etc. dobândite în Dobrogea.

8]. Până ce se vor înapoia în Dobrogea, pentru a se stabili din nou acolo, sau până când vor fi puși în situațiune de a-și reîncepe carierele în țară acei ce nu se mai pot înapoia, refugiații dobrogeni fără mijloace de existență să fie ajutați în măsura trebuințelor imediate ale traiului zilnic și după greutatea familiilor lor, iar cei demobilizați și capabili de muncă să fie plasați în industrii, meserii, la munca câmpului, etc., cu ajutorul și intervenția autorității.

9). Să se înființeze în Iași, eventual și în alte orașe, birouri recunoscute, care să aibă de scop a stabili contactul între autorități și Dobrogenii refugiați, cari ar avea nevoie de concursul și sprijinul lor.

Acestea sunt, Domnule Prim-Ministru, o parte din măsurile ce le credem absolut indispensabile pentru a se păstra provinciei noastre din dreapta Dunărei caracterul ei etnic de mai nainte și pentru a se face posibilă viața atâtor familii aruncate pe drumuri și lăsate în cea mai chinuitoare nesiguranță de împrejurările nenorocite ale războiului.

Știm greutatea financiară în care se zbate țara și bănuim multe îndatoriri cărora urmează să le facă față; dar ches-

tiunea ce aducem înaintea D-Voastre este de o prea mare importanță, pentru ca oamenii de Stat, în luptă cu greutățile prezentului, să nu întrevadă în ea pregătirea viitorului într-o anumită direcție și să nu-i dea toată sollicitudinea.

Ar fi de altminterlea și nedrept ca o calamitate ca aceasta a războiului, să așese cu toată greutatea ei în chip deosebit asupra locuitorilor unei regiuni mai bătute și mai fără noroc; dreptatea cere, din contra, ca toți cetățenii să o suporte de o potrivă, căci numai astfel ea va apăsa mai puțin și în chip mai egal asupra tuturor. Generațiile viitoare chiar vor trebui să ia asupra lor o parte cât mai mare, ele care poate nu vor ajunge să trăiască zilele nenorocite pe care le trăim noi acum.

În speranța că apelul nostru nu va rămânea fără răsunet și că D-Voastă veți căuta chiar să adăogați ceea ce lipsește unei soluționări complete a chestiunii, Vă rugăm, Domnule Prim-Ministru, să primiți expresiunea distinșelor noastre sentimente de stimă și devotament.

30 Aprilie 1918

În delegație	{	I. N. Roman	Alimăneșteanu
		C. Irimescu	P. Grigorescu
		Gr. Grigoriu [librar]	Sever Movilă
		Dr. Sadoveanu	Nic Rigani
		Calafeteanu [Tu'cea]	Gogu Rigani
			Farm. Miga

Răzpunzând d-lui Roman, primul-ministru a spus : că nu eră nimeni care să regrete mai mult de cât d-sa dezastrul țării, a căruia răspundere alții o purtau ; că d-sa a stăruit din toate puterile să amelioreze condițiunile consimțite de guvernul Averescu la Buftea și consideră ca un succes personal nu numai alipirea Basarabiei, ci și restituirea zonei din regiunea munților ; că, în ce privește Dobrogea, a apărat de asemenea cât a putut drepturile noastre și a prezentat chiar mareșalului Makenzen, contelui Czernin și celorlalți membri ai Conferinței, reprezentanți ai Puterilor-Centrale, un memoriu întocmit de d-sa și de d-nii profesori D. Onciul, Simion Mehedinți și C. Giurescu,

dar că, după 15 zile de la înmânare, a căpătat răspunsul că la Viena și mai cu seamă la Berlin domnea convingerea că pacea între Români și Bulgari nu se va putea stabili și asigura, de cât numai interpunându-se Dunărea, ca hotar, între țările lor; că «mareșalul», de altfel, recunoștea progresele realizate în Dobrogea sub dominațiunea românească; progrese care chiar l-au surprins; dar că personal nu putea face nimic pentru a schimba soluțiunea hotărâtă a cercurilor superioare; că astfel fiind, ca om politic, care nu contează nici cu iluziile, nici cu minunile, ci numai cu realitățile era nevoit să constate cu durere că *Dobrogea este și rămâne definitiv pierdută*; că pe dobrogeni d-sa nu-i împedica să se întoarcă la căminuri, dar nici nu îndemna pe nimeni să o facă, de oarece credința d-sale era că nu vor duce casă bună cu bulgarii; și că, în sfârșit, regretă că nu putea veni în ajutorul dobrogenilor amenințați a rămâne pe drumuri, muritori de foame, de oare-ce finanțele Statului se găseau în cel mai mare dezechilibru și guvernul era nevoit să cheltuiască în fiecare zi ceia-ce încasă, din impozite, într'o lună.

Acest răspuns al d-lui Marghiloman nu putea mulțumi pe dobrogeni. Dacă unii erau într'adevăr îngrijorați de soarta și viitorul țării lor, cei mai mulți stăruiau în optimismul de mai nainte. Ei nu-și puteau închipui o clipă măcar că Dobrogea putea fi *definitiv pierdută*.

D-l Ioan N. Roman a cerut atunci d-lui I. C. Brătianu o audiență pentru o delegație dobrogeană; și d-l Brătianu a primit imediat, a doua zi, la locuința d-sale din strada Lascăr Catargiu, delegația, alcătuită din foști parlamentari, din foști demnitari dobrogeni și dintr'un număr de intelectuali, proprietari și comercianți.

Primirea delegațiunei s'a făcut cu toată solemnitatea, nu numai de către d-l Brătianu personal, ci de

către toți foștii miniștri din cabinetul d-sale și de către foștii președinți ai Corpurilor legiuitoare.

D-l Roman a dat citire unui inimos și documentat memoriu. care a fost ascultat cu cel mai viu interes,

În acel memoriu se aproba fără rezervă din partea dobrogenilor, -- «cei mai încercați cetățeni ai țării în războiu» acțiunea pentru unitatea noastră națională; se veștejeau mijloacele barbare întrebuintate de inamic pentru a-și întronă stăpânirea brutală asupra lumii; se relevă absurditatea pretențiunilor bulgărești asupra Dobrogei, care a fost dacă, romană, bizantină, românească, -- dar bulgărească nici-odată; se aminteau apoi sacrificiile pe care Statul și inițiativa privată le-au făcut acolo, în cei 40 de ani de dominațiune românească; și se încheiă cu constatarea că mintea și sufletul dobrogenilor resping de o potrivă ideia pierderii definitive a Dobrogei, înfățișată ca o axiomă de primul-ministru al țării.

În mijlocul cuvântărei, lacrimile au început să curgă din ochii d-lui Roman care, totuși, stăpânindu-și emoțiunea, a continuat cetirea, cu glasul înecat în plâns.

Când d-l Brătianu s'a ridicat ca să răspundă, d-sa covârșit de emoție, nu a putut rosti un singur cuvânt timp de mai multe minute... În ochii tuturor erau lacrimi....

Reculegându-se, d-l Brătianu a răspuns sacadat și vădit mișcat, că înțelege toată durerea și toată frământarea sufletească a bieților dobrogeni făgăduind că, de îndată ce îi va stă în putință, le va da tot sprijinu! pe care îl meritau într'adevăr.

Memoriul d-lui Roman a fost reținut de d-l Brătianu și comunicat, în traducere franceză, miniștrilor Puterilor aliate, ca un document ce cuprindea expresiunea sinceră a sentimentelor marei majorități a locuitorilor dobrogeni.. Era cel mai bun răspuns la memoriile bulgărești de la Babadag!

După o clipă de tăcere, d-l Brătianu, schițând un ușor zâmbet, s'a adresat apoi delegațiunei spunându-i:

«Cred că Domnul Prim-ministru se înșeală când

prezice pierderea definitivă a Dobrogei... Și, ca să ne despărțim sub o impresie mai veselă, să-mi dați voie să vă spun o anecdotă»...

„Când-va, la Viena, trăia un mare meteorolog, care publică în fiecare an un buletin de preziceri. Deși om foarte învățat, nu prea nimeria cu prezicerile sale. Așa, când prezicea „furtună“, se întâmpla să fie „vreme frumoasă“, — și din contra

„Intr'un târgușor vecin, un modest cetățean, fără pretenții și fără reputație, publică și el un buletin la fel, — și o nimeria cu mult mai bine.

„Intr'o zi, intrigat, savantul și-a luat inima în dinți și s'a dus să-și viziteze rivalul, ca să afle secretul științei sale, — bine-înțeles fără a-și divulga numele.

„Când bietul cetățean a aflat scopul distinsei vizite ce primea și s'a încredințat că are a face cu un om de treabă, i-a răspuns:

D-ta vrei să afli știința mea, — dar eu nu am nici o știință !... De unde vrei d-ta să știu dacă la anu pe vremea asta va ploua ori va fi vreme frumoasă?!... Secretul „științei“ mele e simplu, și iată-l: Un dobitoc de învățat de la Viena publică în fiecare an un buletin de preziceri. Văzând cât sunt de greșite, m'am apucat acum câțiva ani, ca să mă distrez, să public și eu un asemenea buletin, întorcându-i toate prezicerile pe dos. Unde spunea el „cald“, eu spuneam „frig“, unde el „nor“, eu „senin“... Și, nu știu cum se face, dar eu o nimeriam de nouă zeci de ori la sută, de câte ori el greșea, și greșeam de zece ori la sută, de câte ori el nimeria !... Am văzut atunci că gluma prinde și-mi aduce chiar foloase, și uit'te cum se face că public în fiecare an buletinul meu, cu aceiași superioritate asupra învățatului meu rival dela Viena.

Cuvintele prietenești ale d-lui Brătianu și anecdota d-sale despre valoarea oare-cărora preziceri au avut darul de a mai înviora sufletele îngrijoraților dobro-

geni. Totuși, ei au hotărât ca o nouă delegațiune a foștilor parlamentari să se prezinte și M. S. Regelui.

Cu elemente din celelalte memorii, - al d-lui profesor Iorga și ale d-lui Roman, - cum lesne se poate vedea din apropierea textelor, - s'a alcătuit un al treilea memoriu, semnat de domnii: Ioan N. Roman, N. Comșa, C. N. Alimăneșteanu, Dr. N. Sadoveanu, C. Oancea, Elefterie Niculescu și General Crăiniceanu, însărcinându-se o delegațiune compusă din domnii Ioan Roman, Dr. N. Sadoveanu și C. N. Alimăneșteanu să-l prezinte Suveranului..

Iată textul acestui memoriu:

Sire,

Față de ruperea din trupul Patriei a teritoriului cuprins între Dunăre și Mare și numit odinioară, sub dominațiune otomană, „Dobrogea“, subsemnații. în calitate noastră de reprezentanți ai județelor Tulcea și Constanța, am considerat că ar fi fost imperioasă noastră datorie de a protesta, în sânul chiar al Parlamentului din care făceam parte, în potrivă acestui act de violență, contrariu drepturilor noastre istorice, tratatelor internaționale și simțului general al populațiunei din acel teritoriu.

Parlamentul a fost însă dizolvat, iar la constituirea noilor Camere care îl vor înlocui, Dobrogea nu a fost chemată a-și trimite reprezentanții săi, deși deslipirea ei din trupul Patriei, atât după dreptul nostru constituțional, cât și după dreptul internațional, este un act fără valoare juridică, pe cât timp nu este făcut cu asentimentul întregii Națiuni legalmente exprimat.

În asemenea împrejurări vocea noastră se îndreptează către Acela care represintă în permanență suveranitatea națională și rugăm pe Majestatea Voastră să bine-voiască a lua cunoștință de motivele care sîervesc de bază actului nostru de protestare.

S I R E,

Nimic nu îndreptățește această silnică sfâșiere, în nici-un chip și sub nici-un raport ; și dacă noi o știm bine, ținem să aducem totuși, pentru și mai desăvârșită lumină, argumente hotărâtoare, care nu fac decât să se adauge dreptului celui mai evident care se calcă astăzi.

Veche provincie romană, locuită în mare parte de aceeași locuitori traci ca și pământurile de la stânga Dunărei, cu care încă de atunci era strâns legată, și mai târziu colonizată puternic cu elemente romane, această fâșie de teritoriu a trecut apoi în stăpânirea Imperiului bizantin, a cărui autoritate era recunoscută pe ambele maluri ale fluviului:

Năvălirea Bulgarilor în veacul al VII-lea, a atins-o fără a o fi putut organiza și guverna. Nu odată Impărăția de Răsărit a exercitat din nou asupra-i drepturile sale de legitimă suveranitate. Si când, în secolul al XIV-lea regiunea de sud a căpătat o viață politică deosebită sub Dobrotici, al cărui nume îl poartă, toată partea de lângă Dunăre, cea mai bine populată, atârna de principatul Muntean, care era pe atunci în plină expansiune și care sub Mircea-cel Bătrân, încă de pe la 1388, a ajuns în stăpânirea întregii moșteniri a lui Dobrotici, ca vasa al Impăraților bizantini, adăogându-și posesiunea Silistrei.

Cele dintâi mărturii, ca și deducțiile cele mai temeinice, arată o covârșitoare populație românească în aceste părți, pe când Turco-Tătarii vin dintr'o colonizație târzie, iar elementul bulgăresc vechiu, rar și atuncea, a fost total înlocuit de această colonizație, pentru ca pe urmă numai, după mai multe veacuri, să vie noi locuitori de această rasă din așezările basarabene sau din părți mai adânci ale Bulgariei de astăzi.

Legat prin interese economice cu bălciurile muntene, având atârnaire de Mitropolia Brăilei, servind de locuință pentru iarnă păstorilor mocani din Ardeal, care se și statorniceau aici, primind pe sătenii din balta brăileană și pe emigrații cojani din districtele Brăilei și Râmnicului-Sărat, acest ținut își arată legătura cu partea de peste Dunăre a României și prin repetarea aceluiași nume geografice pe un mal și pe celălalt și

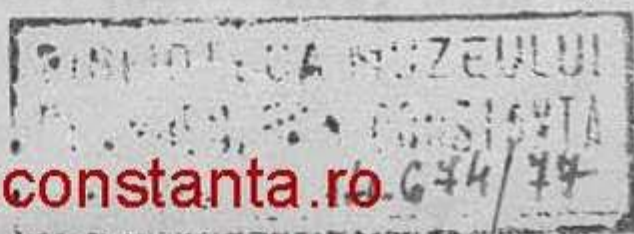
prin relațiile neconținute de familie între Muntenii băltăreți și Dobrogeni.

O cercetare a numelor de localități și de accidente geografice a găsit 1260 de numiri românești pe lângă un număr mai mare de numiri turanice, iar numiri bulgărești nici douăzeci în toată provincia. Toți cercetătorii, cari au făcut statistice în timpurile noastre, au constatat inferioritatea numerică a acestui element suprapus de curând: Basarabeni în districtul Tulcea și Turlaci de la Cotel în districtul Constanța. Dacă profesorul Miletici a putut spune despre Dobrogea sudică, anexată la România în 1913, că „nici într'un singur loc n'a putut afla o populație bulgară indigenă”, alt profesor bulgar, Ișircov, asigură că „a se crede că sunt mai mult de 50.000 de Bulgari în Dobrogea” — unde locuiau 400000 de oameni, — „precum se face adesea, înseamnă a ne înșela într'un chip grosolan”. Și de fapt, socoteli statistice serioase dau în Dobrogea veche, pentru anul 1913, la o populație de 380.430 de locuitori un număr de 51.149. Bulgari, reprezentând 13,4% față de un număr de 216.425 Români, reprezentând 56,9% din populație; iar în 1916 populația Dobrogei vechi atinge cifra de 400.000 locuitori cu peste 230.000 Români, aceștia depășind în număr pe toți conlocuitorii lor de alte origini luați la un loc.

De altminterlea, când Dobrogea turcească a fost deschisă culturei prin războiul Crimeei, compania engleză, care a construit linia Cerna-Voda—Constanța, a arătat cu ce țară e legat mai mult acest teritoriu.

La 1877-78, după un războiu bîruiitor alături de Ruși, ni s'a oferit această regiune, pe care România n'a acceptat-o ca o compensație pentru Basarabia de Sud anexată la imperiul vecin, căci ea n'a cedat nici-odată formal județele basarabene. Posesiunea dobrogeană, în legătură cu o veche colonizare și cu o continuă influență culturală, o datorește România armelor sale și Puterilor europene reprezentate la Congresul din Berlin, care au recunoscut și consacrat astfel, odată cu drepturile noastre străvechi și o așezare ce, prin legăturile ei cu gurile Dunărei, e și de interes general european.

Opera de civilizație ce am înfăptuit acolo în cei 40 ani de dominație românească e un titlu de mândrie pentru Statul și



poporul românesc. În acest scurt interval de timp noi am transformat pustia dobrogeană de mai înainte într-o grădină roditoare. Am introdus domnia legii desbătute de Națiune în locul arbitrariului din trecut, garantând și asigurând libera dezvoltare a tuturor ; am regulat și consolidat dreptul de proprietate, împământenind peste 100.000 de plugari, începând cu cei locali, întreprinzând suprafața pământului arabll și încercând rendimendul solului; am dat un avânt necunoscut până atunci comerțului industriei, meseriilor și tuturor indeletnicirilor care sporesc bogăția națională, asigurând bunul traiu al claselor orășenești și, ca urmare, populațiunea provinciei s'a întreit, iar excedentul nașterilor s'a înșesit; am ameliorat condițiunile de igienă ale satelor vechi și am înființat sate noi; am sporit numărul și întinderea drumurilor șoseluite dela 90 la peste 1000 de Km. iar căile ferate dela 66 la 239 Km.; am înălțat peste 150 de biserci, am clădit spitalele model și numeroase infirmierii, am zidit școli primare confortabile în toate comunele și am introdus învățământul secundar și profesional în ambele județe; am desgropat și cercetat ruinele trecutulu', care vorbesc numai de drepturile noastre vechi în acea parte de țară și am ridicat monumente de pietate aceluia trecut atât de frământat și atât de scump nouă; am pus în valoare minele de fier, de cupru și de mangan, carierele de marmoră și de granit și bogatele pescării ale Razimului și Dunăvățului; am făcut marile lucrări ale podului de peste Dunăre și portului de la Constanța care vor rămâne ca monumente veșnice și grandioase ale spiritului nostru civilizator și capacității noastre tehnice, apoi conducta și rezervoriile de petrol și mărețele silozuri din portul Constanța... Într'un cuvânt, am înzecit activitatea; bogăția și cultura în general, am înfiripat o viață prosperă și fericită și am deschis toate perspectivele unui viitor strălucit; iar conglomeratul de neamuri de acolo, afară de o minoritate dintre Bulgari, s'a amalgamat într'un popor, având toate însușirile unei înrudiri morale, aceeași conștiință națională românească, aceeași iubire de Țară și același simțimânt de respectoasă alipire față de Suveran și de Dinastia Sa.

SIRE,

Intr'o epocă în care din amândouă taberele luptătoare în

marele războiu s'a recunoscut solemn dreptul populațiilor, care sunt națiuni, de a hotărâ cu privire la soarta lor, nu o adunare improvizată și necontrolată, sub un regim de ocupație după plecarea și izgonirea celor mai mulți cetățeni, cum a fost organizată de Bulgari la Babadag, poate hotărâ de viitorul unei țări, ci numai reprezentanții ei legali și liber aleși.

În numele unui trecut de două mii de ani, și al unei neconținute opere civilizatoare, în numele dreptului celui mai firesc, ce ni-l dă legătura noastră de sânge, munca și jertfele noastre de acolo și nezguduita hotărâre a 400.000 de oameni pe cari dominația românească i-a ridicat din barbarie, i-a luminat și i-a îmbogățit, noi, cei din urmă reprezentanți până acum ai Dobrogei în Parlamentul României, ridicăm această indignată și emoționată protestare, care suntem convinși că va avea răsunet nu numai în marele suflet românesc al Majestății Voastre, dar, la timpul său, și în conștiința lumii.

Suntem cu cel mai profund respect

SIRE,

Ai Majestății Voastre

Prea supuși și prea plecați servitori

Ioan N. Roman, deputat al col. I de Constanța

N. Comșa, deputat al col. I de Tulcea

C. N. Alimăneșteanu, deputat al col. II de Constanța

I. C. Atanasiu, senator al col. I de Tulcea

D-r N. Sadoveanu, senator al col. I de Constanța

C. Oancea, senator al col. II de Constanța

Elefterie Nicolescu, deputat al col. II de Tulcea

General Crăiniceanu, deputat al col. III de Tulcea

Delegațiunea foștilor parlamentari dobrogeni a fost primită de M. S. Regele în ziua de Sâmbătă ¹⁶/₂₉ Iunie 1918, orele 3 după amiază, la reședința regală din Lăpușneanu, în localul Creditului Funciar Urban din Iași, fostul palat al lui Cuza-Vodă.

Prezentând memoriul, membrii delegațiunii au spus M. S. Regelui că ei nu pot crede în trăinicia păcii de la București, care făcea României o așa de strigătoare nedreptate și nesocotea cu desăvârșire în-

teresele și sentimentele populațiunei dobrogene, ci considerau această pace ca o silnicie trecătoare, și ca una din multele încercări de care neamul nostru s'a isbit în trecut, fără ca vitregia vremurilor să-l fi putut abate ori răpune.

Iar M. S. Regele a răspuns, aproape textual:

«E adevărat că neamul românesc a suferit multe dureri și nedreptăți în tot cursul istoriei sale, dar a găsit în el destulă putere de voință ca să reziste și să se refacă. Nici acum speranța nu trebuie pierdută».

Aceste cuvinte hotărâte și bărbătești ale Suveranului, — care contrastau în chip vădit cu părerile pesimiste ale primului Său Consilier, -- au fost imediat aduse la cunoștința dobrogeni'or și au avut asupra lor efectul unui adevărat reconfortant.

De altfel, n'a trecut mult și inamicul a trebuit să vadă reversul medaliei și prăbușirea visurilor lui de dominațiune universală. „Frontul unic“ devenise o realitate. Ofensiva generalului Foch în Nordul Franței a fost fulgerătoare. La legațiunea franceză din Iași, -- instalată în localul vechiului Conservator de muzică și de declamație, -- se afișau radiogramele primite peste zi. Lumea citea cu lăcomie. Un perete întreg al sălei de intrare era prins de o mare hartă a regiunii frontului de luptă, pe care zilnic, -- și câte odată de mai multe ori pe zi, -- se însemnau rezultatele ofensivelor decisive, cu creioane de diferite culori. Nimic mai elocvent și mai convingător de cât aceste însemnări. Inamicul nu mai putea rezista. El se gasea în plină derută. Retragerea lui era neînchipuit de grabită și de dezastruoasă.

În zilnicul pelerinagiu de la legațiunea franceză n'a fost dobrogean, locuitor la Iași, sau venit pentru a lua informații și a le comunica celorlalte centre, care să nu se fi dus măcar odată pe zi, ca să vada cu ochii lui, harta minunată pe care se scria triumful Dreptului asupra Forței.

Nu mult după aceea a început și ofensiva gene-

ralului Franchet d'Épéray de pe frontul Salonicului, cu defectiunea „prusacilor balcanici“, cu retragerea precipitată a adevăraților prusaci ai lui Makensen, cu intrarea glorioasă a luptătorilor de la Mărășești în teritoriul ocupat și cu întoarcerea anevoiasă a refugiaților dobrogeni la căminurile lor, în scumpa lor Dobroge, ce--mila Domnului!--n'a fost *definitiv* pierdută.

Am schițat aceste câte-va amintiri diu noianul întâmplărilor prin care am trecut în anii de grea încercare ai războiului și am dat cele câte-va memorii și proteste în care se încheau simțimintele și speranțele marei majorități a locuitorilor dobrogeni, — acte ce acum capătă valoarea unor documente, — pentru ca să rămână fixate și cunoscute publicului și pentru ca să poată servi la reconstituirea momentelor nespuse de grele, dar și neînchipuit de mari, pe care mulți dintre noi le-am trăit pe atunci în vechea capitală a Moldovei, cu inima adesea strânsă de îngrijorare și une-ori încălzită de nădejdea vremurilor ce aveau să urmeze.



LA TERVUEREN...

*La Tervueren, drepti, stejarii
Năzuesc în spre lumină,
Și de umbră și de farmec
E pădurea toată plină.*

*Liliecii și salcâmi,
Teii de pe lângă drumuri,
Răspândesc belșug de freamăt
De culori și de parfumuri.*

*Vesel ciripit de paseri
Din frunziș năvalnic vine,
Ingânat de clocotirea
Zumzetului de albine ;*

*Și'n brădet aleargă sprinten
Cârdul sperios de ciute,
Dând sub pași uscat răsunet
Frunzelor pe jos căzute, —*

*Pe când lacul, ce se'ntinde
Ca o pânză sub răzoare,
Scaldă apele lui limpezi
În răsfrângerea de soare,*

*Și în maestos alunec,
Defilând ca la paradă,
Trec pe luciu-i albastru
Lebedele de zăpadă.*

*

Numai la castel, ici-colea,
Zidurile-s ruinate,
Uşile mereu închise
Şi perdelele lăsate.

Iar în e', unde şi trăise
Visurile ei de fată,
O hătrână Impărăteasă
E închisă şi uitată.

Ea plecase cu Impăratul
Peste munţi şi peste ape,
Ca să-şi caute norocul
Ce-l avea atât de aproape ;

Dar s'a 'napoiat din ţara
Magilor azteci, stingheră,
După o scurtă fericire
Şi-o mărire efemeră.

Iar acum ?... Nimic nu 'ntreabă,
Nimăruia nu răspunde
Intunericu-i din suflet
Nici o roză nu-l pătrunde,

Şi ca o fantomă umblă
Prin odăile tăcute,
Cu privirea rătăcită
Şi cu minţile perdute.

*

Ziua, când din vălmăşagul
Vieţii reci şi monotone,
Soarele cel cold de vară,
Veselele brabansone,

Chiomă lumea şi-o adună
De prin satele vecine
La pădurea înverzită
Cu poeni de farmec pline ;

Seara, când întârziată,
Câte-o tânără păreche
Îşi zâmbeşte cu 'nţelesuri
Şi-şi şopteşte la ureche ;

Noaptea, când întreaga fire
Se cufundă în tăcere,
Și niți frunza nu se mișcă,
Și nu-i nici o adiere;

Și spre zori de zi, când luna
Dintr'un cearcăn, argintie,
Răspândește pe cuprinsuri
Dulcea ei melancolie,—

Ce feeric e Tenvueren
Cu pădurea lui cea deasă!...
.... Trist e doar' castelul numai
Și sârmana Impărăteasă!

ROZMARIN





CELE TREI DOBROGI PE CARE LE-AM GASIT ¹⁾

I.

Să începem prin câteva considerații generale, resumând studiile mai recente asupra Dobrogii, publicate mai ales în această foaie, la Iași, și care astăzi apar într'o traducere franceză, în volum.

Dobrogea, în limitele strâmte ale teritoriului ei, are un întreit caracter, care lămurește rostul deosebit al dezvoltării sale istorice și al populației sale într'o vreme mai apropiată.

De o parte este litoralul Mării, ai cărui locuitori și a cărui soartă politică sunt în legătură cu vicisitudinile stăpânirii în Marea Neagră. Într'o vreme mai depărtată erau aici colonii ioniene și doriene. Rămășițele acestei vechi populații s'au păstrat, cu intreruperile și noile afluxuri care se pot ușor închipui, de-a lungul evului mediu. Cât despre stăpânirea maritimă, ea a aparținut până în veacul al XIV-lea Bizantinilor, căci n'a fost niciodată vre-o flotă bulgărească în apele Pontului Euxin.

De altă parte este malul drept al Dunării, care, aici mai mult decât aiurea în cursul său de la Orșova

¹⁾ Din „Populația Dobrogii la 1850 după manuscriptul de la Azaciău”, comunicație făcută la Academia Română,

încoace, cuprinde același neam ca și cel care, din depărtatele zile ale Dacilor și ale coloniștilor romani, cu cari cei d'întâiu au trebuit să locuiască împreună după cucerirea lui Traian, a avut posesiunea neconținută a malului stâng. Dacă Bizantinii, stăpâni, pe urma înaintașilor lor romani, ai fortărețelor ce păziau malul, au putut să-și întindă o influență politică asupra șesurilor muntene din față, prezența lor în aceste castele întărite n'a avut nici un efect asupra naționalității locuitorilor Dobrogii dunărene, cari au trecut prin aceleași faze ca și vecinii și frații lor, cu cari au fost neconținute schimburi de populație.

Și, în sfârșit, între litoralul Mării și malul dunărean este un mare drum militar, întrebuințat într'un chip cu totul sporadic și pentru negoț. Acest drum, de la Isaccea sau de la Tulcea, prin Babadag, către acel Bazargic, pe care Ioan Ionescu, care a cercetat aceste ținuturi în 1850, îl califică de Malines balcanic din cauza centrului de căi de comunicație pe care le reprezintă, nu exista pe vremea bizantină, când circulația mărfurilor se făcea numai pe Mare, din pricina barbarilor. Acest drum n'a fost practicabil decât în ceasul când cei din urmă dintre acești barbari rămaseră stăpâni ai țării întregi, de la Dunăre la Mare, când dominația Turcilor otomani înlătură ultimele resturi ale înrâuririi politice creștine. Pentru a întreține a și, la întâmplare, a apăra acest drum, pentru a fi la îndemâna nevoilor ce aveau călătorii și ostașii, colonii au fost așezate: în veacul al XV-lea Turci, după 1600 Tătari, iar în ultimul timp, pe la Bazargic, și Arabi [să se compare stabilirea de Cerchesi musulmani în interiorul Bulgariei]. Rațiunea lor de a fi, cheazășie de păstrare și chiar de progres, se găsea în durată acestei căi militare și comerciale care-i adusesese, aici ca și în Macedonia și în alte părți europene ale Imperiului otoman. Această cale încetând, decăderea începu încă de la sfârșitul veacului al XVI-lea și mai ales de la începutul veacului trecut; aceasta

explică marele număr de sate părăsite, care a fost constatat către 1850 de același Ionescu, sate care se regăsească în parte pe harta lui Rigas, o jumătate de veac înainte. Când Turcia modernă trebui să părăsească provincia, mulți dintre acești coloniști mahometani părăsiră vetrele lor; alții rămaseră, dar numai pentru o decădere care nu putu să fie împiedecată nici de larga toleranță, nici de sprijinul real și simpatie al Statului român, care culese în acest punct moștenirea Sultanilor, reîntrând în vechile drepturi ale principatului muntean și ale rasei.

Cât despre Bulgari, cu toată prezența lor sporadică pe acel teritoriu, ei nu se stabiliră ca locuitori permanenți decât pe urma Turcilor, domnii și stăpânii lor și, mai târziu, ca fugari înaintea răzbnării acestorași, pe cari îi trădaseră întâmpinând pe frații ruși, sau, în sfârșit, ca niște coloniști căutând bune pământuri rodnice pe preț mic. Același Ioan Ionescu, care, cum s'a spus, nu poate fi învinuit de sentimente dușmănești față de neamul bulgăresc, într'o vreme când nu era un Stat bulgar și când nimeni nu ridica o problemă a Dobrogii, spune totul, în acest pasagiu expresiv al unui om așa de bine informat ca acest intendent al moșiilor Marelui-Vizir: „Bulgarii au venit în Dobrogea de vre-o douăzeci de ani, părăsind pământuri ingrate pentru cele mult mai roditoare ce le-au găsit în țară“ *).

Ionescu găsește în Dobrogea-de Sud, la Bazar-gic, din 740 de case abia 110 care aparțin Bulgarilor (50 Armenilor, 140 Țiganilor) și în toată cazaua, care cuprinde optzeci și nouă de sate, 1230 de case turcești, 143 arabe [v. mai sus] și abia 120 bulgărești. Nu-s Bulgarii nici la Balic, principalul port al Ținutului, al cărui frumos pavagiu de piatră, asemenea cu acela al vechiului Trieste, era aproape pustiu și «măreața moschee» n'avea credincioși, și la Căvarna

*) *Excursion agricole dans la Dobro tja*, Constantinopol 1850, p. 82

Mangalia nu era decât „un oraș distrus acum douăzeci de ani“ și vechile ziduri de marmoră--după mărturia rarilor locuitori, ca la Civita Vecchia -- asigură Ionescu din partea lui--nu oferiau măcar ruine interesante. Constanța [Chiustenge] e a un sat de pescari.

Dacă Niculițelul „în mijlocul unei regiuni încântătoare“ păstra lângă rămășițele „unei cetăți romane pe care locuitorii o numesc Traian“ și a unei biserci având mai degrabă caracterul de templu păgân. bălciul său foarte cercetat, erau multe așezările rurale distruse. Ionescu pomeneste printre aceste sate, care nu trăiau decât în amintirea vecinilor, multe care a-vuseseră ca locuitori Români: Preslav, Beștepe românească, Dunăvățul, Satul Nou, Sgrița, Cernichiou, Fântâna Nedelei, Minjina [un alt sat cu acelaș nume este în Moldova] Roșești, Caladuca, Rumbeca, Molo-dița, Topologul [un râu cu acest nume, în Muntenia] Straja [odată un centru însemnat; deci fusese un punct de hotar românesc, cu o garnizoană, dincolo de Dunăre] Zavalul, Stâncele, Vistierul, Hasănești, Tortomanul, Peștera. Coloarea care înseamnă satele românești se întâmpină, în afară de orașe: Tulcea, Babadag, Măcin, Isaccea, în care sunt și locuitori de neamul nostru, la Somova, Rachel, Pisica, Luncavița, Văcăreni, Garvan, Jijila, Taița, Niculițel, Cilic, Hagi-ghiol, Zabanca, Sarighiol, Zebil, „Bedjé“, Cinili, Turcoaia, Peceneaga [nume feminine, aparținând unei fase mai vechi a limbii], Ostrov, Dăeni [unde a fost un conflict între locuitori și trupele Domnului Țării-Românești la începutul veacului al XVII-lea], Gârliciu, Groapa Ciobanului, Topala, Seimeni, Cochirleni, Rasova, Ienisala „Sterin“, Zabancia, precum și, în parte, la Câșla, Zatoca, Greci, Frecăței, Salica Hafsanlar, și „Chirgita“ [Jijila?]. Compusă din vechi locuitori și din Mocani, din ciobani ardeleni, cari, începând prin a-și mîna turmele de-a lungul văiugelor pietroase ale provinciei din toamnă până în primăvară, se stabileau la urmă aici, această populație românească atingea

cifra de 28 031 de locuitori, formând 2656 familii față de 2.268 de familii turcești, 2225 tătărești, 1194 bulgărești (cu cea din părțile Bazargicului cu tot: 2214) și 1092 rusești [«căzăcești»]. Păstorii români aveau turme care se socotiau până la un milion de capete.

Un hasard fericit ni va îngădui să controlăm de a dreptul și să întregim satele lui Ioan Ionescu.

II

Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859¹⁾

Am găsit daunăzi, în 1912, în biserica din Azaciău, în față cu Galații, un caietel de daruri făcute, începând din anul 1859 de locuitorii mai multor sate din Dobrogea, pentru a clădi biserica, biserica românească—pe o vreme când în aceste ținuturi ortodoxe se cunoșteau bine deosebiriile de rasă—de la Alibechioiu. Astăzi manuscriptul se află la Academia Română. Titlul e acesta: „Condică de milostenii, cu ajutorul Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin; 1859, 16 Avgust“.

Cel care a făcut această operă de pietate e unul dintre acei cărturari cum se aflau în Dobrogea cu mult înaintea ocupației românești în 1878. Acest Apostol Teodorescu, sau, cum iscalește odată, după o modă care a domnit în Bucovina, Teodorescul, nu urmase, probabil nicio școală. Născut în această provincie a Dobrogii chiar, a învățat singur ortografia cu slove cirilice, și-l vedem trudindu-se a-și face o nouă ortografie cu litere latine, în care întrebuițează, cum era să se și facă mai târziu la noi, *ă* pentru vocala cu sunetul întunecat [nu cunoaște pe *î*] *ț* și *ș* pentru sunetele corespunzătoare, fără să uite pe *u* scurt, pe

1) A doua parte din comunicăția despre manuscriptul de la Azaciău făcută la Academia Română.

care-l înfățișează, ca în felul de a scrie oficial de mai târziu : u.

În răvașe scrise în acest chip la 1862, prietenului său, preotului Ilie, el îi va vorbi de dorința lui să fie întrebuit atât la aceeași biserică, în calitate de cântăreț și de dascăl de școală, pentru care «să facă îndem-nare oamenilor ca să mă tocmească dacă li face trebuință»; oricum, el trebuia să-și afle, fără zăbavă un rost de felul acesta, dacă nu la Alibechioiu, la Zibil unde și fusese poftit. Teodorescul a și fost primit de către preot, și el vorbește mai târziu de „exar-hul“, de „icsariul“ satului, însărcinat să-l culeagă, pentru preot ca și pentru dascăl leafa și „pânea“, și care nu s'a îngrijit a o face; se spune că preotul a plecat de la Cataloiu la „Alibechioiu“.

Satele la care se îndreaptă omul nostru ca să aibă banii și materialele de nevoie pentru facerea bisericii sunt acestea, așa cum reiese din condica donatorilor, ca și din sumariul ce se află spre sfârșitul caietului.

Alibechioiul „satul lui Alibeg“ fostul proprietar turc al pământului și „boierul“ locuitorilor. Harta lui Ioan Ionescu pare a-l atribui.. Grecilor.

Cinili, a cărui populație, curat românească, e a-deverită de ace-aș autor, de și a înlocuit, cum o arată numele, o așezare de Turci ori de Tătari.

Babadag: acest centru al Dobrogii interioare, acest loc de hagiălăc pentru cucernicii musulmani cari vin încă să se roage la mormântul unui „sfânt“, e numit aici, ca în limbajul poporului: Babada ori numai, ca în vechile noastre cronici: Baba „Grădinarii de la Baba“ fac un dar de 50 de lei.

Satu-Nou.

Medunca sau Medenchiu: aceste nume românești vin din vechiul nume turcesc de Meidan-chioiu. Satul nu e semnalat de Ionescu ca aparținând Românilor. Totuși da 100 de lei.

Ortachioiu, veche așezare de *ortale* (companii) ale lenicerilor.

Balabâncea: numele vine dela cel de persoană, turcesc: Balaban, care a trecut și în românește: un Balaban făcea în a doua jumătate a veacului al XVII-lea un negoț întins în Galiția; termenul intermediar a putut fi armenesc.

Cerna: numele, de obârșie slavă, se întâlnește de la un capăt la altul al teritoriului românesc, din Banat în această Dobroge.

Nalbantu: numele vine de la profesia potcovarilor și veterinarilor populari la Turci.

Văcăreni: veche așezare românească a oamenilor veniți din Văcari.

Gherbănu: numele românesc care se apropie de Grebăn, echivalează cu numele turcesc de Garvan. Gherbănul e chiar lângă Văcăreni.

Greci, vechiul cuib de Greci pescari pe Dunăre.

Talța, cuprinsă de Ioan Ionescu între satele curat românești.

Fijila: aceeași observație.

Orașul *Tulcea*.

Zăbălu: satul, de origine turcească, a Zebilului.

Zafirna.

Inisala, lângă Babadag, veche fortăreață turcească, zidită de sultanul Mohamed I-*iu*. Locuitorii dăruiesc vin.

Nicolitelu: acest mare sat românesc e înscris — fără să se dea numele donatorilor -- cu vin și 300 de lei contribuție.

Măcin: un singur negustor din acest oraș dă 15 lei.

Călugăra: un Mocan din acest sat dă 10 lei.

Apcadun: adică, probabil, Accadun[lar], «satul doamnelor albe». Un locuitor de aici, Ilie, e înscris cu 130 lei.

Turcoaia. -- În unele din aceste sate administrația e în mâinile *icsariului* „exarh” și în ale *pârgarului*; se știe că se numiau astfel și sfetnicii orașelor.

Cu sumele strânse și materialele date de ctitori

se plătesc «maistorii» din Tulcea și muncitorii țigani, precum și zugravul.

*

Prin numele zișilor ctitori se poate avea oarecum o idee despre caracterul național al locuitorilor acestor sate, cari, prin singurul fapt că ele contribuie la zidirea unei biserici românești arată, sau că țărani, păstori și pescari, aparțin nației, sau că trăiesc într'un grup de majoritate românească, ale cărui dispoziții trebuie să le împărtășească.

Numele Bulgarilor — se zice : *Bulgariu* nu *Bulgar* — sânt rare, mai rare ca ale Rușilor în cutare așezare care e a acestora din urmă. I am însemnat în apendicele memoriului, așa cum se va publica de Academia Română, lăsând la o parte doar numele comune ambelor neamuri și care, deci, nu pot să aibă o semnificație etnică.

Pe când numele Românilor sunt extrem de numeroase și prezintă une ori forme vechi sau forme caracteristice, care amintesc Ardealul, precum : Samion pentru Simion, Iosip pentru Iosif, etc. Facem să urmeze unele care lovesc mai ales prin aspectul lor foarte popular sau curat arhaic :

Mititelu, Tănasă, Todor, Titia, Titiana, Balașa, Gherghina, Vasilica, Despa, Parusia, Marina, Sanda, Dămian, Istrati, Măcari, Todosă, Zoița, Tasia, Mari-oara, Marghioala, Marița, Grăpina, Nicolina, Dochița, Șerbana, Neacșa, Istina, Schinca, Florica, Pricoche, Andonic, Dănilă, Hrăste, Căprian, Vlad, Bălăican, Sălăvăstru, Opre, Ioniță, Dodică, Trohin, Schivu, Rusu, Neacșu, Florea, Răduș, Petran, Tirinte, Guțu, Lazur, Tatu, Macsân, Gherghesu, Maței, Agachi, Dobrița, Sohia, Domnica, Anghelușa, Todoră, Arghira, Palaghia, Uliana, Mărgărintă, Domnița, Nița, Maranda, Chirana, Dumitrașca, Păuna, Gafița, Sevastiana, Avghinia, Frăsina, Schiva, Marga, Hapca, Oxana, Salomi, Voica, Simina, Chirilă, Chița, Lisaveta, Calina, Calușa, Mira, Stanca, Mușata, Neguța, Drăcuța, Jă-

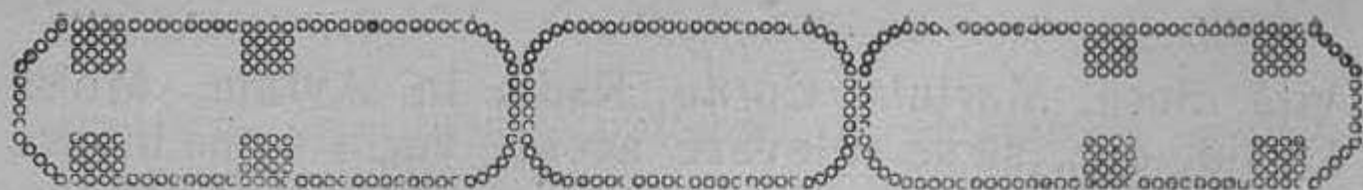
vița, Sora, Marțula, Corne, Rada. În Avram, Moissă, David, etc., să se releveze aceste vechi nume biblice, particulare regiunii ardelenne a Carpaților. La Babadag chiar: Ichim, Baiu, Soldana, Gherghina, Vâlce, Todor, Patru, Anghelina Drăgan, Gavrilă, Domete, Haritina, Marina, Păscălina, anaghia, Zamfira, Anghelaș, Manoil, Iosip, Bălchina, Crăciuna, Păuna, Simina, Hrisava, Marica, Dafina, David, Caluda, Fira, Costanda, Chirița, Axinia, Calin, Calița, etc. La Taita, unde sânt Ruși, lângă nume ca Oxana, Harasăm, (Gherasim) se află altele, vădit românești, ca: Lachira (Rahila), Lișu, Anița, Nița, Pavăl, Gavrilă, Mihăilă, Herman, Horpina, Todosă, Neagu, Neaga, Stanca, Bratu, Bița, Samoilă, Bogdan. La Tulcea călugării români Isaia, Neofit figurează printre donatori; femeia unui preot se cheama Măranda, altă femeie Ravica (Raveca), o a treia Lința. Ca nume de familie, în afară de cele care înseamnă un meșteug, (Fierariu, Icsariu, Porcariu, Sicriariu, etc.) și de cele prin care se poate recunoaște o nație, altele, de în mare interes de noutate: Chicioruș, Putină, Popa, Porneiu, Spălăvarză, Zuzu, Târcatu, Butuc Tuzlariu, Pipilișcu, Vâlșan, Grozea, Bogdan, Sendre, Carastoian, Zorilă, Schiță-Verde, Mutălică, Găvata, Bărte, Lăban, etc. Vecinătatea Grecilor, pe încetul topiți cu cealaltă populație creștină, a lăsat nume ca: Haralampi, Olimpiada, Anastasă, Arion, Lionte, Crustelina, Caramfila, Conon, Polihroni, Hrusina, Mavrodi, Ivanghele, Cherachița, plus diminutivele în *achi*: Ienachi, Dumitrachi, etc. Câteva nume rusești, caracteristice, apar, și este chiar un Mustafa.

Patru, cinci pomeniri de Bulgari, ca atari, câteva grupe de nume destul de comune și nimic care să dea explicație acestei lipse, afară de faptul că pe acea vreme, către jumătatea veacului al XIX-lea, nu încetase încă noua emigrație bulgărească și că puținele elemente ce erau în aceste sate suferiau înrâurirea mediului românesc.

N. IORGA

Aceste articole au fost publicate întâi în „Neamul Românesc” No 35 și 36 din 13 și 15 Februar 1919. — N. R.

2



NOAPTE DE SEPTEMBRE

*In noaptea de Septembre
Cărări albastre suie senina lună plină
Invăluind a stepei cetate în lumină, —
Cetate cu trei sute
De turnuri de biserici,
Ce strălucesc tăcute
Visând cântări de clerici,
Ori sus de pe coline, își zugrăvesc în zare
Profile 'ntunecate de noaptea călătoare*

*Un vânt senin, — de unde
N'aș ști să spun anume — puternic trece'n cale,
Stârnind salcâmi 'n vuet și dranița din vale,
In geamuri năvălește,
Cu degete lungi bate,
Pe uliți mână frunza
Ș'n arbori când s'abote,
Le scutură ca ploaia bogatele coroane
De parc'ar zbura păs'ri cu aripi diafane.*

Ș'un dangăt tremurat,
 Purtat de vânt, vestește că noaptea-i călătoare.
 Vâslind pe drumuri de-oier trec stoluri de cocoare
 Duios și lin cântând,
 Spre țările cu soare
 Gonitele cocoare
 De toamnă, ploi și vânt.
 Iar jos cetatea stepei, senina lună plină
 Suind cărări albastre, o'nvăltue 'n lumină

SALSOVIA





Câteva însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc : Raguzanii.

Cetățile italiene cu o populație mai mult sau mai puțin romanică, ca Veneția și Genua din Italia, precum și Ragusa [Dubrovnic] de pe malul răsăritean al mării Adriatice, pe coasta Dalmației, au jucat în evul mediu un foarte mare rol în comerțul maritim și terestru al peninsulei balcanice și în apele și ținuturile limitrofe ale Mării Negre.

Din vremea când Normanzii, stăpâni în sudul Italiei, amenințau să cucerească țărmurile Epirului, Veneția, care-și vedea amenințat tot viitorul ei comercial prin stăpânirea Adriaticei de ambele laturi, se puse în serviciul împăratului grec Alexis Comnenul și în lupta care se dădu în fața Durazzului, Veneția îvinse flota normandă. Drept consecință a acestei victorii Republica Venețiană căpătă din partea împăratului bizantin privilegiul din anul 1082, prin care i se deschise toate marile porți ale Orientului.¹⁾

După căderea imperiului grecesc din Constantinopol și înlocuirea lui pentru câțeva vreme cu cel latin, Venețienii, cari au fost creatorii acestui „Imperiu latin» luau pentru dânsii Marea Neagră, pe care o stăpâneau la intrare prin bogata lor colonie Pera, în fața Constantinopolei²⁾.

¹⁾ Charles Diehl : *Une république patricienne: Venise* (Paris 1918, Ernest Flammarion pg. 32-83.

²⁾ N. Iorȝa : *Istoria comerțului românesc până la 1700*. București 1915 p. 29; Charles Diehl l. c. pg. 48—58.

Prin prăbușirea imperiului latin și restabilirea celui bizantin la Constantinopol, Venețienii începură a fi înlocuiți de către Genovezi, cari dobândiră astfel o mare preponderanță în comerțul din Marea Neagră. Tratatul de la *Nymphaeum*, încheiat la 1261 între Mihail Paleologul și Genovezi, le asigură acestora din urmă, în detrimentul Veneției, o situațiune privilegiată în imperiul bizantin restaurat. Ei obțineau astfel dreptul de a se stabili în Smirna, ca și în mai multe puncte de pe coasta Asiei-Mici, în insulele Chios și Lesbos și monopolul comerțului din *Marea Neagră*, de unde Veneția era exclusă. Atunci Genovezii au întemeiat în Crimeia colonia Caffa, care a avut un așa de strălucit rol în istoria comerțului din răsăritul Europei.¹⁾ După ce și stabiliră mai multe puncte comerciale în nordul Mării Negre, ei câștigară, de la mijlocul veacului al XIV, un loc dominant la gura Nistrului, unde au și clădit cetatea de la *Moncastro*, sau *Cetatea Albă*.

Amintirile Genuiei sunt așa de puternice în tradiția poporațiunilor orientale și în special a celor balcanice, încât „la Turci, orice ruină frumoasă de castel tare e o «cetate genoveză» și o „Ginivis-Calesi»; uriașii sunt pentru dâșii și „Ginoviz“, Genovez ; nu, cum s'a zis, din cauza bărbăției lor în presupuse lupte din secolul al X. până la al XIII-lea, cât fiindcă numai un uriaș putea face, credea Turcul, castele ca cele genoveze“.²⁾

Din părțile Mării Negre Genovezii luau diferite materii prime și produse ca: pește, piei lucrate, sclavi, carne sărată, grâu ce mai cu seamă era foarte căutat în Italia, unde această producție era neînsemnată și unde erau o mulțime de orașe care-i simțeau o necesitate absolută. Acest grâu nu se încărca numai în Crimeia și în părțile de sud-vest ale Mării, la Me-

¹⁾ Charles Diehl, l. c. pg 59—62

²⁾ N. Iorga: *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe* (București 1900) pg 39

sembria, Anchial și Varna ci, de sigur, și la Dunărea de jos, în părțile dobrogene și basarabene, la Chilia și Cetatea-Albă, mai ales când seceta era mare în Tataria sau Bulgaria. ¹⁾

Ținuturile noastre dobrogene și basarabene erau astfel foarte căutate de negustori genovezi și venețieni, după cum ne arată chiar plângerea din 1360 a notarului Damian Andrea, ambasador la Genua, din partea Dogelui de Veneția, asupra unor neînțelegeri ivite pentru cumpărarea grâului, între negustorii celor două cetăți: «Mulți Venețieni se plâng de Genovezii cari stau [conversantibus] în părțile *Licostomului* și în alte părți chiar, unde sunt schele pentru grâu [caricatoria frumenti], în Marea Neagră, zicând că nu li se permite de Genovezi a cumpăra grâu în acele părți dacă nu se unesc cu dânșii în societate de cumpărat grâu; și d că se unesc cu ei în societate. Genovezii îi înșeală, căci cumpără pe ascuns grâul și la urmă Venețienii nu mai au nimic dintr'însul. Și de aceia două corăbii venețiene au plecat în acest an (1359) din Licostomo, fiindcă din pricina Genovezilor, cari nu lasă pe Venețieni să cumpere, cum s'a spus, și-i înșeală, corăbiile acelea n'au putut avea jumătate din capacitatea lor (medietatem sui carichi) spre cea mai mare pagubă și „daună a negustorilor noștri și a comunei Veneției“ ²⁾.

În 1387 știm că este vorba chiar despre un tratat între Ivanko stăpânitorul unei părți din țărmul apusean al Mării-Negre și între Genovezi, unde se amintește și despre populațiunea litoralului Dobrogii, formată fiind de «*Graeci Bulgari vel alli*». ³⁾ Că existau Genovezi în aceste părți, se poate ști tot din acest tratat unde Ivanko promite să proteagă pe Genovezi, „pe uscat și pe apă“, primind în „țara sa un consul genovez care să dea dreptate Genovezilor, în cauze civile,

¹⁾ Ibidem pg. 45, 46, 48.

²⁾ Ibidem pg. 49.

³⁾ *Notices et extraits des mss. de la bibliothèque du Roi* XI pg. 65-71.

criminale și mixte, consulul având puterea să decreteze condițiunea de Genovez a cuiva, iar Ivenco având îndatorirea să trateze bine pe „orice consul genovez ce ar fi în teritoriul său“, dându-le Genovezilor loc pentru *loggia* și biserică. Se va asigura exportul Genovezilor din țară, plătindu-se 1% la intrare și eșire. ¹⁾

Amestecul Venețienilor în aceste părți se vede deasemenea și la 12 Martie 1376 când «senatul venețian se ocupă de cererea lui Dobrotici, un vechiu cunoscut, Lobrodița [Dobrodice] ca să i se așeze în Trapezunt, ca împărat, ginerele, Mihail Paleologu, fiul lui Ioan al V-lea ²⁾

Genovezii s'au instalat la Chilia, iar împrejurările în care s'a făcut această aparițiune a lor aici nu pot fi admise decât că ei au cucerit acest oraș dela Dobrotici ³⁾. Se știu și numele unor consuli genovezi de la Licostomo, pe cari îi pomenesc socotelile Caffei și ale Perei.

Deși într'un neînsemnat număr, avem totuși mo-nezi de la Venețieni și Genovezi, confirmându-se astfel frecvența raporturilor economice ce-au existat odinioară în aceste părți ⁴⁾

Relațiunile comerciale, pe care aceste două cetăți le-au avut cu orașele de pe litoral, desigur că s'au întins și înăuntru, înaintând mult în interior. Italienii, negustori și navigatori în aceste părți, ne-au păstrat pe portulanele lor, cum e cel catalan din 1375, numirile localităților ca «Constanza», „Zanara“, «Grossea», apoi „Stranbijo“ „Laspera“ „Sanzorzo“ „Selina“ „Lichostomo“ „Farconayre“ în gurile Dunării și „Mauro-Castro“ lângă râul „Turlo“, iar la nord de Dunărea-inferioară un portulan de la începutul secolului al XIV înseamnă „Vecina“.

¹⁾ N. Iorga, *Chilia și cetatea-Albă* pg. 54

²⁾ N. Iorga: *Veneția în Marea-Neagră I* Analele Academiei române secția istorică XXXVI pg. 1051 (1914-1915)

³⁾ N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă* pg. 53.

⁴⁾ C. Moisil, *Numismafica Dobrogei*, în *Arhiva Dobrogei* I (1916) pg. 150.

Portulanul lui Petru Visconti din Genova, făcut la 1318, are pe lângă celelalte localități și pe aceste două: „Bambola“ și „Le Donavici“, iar un altul de mai târziu înseamnă, pe lângă cele amintite, „Cinavarda“ și „Proslavice“ într'un golf la gura Sf. Gheorghe.¹⁾

După ce influența genoveză începu a decădea în imperiul bizantin, ridicându-se din nou cea venețiană, marele comerț italian neglijând Bulgaria, în locul lui începe să se desvolte un nou și puternic comerț pe uscat, acel al Raguzanilor.

Țarul Asen II (1218-1241) le acordă mari privilegii, numindu-i chiar „oaspeți iubiți și foarte credincioși“²⁾.

În anii 1430 și 1442 Murat II le acordă de asemenea privilegii. Chiar înainte de venirea Turcilor și de ocuparea Constantinopolului, ei se aflau în bune legături cu Grecii, din Bizanț. Comerțul Raguzei, luând o dezvoltare din ce în ce mai mare, se întinse în interiorul peninsulei balcanice, ajungând chiar până la Dunărea de jos. Când puterea Raguzei își atinse apogeul său între anii 1427-1437, în urma foarte bunelor raporturi care se stabilise între această cetate și Gheorghe Brancovici, despotul Serbiei, Comerțul Dubrovnicului luă de asemenea un avânt înfloritor. Raguzanii luară în arendă de la Sârbi minele de aur și de argint de la Nowobrod, Ianow și Kratow pentru 200.000 ducăți anual, în schimbul cărora ei își scoteau, desigur, tot ceea ce aveau nevoie. Lucrătorii de aur și de argint erau renumiți în aceste părți.³⁾ În veacul al XV Ragusa ajunsese la o bogătie nemai pomenită, numărând între zidurile ei, după informații

¹⁾ N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*—47-48

²⁾ W. Heid, *Histoire de commerce du Levant au moyen-âge* (éd. tion Furcy-Raynard Leipzig 1885-6 vol. I pg. 528; C. Iirecek, *Geschichte der Bulgaren* pg. 257, 413.

³⁾ C. Iirecek, *Stadt und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien* in *Drukschriften der K. und Königl. Akademie der wiss. in Wien phil. hist. Klasse*. LVI (1912) II pg. 64-65.

C. Iirecek, *Geschichte der Serben* vol. II pp. 55 și urm.

lui *Philippus de Diversis* cam 40000 locuitori.

Comerțul raguzan n'a fost nici odată mai înfloritor decât atunci.

Expedițiunea mărfurilor, care se făcea din Italia și Sicilia către Levant, trecea prin Ragusa, din cauza privilegiilor pe care le câștigaseră locuitorii acestui oraș în regiunile Turciei. Articolele, care veniau pe această cale, erau stofele de mătasă, ceara, zahărul și parfumeriile.

Ei mijloceau, de asemenea, comerțul dintre Serbia și Bosnia, după cum prezența lor în celelalte provincii turcești ni-i arată ca pe unii dintre cei mai însemnați negustori ai peninsulei balcanice. Tot ei erau aceia cari stabileau legătura între comerțul dintre Africa, Spania, Franța și Italia. Pentru aceasta ei își aveau punctele lor comerciale stabilite pe tot cuprinsul peninsulei balcanice, ajungând astfel până în provincia noastră dobrogeană. ¹⁾

În comerțul pe care Ragusa îl făcea cu interiorul, negoțul cu sare, care era foarte necesară locuitorilor din năuntru pentru creșterea vitelor și care lipsea în interior și nu se găsea decât pe țărmul mării, era acaparat aproape cu desăvârșire de către *Vlahi*, locuitori pe coastele și munții Dalmației spre Hercegovina.

În schimbul sărei, pe care o luau de la mare și o duceau spre interior, ei aduceau de la minele interne plumbul, cu care Ragusa făcea un întins comerț.

Vlahii erau căraușii cei mai de seamă pe cari-i întrebuințau Raguzanii pentru transporturile de mărfuri

¹⁾ Iohann Christian von Eagei: *Geschichte des Freistaates Ragusa* Wien 1807 pg. 152-157; C. lirecek, *Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters* pg. 79 in *Almanach der Kais. Akademie in Wien*, 1899; C. lirecek, *Die Beziehungen der Ragusaner zu Serbien unter Car Uros und König Vlkasin (1355-1371)* in *Sitzungsberichte der König böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften phil. hist.-phil. Classe* 1885 pg. 120 C. lirecek, *Die Heeresstrassen von Belgrad nach Constantinopol und die Balkanpässe* Prag 1877; C. lirecek, *Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien* pg. 78; N. Iorga, *Istoria comerțului românesc până la 1700* București 1915 pg. 141.

de la coastă în interior și viceversa; aceia făceau un întins comerț cu *brânză valachică*, care ajunsese să aibă valoare de monedă.¹⁾

Această putere și influență comercială a cuprins întreaga peninsulă balcanică. Având din 1365 relațiuni prietenești cu Sultanii, au obținut și de la aceștia scrisori de libertate și privilegii în limba sârbească, plătind aceloră un haraciu de 12.500 ducati venețieni. Aveau dreptul să locuiască, nestingheriți de nimeni, în orașe, să-și exercite cultul lor religios, plătind numai 20% acei cari locuiau în orașe împărătești ca, în Constantinopol, Adrianopol, Brussa, Filipopol și Kratovo. Această situațiune, pe care și-o creiaseră, era așa de invidiat, încât unii ortodoxi au trecut la catolicism, dându-se ca supuși Raguzani, tocmai pentru a se putea bucura de privilegiile pe care le aveau aceștia.

Din toate cele expuse mai sus putem și mai bine înțelege expansiunea economică pe care a luat-o această cetate, locuitorii ei având libertatea de a străbate cu caravanele lor până la Bosfor, țărmurile Mării Negre și până la gurile Dunării.]

În momentul cuceririi Chiliei și Cetății Albe de către Turci se găseau acolo Raguzani, ale căror magazii le-au jăfuit noii stăpânitori.²⁾

¹⁾ C. Irecek, *Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa* [Sitzungsberichte der Königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag. Jahrgang 1879 pg. 118, 119]: Man sieht dass neben dem gemünzten Gelde auch der Käse als Zahlungsmittel galt. Der Käse war das Haupt product der vlachischen Lennwirtschaft und wurde auch nach Ragusa eingeführt. Am 5 Oct. 1357 [Lib. Ref. 1356] setzte das Consilium Minus den Preis eines Pfundes des vlachischen Käse's fest: „Casey vlacheschi vendi debent foll (ariis) XII“. In einer Aufzeichnung vom 4 November 1, 1 in welcher für den Kriegsfall angegeben wird, wieviel „pecias“ oder „scupinas casey“ die einzelnen Stadt bewohner besitzen, erscheint dieser *caseus vlachescus*, unter dem slavischen und rumunischen Karpathen wohl bekannten Namen der *brindza*: „scupinas X brence“ „scupinas X de brence“ (Lib. ref. 1357) — Am 1 November wurde der Preis eines Pfundes *caseus sollius* auf 10 follari festgesetzt [Lib. ref. 1378-81].

N. A. Constatantinescu *Despre Morlachi* in *Lui Nicolae Iorga omagiu* Craiova 1921) gp. 84-86.

²⁾ N. Heyd l. c. II. p. 347.

³⁾ Ibidem l. c. II. p. 347; N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă* p. 157 nota 3 după Luccari, *Annali D. Ragusa* 116.

Comerțul pe care-l făceau acești negustori, consta din piei, covoare, cuțite, postavuri, mătăsuri, aramă, alamă, articole pe care le răspândeau în tot cuprinsul peninsulei balcanice.

Drumul mare, de trupe și de comerț, Belgrad-Niș-Sofia-Filipopol-Adrianopol-Constantinopol, era artera principală de mișcare și a Raguzanilor.

În părțile noastre, ale Dobrogei, se trecea din drumul mare pe acela care, pornind prin pășul Aidos, numit în vremea Turcilor *Nadir Derbend* [lângă satul Nadir-Kioi] și trecând prin Köpriköi, se îndrepta către *Babadag*¹⁾. Ei ajunseseră cu negoțul lor de multă vreme în Muntenia²⁾.

În 1581 se întâlnesc negustori raguzani în Silistra. ³⁾

Gh. Dovsa îi întâlnește în *Provadia* ca negustori de piei. ⁴⁾ În 1622, în socotelile episcopale, nu era pentru Nicopole, Russi [Rusciuk], Rasgrad, Sciuman, Provato, Babe [Babadag], Varna, nici o cheltuială făcută, de oarece cei câțiva negustori din orașele enumerate, cari umblau pentru a cumpăra piei de boi „che va comprando cusi di buffali di bovi conducendoli a Provato, dove saranno dieci o quindeci mercanti di Ragusa“ și cari se ridicau la cifra de 40, erau îngrijiți de un singur preot ce depindea de episcopul Sofiei ⁵⁾.

În 1636 se constată Raguzani la Galați, unde-și aveau și o biserică. ⁶⁾

¹⁾ C. Iirecek. *Die Heeresstrasse von Belgrad nach Constantinopol und die Balkanpässe* pg. 46.

²⁾ N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I. pg. 158.

³⁾ *Monumenta Slavorum meridionalium* vol. XVIII pg. 6

⁴⁾ *Georgii Dousai de itinere suo constantinopolitano epistola* pg. 80 „Haec civitas a mercatoribus, praecipue Ragusacis, ob mercatum pellium bufalorum quibus ea regis abundat, frequentatur.“

⁵⁾ *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* (1565-1792) vol. XVIII pg. 31

⁶⁾ N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria Românilor* vol. I, pg. 79: „Et in primo, nell'ingresso di detta provincia, virovai una chiesa nostra, fabbricata di tavole, nella città chiamata Galazzo, posta alla riva del fiume Danubio, dove habitano dodici famiglie d'Ongari catholici, senza sacerdote, et alcune volte vengono alcuni mercanti catholici Aragusei (sic) quella città, rispetto de loro negotij et mercantie“.

Negustori raguzani se găsesc și la Brăila, după cum iesuinitul Mancinelli îi întâlnește de asemenea] și în Iași.^{1]}

În 1640 se însemnă că sunt catolici, cari desigur că erau Raguzani, ce mergeau prin diferite locuri, pe Marea Neagră, ajungând și prin Tartaria, cu mărfuri, dar cari veneau ca să-și îndeplinească datoriile religioase în Provadia. Asemenea comercianți se găseau în *Silistra, Brăila, Chilia, Balba (Babadag) și Varna.*^{2]} În Silistra, ca și la Vidin, pe malul Dunării, așezările lor erau vechi, având chiar și în Temișoara, o colonie din veacul al XIV.^{3]} La Silistra zăcură în temniță unele din cele mai de seamă căpetenii ale Raguzei dintre anii 1670—1683, anume *Nicolao de Bona* și *Gozze* care, neplătind la vreme tributul cerut de către Pașa de Bosnia, au fost conduși la *Silistra*, unde se afla atunci Sultanul Mahomed IV, și aruncați în temniță, unde Nicolao de Bona muri la 1678^{4]}. În acest oraș Lucari era cea mai mare casă de bancheri și de negoț.^{5]}

Filip Stanislav, episcop de Nicopole, în raportul asupra situațiunii sale spune că în *Cavarna n'avea nici o casă catolică și nici un locuitor.*

Greci erau o mie de case — suflete 3000 — având două biserici, iar Turci numai 40 de case cu o moschee. În *Babadag*, care era reședința muftiului, erau numai 7 case de catolici cu 40 suflete, fără bi-

^{1]} N. Iorga, *Istoria comerțului românesc până la 1700* pg 141, 227

^{2]} *Monumenta Slavorum meridionalium* pg 76

^{3]} N. Iorga; *Comerțul românesc* pg 142

^{4]} Iohann Christian von Engel: *Geschichte des Freistates Ragusa* pg. 243—248. «Nicolao de Bona, Ioannis Filio, singularis prudentiale Senatorii qui difficillimis Reip temporibus legatione sponte, suscepta ad vicinum Bossinae praelegem, et ab eo per vim in *Silistriam* transmissus, ibi diuturno in carcere pro Patriae libertate catenatus obiit morte ipsa, animique constantia immortalitatem nominis in omnem posteritatem promeritus. hoc ex Senatus consulto monumentum honoris et memoriae posuit M D C L XXVIII

^{5]} N. Iorga, *Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a Românilor* în *Analele Academiei Române, secția istorică*, tom. XXXV pg 423 [1913.]

serică și fără preot. Câte odată însuși episcopul slujește într-o casă particulară, aducând cu el „paramentum et calicem“.

Bulgarii, Grecii și Valahii trăiau în 300 de case, cam 2000 de suflete, având și o biserică pe care o cerceta din vreme în vreme arhiepiscopul de Durostor. Case turcești erau 1700 cu aproape 6000 suflete.

Acelaș episcop, Stanislav, spune că în aceste părți *Raguzanii* veneau mulți ca negustori, dar nu formau o populațiune statornică, și de aceia la Cetatea-Albă ca și la Chilia, nu era nici biserică, nici preot, ci slujia numai episcopul, când își făcea vizita sa canonică.¹⁾

Raguzani trebuie să fi fost aceia, cari vor fi avut în mână comerțul de la Babadag, despre care ne vorbește aproape precis Evliia Celebi, pe la jumătatea veacului al XVII-lea. „Sunt trei sute nouăzeci de prăvăli, însă „bezisten“ nu există. *Cele mai multe prăvălii sunt latinești și în ele se vând stofe și prăvălii de arcuri și săgeți.*»²⁾ La Chilia se găseau 5 case, cam cu vre o 30 suflete. Mai înainte veneau în aceste părți și corăbii raguzane³⁾

În 1674 Matteo Gondola, într-o descriere a religiunii creștine din împărăția turcească, ne dă cele mai sigure informațiuni asupra Raguzanilor din Dobrogea.

Silistra, oraș cu 2500 case, cuprindea mulți Raguzani, cari aveau și o biserică cu un preot bătrân. Babadagul „terra grossa al pari della suddetta posta în sito alquanto distante servita dal Danubio, ameno sopra modo, e abbondante“ avea o biserică servită de un preot, care îngrijea și de orașele vecine: Isaccea, Ismail, Tulcea, Bender și Chilia, cele mai multe așezate pe malul Dunării. Acele orașele erau frec-

¹⁾ *Monumenta Slavorum meridionalium*. vol XVIII pg 264; N Iorga *Istoria românilor prin călători* București 1921 vol II pg 30

²⁾ Din descrierea călătoriei lui Evliia Celebi în *Arhiva Dobrogei* (1920) pag 142

³⁾ N Iorga *Chilia și Cetatea-Albă* pg 233, 264.

ventate de mulți oameni de această națiune, cari cu toții întrețineau preotul ce i servește. Ei observă că nu cumva preoții lor, adaugă Gondola, să aibă legături nelegiuite cu femeile turce.

Tot în Dobrogea pune Gondola și Provato — Rgvato, terra grossa nel paese del Dobruccia — cu o biserică catolică și un preot „Cucumarich” care îngrijește și de cei din orașele Varna, Sciumagu [Șumla] Bazargic și altele, unde se găsesc „considerabili numero”; preotul își îndeplinește slujba pe un altar portativ — e banno privilegio di sentire le messe dette sopra altari portatili inanzi alle sacre immagini, che i Turchi chiamamo Suret, cosa per altro da quei barbari espressamente vietata ¹⁾.”

Aceste biserici ale raguzanilor din Dobrogea cu credincioșii lor, țineau de episcopia de Preslav-Marci anopolis [turk. Eski-Stambul], care exista în veacul al XVII-lea ²⁾ Raguzanii puneau, în întreținerea și împodobirea acestor biserici, în care se celebra cultul romano-catolic toată mândria și bogăția lor ³⁾.

Amintirea Raguzanilor s'a păstrat și în poezia populară dobrogeană, căci ei trebuie să fie acei latini, despre care pomeneste cântecul popular de aci. Prin ce împrejurări numele lor a străbătut în imaginația poporului, care l-a transpus și în cântec, n'am putea spune, în stadiul de astăzi al colecționării și studiului materialului de poezie populară din această

¹⁾ Banduri: *Imperium Orientale* vol. II pg. 57 Relazione della stato dela religione nelle parti dell Europa sotto posto al dominio del Turco fatto da me Mateo Gondola stato ambasciatore della Republica di Ragusa alla Porta ottomana „V'e la chiesa dela nazione servita da capellano il quale al presente è un prete secolare, che s'adopera ancora in servizio delé terre vicine, che sono lasakci, Ismael, Tulci, Bandar, Chille tutte situate alle ripe del Danubio, che in quelle parti è prossimo à scaricarsi nel mare”. Cf. M. Drinov. *Noi contribufiuni la istoria Bulgariet și a popoarelor invecinate* (bulgărește) *Periodicesko Spisanie* (Brăila) 1870—II p. 52

²⁾ C. Jirecec, *Gechichte der Bulgaren* pg. 460.

³⁾ W. Heyd, *Histoire du commerce du levant au moyen-age* vol. II Guglielmo Heyd, *Le colonie commerciali degli Italiani in Oriente nel medio evo* Venezia (1868) vol. II pg. 9.

provincie, mai ales când ne mai gândim că numărul mic al unor asemenea negustori, cari au locuit în provincia noastră, va fi fost prea neînsemnat ca să atragă atenția poporului într'o așa măsură. Iată o chestiune care ar merita să atragă atențiunea cercetătorilor folclorului nostru. ✕

În orice caz, ceia ce credem că rămâne stabilit din încercarea pe care am făcut-o în acest studiu, este că elementul etnografic al Dobrogei, la orașe mai cu seamă, a năvălat în decursul timpului și elementul acesta, care provenea atât din părțile Italiei propriu zise, din Genua și Veneția, cât și de pe coasta Dalmației, din Ragusa, unde influența culturală și economică apuseană, a Italiei în deosebi, a fost precumpănitoare în decursul evului mediu, ceia ce ne arată într'o oarecare măsură și continuitatea de tradiție a latinității în Dobrogea, în decursul veacului de mijloc, când puterea turcească înnecase această provincie, dându-i o înfățișare deosebită sub toate raporturile față de timpurile precedente.

ALEXANDRU P. ARBORE

profesor la liceul

„Gheorghe Lazăr” din Sibiu



ROU A

(Sully Prudhomme)

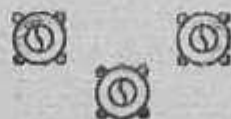
*Bobîțe de rouă curată
Lucesc cu lumini cristaline
Pe flori așezate de mână
Cea rece a nopții senine*

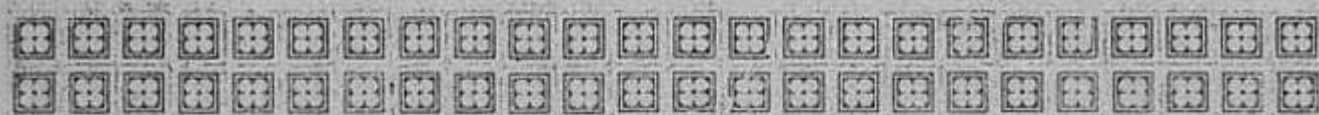
*Dar oare de unde vin ele,
În nopți fără nori, liniștite? —
Pân' nu se formaseră încă
Erau în văzduh răspândite.*

*Si mie de unde-mi vin lacrimi
În ochi, când senin este gându-mi? —
În suflet le-aveam mai raine
Ca'n ochi să le simt lunecându-mi.*

*În suflete tremură tainic
Dureri ne'nțelese și patlmi,
Și une-ori chiar desmierdarea
Ne tulbură până la lacrimi.*

ROZMARIN





TREI PASERI

François Coppée

Am spus Soimului: «Pornește
«Peste câmpuri neumblate
«Floarea dragostei de-mi cotă».
Mi-a răspuns: «E prea departe!»

Acvilei: «Vin', de-mi ajută : !
«Focul sfânt, care-a apus,
«Sboară'n cer și mi-l răpește»:
Mi a răspuns: «Este prea sus!»

Și Vulturului: «Sfâșie-mi
«Inima cu dor pustiu
«Și mă vindecă de chinuri.»
Mi-a răspuns: «E prea târziu!»

ROZMARIN





INFINITUL

(Edouard Grenier)

*Infinitul se'nvârtește,
S' n tăria lui albastră,
Ca pe-o boabă de țărână
Poartă și planeta noastră.*

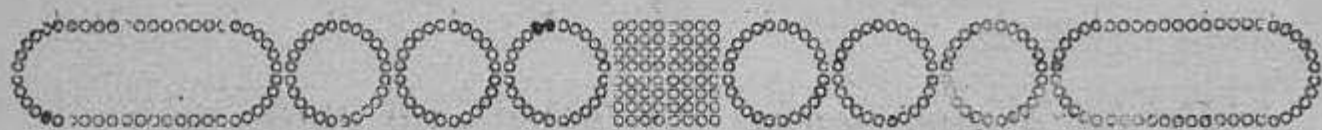
*Lunecând pământu'n spațiu
În continuă mișcare,
Poartă cupa unde doarme
Și se sbate vasta mare,*

*Morea poartă, legănându l,
Vasul meu prin mli de valuri,
Iară vasul meu mă poartă
Alergând spre alte maluri.*

*Depărtat de Ea, în suflet
Eu o port, — îi port iubitul
Chip, — și'n chipul dragei mele
Găsesc iarăși infinitul.*

ROZMARIN





Din Literatura Persană.

CUATRENE DE OMAR KAIAM

*De'ntreb simțirea, aflu că din necunoscut
Puțin mai e ca'n viață să nu fi străbătut, --
Dar dacă-mi întreb mintea, mi-araiă-un vast pustiu,
Văd viața-mi isprăvită și că nimic nu știu.*

*Mi-a zis un derviș: mâna, ce-a tot ținut paharul,
N'atingă cele sfinte, coranul sau altarul!
-- Deprins cu-amorul... frică nu mi-e de iadul crud,
Și plin de vin . . nici focul nu arde ce e ud!*

*Pe iarba ce'mpânzește cu-a ei verdeată vie
Acest țărm unde visul și'ncearcă-a lui magie,
Treci lin, căci poate ierbei ce-a înverzit ăst an,
I-a dat așa finețe un corp marmorean!*

*Kaiam, văzuși cum lumea aruncă'n colț uitat,
Pe cei ce au un suflet de suferinți stricat, --
Deci, pân'a da de pietre -- cristalul, bea din el;
Iar când vei bea să-ți cânte suav violoncel.*

*Dacă'ntr'o săptămână poți bea în orice zi
Si Vinerea se cade cu vin a o primi, --
Credința-aci nu face deosebiri subtile. . .
Fii credincios, te'nchină, dar nici de cum la zile!*

Pe buza unei cupe de lut mi-am lipit gura
 Ca să-mi destăinuiască ce-a tăinuit natura, —
 Și cupa mi-a zis blândă : pe cât ești viu, tu bea,
 Căci niciodată morții vin nu vor mai gusta. . .

Dar lutul ce-mi vorbise cu-atâta chibzuință,
 Fusesse poate-odată o veselă ființă,
 Și buzele pe care lipisem pe-ale mele
 Mii sărutări primise și daseră și ele.

Fiindcă se tot spune că liberi și bogați
 Vom fi în raiu -- de vinuri și miere 'ndestulați, --
 Hai, toarnă-mi unul coala -- mai bine-i, mi se pare,
 De cât atunci și-acolo o mie de pahare.

Vor unii faimă, bunuri în lumea de dincoă,
 Iar alții raiul care profetul li-l va da :
 Un ban în palmă face mai mult ca mii în carte,
 Deci n'alerga la toba ce bate prea departe !

Că traiul ni-e când farmec, când gloată de nevoi,
 Că hainele ni-s sdrențe, sau strălucesc pe noi, --
 Pentru 'nțelept nu schimbă valoarea astei vieți;
 Când moartea o urmează, ea n'are n'ci un preț.

Privește și 'nțelege, vezi unul strânge aur,
 Iar altul risipește stânsura pe coclauri, --
 Murind nimeni comoară nu e, oricât de sfânt :
 Un mort e bun ca putred să zacă sub pământ !

De vrei pe lumea asta să fii cel fericit
 Din muncă, năzuință și dor, să tai cumplit,
 Iar față de ce-aduce norocul, rămâi rece, --
 Căci viața ca și lumea ve-aceeași roată trece.

A suferinței taină n'o poate nimeni prinde,
 Căci dincol' de dorința-i, au cine se întinde ?

*Nu ese calfă mare dela maestru mic, --
 . e ești născut din mamă nu vezi de cât: nimic!*

--

*De ce întotdeauna și fără de repaos
 Să cați ce niciodată nu poți atinge'n haos?
 Mai bine gustă-un strugur la care tu ajungi,
 De cât să jindui fructul, ce-ți cere mâini prea lungi!*

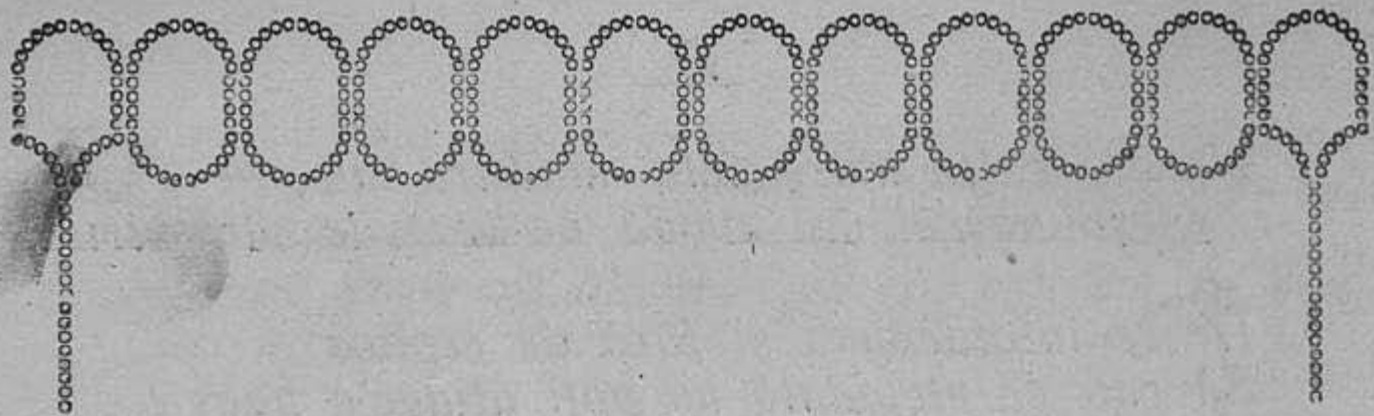
--

*Ce fără noroc lume si toată împănată
 De griji și suferințe, lipsită de răsplată,--
 Doar cete largi de visuri topite'ntr'alte cete,
 Și vom pleca dintr'ânsa cu mai mult dor și sete!*

Trad de **STOICESCU D.**

Judecătorești — Constanța





OMAR KAIAM

— Câteva note —

Cronicarii noștri, cari aveau alte orientări culturale, amintesc cu stimă pe acei din trecut, ce cunoșteau limba persană. Cum parte din boeri și feciorii de domn își făceau studiile la Constantinopol și cum, pentru a învăța limba otomană, este nevoie, ca elemente de bază, de limbile arabă și persană,— de sigur că mulți din ei adânceau studiile în aceste limbi, pentru a se adăpa la culturile respective.

Astfel că trebuie să le fi fost cunoscută vasta și frumoasă literatură persană și deci și opera lui Omar Kaiam, poetul astronom, unul din cei mai strălucitori și mai vechi reprezentanți ai acestei literaturi.

Pentru literatura modernă a apusului Omar Kaiam nu este un necunoscut.

În literatura franceză a fost bine primită traducerea lui Nicolas, iar o traducere nouă a lui F. Roger-Cornaz a contribuit ca opera lui Kaiam să fie din ce în ce mai cunoscută.

Asemeni poetul englez Fitzgerald a tradus în 1859 o parte din cuatrenele lui Kaiam, care au produs senzație prin spiritul fin și vioiu,—lucru ce a făcut pe traducător să-și reînnoiască traducerea în mai multe ediții, să dea și o biografie a lui Kaiam,

ba chiar să facă și o călătorie până la mormântul lui, de unde a transplatat și flori într-o grădină, în care un admirator mai întreprinzător a construit un „Omar Khayyám-Club“.

După traducerea lui Fitzgerald au urmat și altele, nu însă tot atât de bine inspirate.

Că în literatura engleză Omar Kaiam a influențat, se poate cunoaște: citind pe Oscar Wilde, nu rare-ori te isbesc comparații obicinuite lui Kaiam și acea atitudine de înfruntare batjocoritoare la adresa mentalității, năzuințelor comune și bigotismului.

Cu mult înainte, în Orient, această atitudine a lui Kaiam făcuse pe cunoscători să găsească o trăsătură de spirit largă, comună lui Kaiam și Voltaire și să caracterizeze pe cel dintâi cu supranumele de Voltairul Orientului.

Literatura răsăriteană asemeni l-a îmbrățișat cu plăcere pe Kaiam,—ultima traducere s'a făcut în turcește în 1914 de Dr. Abdula Gevdet, care a adunat și tradus opera poetică a lui Kaiam, publicând-o cu textul persan în față și cu diverse comentarii.

Felul de-a scri al lui Kaiam amintește oda anacreontică: este simplu, simplu până la a se confunda cu cântecul popular. El spune în 4 versuri tot ce are de spus. Toate poeziile lui sunt din cele 4 versuri alexandrine cu rime perechi—cuatrene (rubaiat)—cuatrene independente unele de altele, fiecare formând un tot cu înțeles propriu.

S'au făcut încercări a stabili oarecare legătură între ele, dar legăturile făcute au rămas operă de comentator,—autorul a voit să fie liber cu orice gând al său, liber ca eternul semănător al florilor câmpului. De-altfel cuatrenul e un gen de factură poetică obicinuit în literatura persană, întrebuițat cu succes și de alți poeți, precum celebrul Abu Şukur din Balkh (pe la 900 post Cr.)

Peste 500 de cuatrene, fără nici un titlu de cât cel general de „Rubaiat“—cuatrene, ni se înfățișează ca operă poetică a lui Kaiam.

Ele poartă însă întipărirea uneia și aceleași origini,—personalitatea lui Kaiam de cercetător, de filosof desamăgit, îndurerat, batjocoritor, dar doritor de plăceri.

Fiecare cuatren este o protestare aspră contra realității

destinului—zice el, rel'efată de o mare putere de expresie. Din toate se degajază îndemnul de-a se sustrage realității, de-a profita de clipă, de a se înveseli spiritual prin mijloace cu efect imediat—pentru el prin, băutură; astfel că, filosof desolat, Kaiam apare totodată și cântăreț al vinului. Vlăcirile lumești ca și silința de-a pătrunde problemele firei sunt pentru înțelept lucruri zadarnice. Biografia lui Kaiam spun că, în viață, el a fugit de măriri, dar pentru a se adânci în studii.

Din punct de vedere istoric o astfel de operă poetică prezintă, pe lângă interesul literar, și pe acela de document, care atestă concepția și întreg felul de-a fi—mentalitatea unui strălucit exemplar al Persiei de pela începutul secolului XII-lea. Se știe că Omar Kaiam a murit bătrân în anul 1123 post Cr.

Viața sa, cu începuturi obscure, s'a amestecat în cursul ei cu a celebrităților persane ale timpului. Originar din satul Firoz-Dehenc din Corasan [Partea de nord a Persiei], studie la Belck și Neșapur. Ca autor a scris opere de Cosmografie, Fizică și Matematică și opere de Morală și Critică, dar renumele și l-a cucerit mai cu seamă ca astronom.

Dacă nu ar fi avut din fire înclinare spre știință, ar fi putut ajunge și demnitar. În tinerețe, la studii, legă prietenie strânsă cu Hasan Al-Sabah și Nizam Al-Mulk. Acest din urmă deveni viziul lui Alp-Arslan, fiul lui Togrul-Beg, fondatorul dinastiei Seldgiucizilor. Nizamul căută să ridice în slujbe și ranguri pe prietenii săi: deci încredință lui Hasan un 'post înalt la curte. Acest Hasan mai târziu intră în luptă cu creștinii Cruciadei IV-a, făcând ravagii îngrozitoare între ei sub porecla de „Moșneagul dela munte“, nume ajuns sinonim cu asasin. [Unii chiar derivă cuvântul asasin dela numele lui, Hasan.]

Când Nizam Al-Mulk propuse și lui Kaiam să-l facă ceva, acesta îi ceru numai o mică sumă de bani, să aibă a trăi și studia în orașul tinereței sale, Neșapur.

Dar faima învățăturei, înțelepciunii și spiritului său îl scotea din când în când din acel cuib „înflorit al Neșapurului. Astfel șahul Malek, fiul lui Alp-Arslan, îl chemă de multe ori la curtea lui din Merv și lângă tronul lui—se spune—pusese un scaun anume pentru Omar Kaiam, fiindu-i plăcut spiritul ce

isvora din atâta adâncă știință și pătrunzătoare inteligență. Acelaș şah îl cheamă și pe Kaiam, ca astronom, în consiliul celor 8 savanți, cărora încredințase reforma calendarului. Reforma aceasta, numită Gelali, este mai exactă decât a calendarului Gregorian de cîrînd introdus și la noi.

Murind, Omar Kaiam fu înmormîntat în orașul Neșapur, așa precum dorise.

Ca încheiere putem spune că nu ne mai poate interesa știința lui Kaiam, timpul nostru o are pe a sa, - dar spiritul scînteetor din poezia lui Kaiam va fi pretutîndeni și totdeauna izvorul din care se va sorbi cu plăcere.

D. STOICESCU



MARINA LA ROMANI

Marea inspira Romanilor groază și desgust; de aceea, în deosebire de Elini, ei n'au fost niciodată vestiți ca marinari, precum au fost ca soldați, plugari, juriști și buni gospodari în trebile obștești. Este adevărat însă că, țara lor fiind o peninsulă, ei au trebuit din cele mai îndepărtate vremuri să întrebuinteze corăbii pentru un comerț maritim oricât de restrâns. Totuși, marina romană nu a atins niciodată culmi de desvoltare înfloritoare, care să atragă asupra sa atențiunea lumii și să-i creeze o aureolă de glorie.

Dacă, în anumite epoci ale istoriei lor, Romanii s'au văzut nevoiți, fără a avea aptitudini înăscute, să se intereseze de formațiunea unei forțe navale, această preocupățiune era datorită împrejurărilor, adică unor conflicte politice fie cu Grecii, fie cu Cartaginezii, cari se sprijineau în acțiunea lor războinică pe considerabile forțe navale.

Spre a fi în stare să se măsoare cu dâșii și spre a-i combate, poporul roman a recurs la procedeul de a copia materialul nautic al adversarilor lui; așa încât nu încapă îndoială că aspectul acestei marine era cu desăvârșire lipsit de orice originalitate.

Intr'un cuvânt, Romanii au avut corăbii, însă n'au avut o marină originală și remarcabilă.

Cum că din vecnime, strămoșii noștri se slujeau de corăbii în traficul lor pe mare, ni-o adevăresc unele indicii convingătoare :

1] Încă de pe timpul Regalității, sub domnia celui de al treilea rege al Romei, Ancus Marcius, se colonizează *Ostia*, primul port roman la gurile Tibrului, pe țărmul stâng al brațului stâng al fluviului. Când ajunsese la o oarecare înflorire, Marius îl nimicește, apoi iarăși este reclădit. După o altă perioadă de dezvoltare, ajungând la declin, sub împăratul Claudiu, acesta construiește un nou port, de data aceasta pe brațul drept al fluviului. Acest port era punctul de plecare al transporturilor imperiului, destinate celor mai îndepărtate provincii.

2] Ne-a rămas apoi un document istoric de pe vremea Republicii: tratatul de comerț încheiat cu Cartaginezii.

3] Găsim închipuită o corabie pe una din fețele monedei *aes grave*.

4] La 394 a. Chr. Romanii trimet la Delphi un vas de războiu.

Dar aceste probe nu constituiesc un argument puternic în favoarea existenței unei marine romane, ci ele evidențiază numai uzul navelor.

Navigațiunea nu dădorește poporului roman nici o contribuție la progresul strategiei navale și al artei nautice; în această ramură a activității omenești, datorăm recunoștință altor popoare, precum Fenicienilor, Grecilor, Cartaginezilor.

Istoric. Iată câte-va date, în ordine cronologică, cu privire la evoluțiunea tendințelor de constituire a unei marine a poporului roman.

În secolul al V înainte de Cristos, Roma urmărește să-și întindă dominațiunea asupra populațiunilor cu care se învecina, din Latium.

Cu prilejul războiului cu Volscii, capturează de la locuitorii portului maritim *Antium*, capitala Volscilor, câte-va corabii. Din această pradă de război, Romanii își construiesc un simulăcru de flotă după modelul năvilor cucerite și reparate.

Sfârșindu-se războiul cu Latinii, intențiunea Ro-

manilor de a-și creia forțe navale se afirmă cu o mai mare energie, cam pe la anul 338. La 311 poporul roman numește o comisiune (*duoviri navales*) ca să studieze chestiunea flotei. La 267, numărul questorilor de la patru se ridică la opt, dintre cari cei patru nou numiți, *quaestores navales*, erau însărcinați cu misiunea specială de a supraveghea înrolarea echipagelor pentru flotă.

Cu anul 264, Roma, stăpâna Italiei, intra în conflict de expansiune cu flotele și coloniile Cartaginezilor și din acest moment drama celor trei mari războaie punice se desfășoară cu toată amploarea.

În intervalul primului război punic, la 261, Romanii cuceresc o *quinqueremă* cartagineză, ceea ce le dă posibilitatea de a adopta și de a pune în practică un nou tip de navă.

Cu adevărat, epoca războaielor punice înseamnă o fază importantă de avânt a marinei romane, care, în luptele navale, utiliza vase mari de război.

De oarece întreținerea unui material nautic necesita însemnate cheltueli, care depășeau posibilitățile financiare ale statului, Roma are fericita inspirație de a rechiziționa corăbiile aliaților săi; dar aceasta era un simplu paliativ, care nu a putut împiedica decadența marinei.

Pe la sfârșitul Republicei, în vârtoarea războaielor civile, simțindu-se nevoie de forțe maritime, flota romană reveni iarăși la ordinea zilei și i se dă o mare atențiune.

Dar acela care a înțeles mai bine ca oricare rostul forțelor navale, a fost Împăratul Octavian August, care a muncit mult la organizarea puterii navale a statului roman. El este acela, care permanentizează flotele și flotilele în diferite porturi ale provinciilor cucerite, dându-le atribuție bine determinate: de a apăra transporturile maritime de subsistență împotriva atacurilor la care erau expuse din partea piratilor, iar, la nevoie, de a secunda trupele de uscat în urma invaziunii teritoriului.

Porturile în care își aveau reședința cele mai însemnate escade, întemeiate de August, erau următoarele: *Misenum*, *Ravena*, *Forum Julii*; apoi în porturile de pe țărmurile Rinului și pe Dunăre, unde se afla *Classis Pannonica-Moesica*. Mai târziu, găsim escadre la *Marea Neagră* (Pont), *Syria*, *Alexandria*, *Britania*, *Lybia* etc.

În *Notitia Dignitatum* se amintește că statul roman poseda în secolul al V după Cristos un număr de 32 de flote în diferite stațiuni navale, dar mai cu deosebire pe țărmurile fluviilor de la marginile imperiului, servind ca diguri de apărare împotriva năvălitorilor barbari.

Extragem mai jos, după un tablou reprodus de A. Bouché-Leclercq, escadrele care ne interesează pe noi, Românii, din punctul de vedere istoric.

<i>Classis Histrica</i>	cu stația la	<i>Carnuntum</i> (La E de Viena)
"	"	<i>Vindobona</i> (Viena)
"	"	<i>Mursa</i> (Eszeg pe Drava)
<i>Classis I Flavia Augusta</i>	"	<i>Sirmium</i> (Mitrovitza)
<i>Classis II Flavia</i>	"	<i>Graium</i>
<i>Classis I Pannonica</i>	"	<i>Servitium</i> (Gradiște)
<i>Classis Aegcetensium</i>	"	<i>Siscia</i> (Siszek pe Sava)
<i>sive II Pannonica</i>		
<i>Classis Histrica</i>	"	<i>Viminacium</i> (Kostolatz)
<i>Classis Stradendis</i>	"	<i>Murgum</i> (lângă Morava ?)
<i>et germensis</i>		
<i>Naves amnice et milites</i>	"	—
<i>ibi deputati</i>		
<i>Milites tertii nauclarii</i>	"	<i>Appiaria</i> (la N de Turtucaia)
<i>Milites nauclarii Altinenses</i>	"	<i>Altinum</i> (Mohaci? Oitina?)
<i>Classis Histrica</i>	"	<i>Aegeta</i> (Brza Palanca)
<i>Classis Ratiariensis</i>	"	<i>Ratiaria</i> (Arcer)
<i>Legio II Herculia</i>	"	<i>Impiatepegiae</i> (Dunavăț?)
<i>musculorum Scythicorum</i>		
<i>Milites nauclarii</i>	"	<i>Flaviana</i>

Materialul nautic. Escadrele dispuneau de diferite tipuri de vase. Două erau mai însemnate: 1] *naves onerariae*, care serviau, din cauza capacității lor, la transporturi, având o formă rotundă, amplă, cu un tonaj mare, care putea susține un echipaj de 90 persoane și erau mișcate de pânze; 2] *naves longae*, vase de război de o formă lunguiață și ușoare, spre a se putea deplasa mai repede. Ele erau puse în mișcare de mai multe rânduri de lopeți și, după numărul rândurilor, purtau diferite numiri:

- a) Cu două rânduri de lopeți *bireme*
- b) « trei « *trireme* [ce'e mai obiș.]
- c) „ patru « *quadrireme*
- d) « cinci « *quinquereme*
- e) « șase „ *hexeres*

La nevoe, lopețile erau înlocuite de pânze [*vela*]. Ca particularități a acestor nave de război, observăm că erau prevăzute cu un cioc, *rostrum*, iar pe bord se înălțau niște turnuri de apărare; în fine, spre a transforma lupta navală în luptă de uscat, se serveau de niște cârlige sau cângi [*manus ferreae*], cu care prindeau corăbiile inamicilor.

De la pirații Liburnieni din Iliria, Romanii mai adoptaseră un tip de vase de război, ușoare, cu două rânduri de lopeți: *naves liburnae*.

Ele erau niște „*mouches d'escadre*“ [*musculi*] și rolul lor era de a fi trimise în explorare spre a asigura parcursul [*navigia speculatoria*].

Ofițerii și Echipagiul. Navigațiunea era considerată ca o ocupațiune nedemnă de atențiunea și interesul unui *civis Romanus*, așa că cetățenii romani nu erau obligați să presteze serviciul de flotă; numai cetățenii fără dare de mână și obscuri intrau la marnă.

Pentru îndeplinirea acestei corvezi, se înrolau aliații Romei [*socii navales*], mai ales Italienii, apoi peregrinii. — La nevoe, erau primiți să astupe golurile sclavii liberați, ba chiar simplii sclavi.

Până la Impăratul Claudiu, pentru serviciul flotei nu era o miliție, pentru care să se pretindă anumite aptitudini, sau oarecare studii speciale. Recrutarea se făcea fără a se avea în vedere un regulament.

Ori-cine se prezenta era bine venit și primit de îndată. — Impăratul Claudiu cerea ca marinarii să fie recrutați numai din oamenii obișnuiți cu marea, prin urmare dintre locuitorii de pe coastele provinciilor — erau preferați cei din Sardinia, Britania, Pont. Serviciul marinei avea o durată de 26 de ani și era de o rigurozitate nu tocmai suportabilă. În schimb însă, la expirarea termenului, celor ce se liberau li se acorda o diplomă de cetățenie, în plus li se servea și o pensie. După cum se vede, serviciul de flotă era încă una din modalitățile de a dobândi cetățenia romană, calitate care era mult căutată.

Sub împăratul Nerva, marina pierzând din importanța ei și fiind nevoie de multe brațe pentru apărarea teritoriului, marinarii au fost trecuți la efectivul de uscat, sub denumirea de trupe *adjutrices*.

Gradele inferioare, adică superiorii imediați ai soldaților, purtau numele de *principales*.

Căpitanul de arme, adică paznicul armelor, se chema *Armorum custos*.

Timonierului de veghe, adică marinarului observator de la prora, i se zicea *Proreta*.

Iar peșie o secțiune de lopătari comanda un *Decurio*.

Ofițerii. Comandamentul suprem al unei flote era încredințat unui amiral, *praefectus*; acesta era secun-dat de vice-amirali: *subpraefecti*.

În cazuri excepționale flota putea fi pusă sub comanda unui ofițer locotenent, care făcea atunci funcțiune de amiral, cu titulatura de *praepositus*.

Depozitele sau bazele navale erau conduse de *praepositi reliquationi*.

Mai erau și alie grade ofițerești, dar rolul și funcțiuni'e lor nu sunt încă clarificate.

Ne mărginim a-i cita: *Stolarchi Archigyberni, Trierarchi, Navarchi, Príncipes, Centuriones*. Multe din aceste numiri sunt împrumutate de la Greci, cari se consideră ca maeștri ai artei navale.

Acum, trecând repede în revistă aceste câteva lămuriri elementare cu privire la marina romană, să profităm de acest prilej spre a constata enormele progrese, pe care arta navală și strategia nautică le-a realizat în decursul secolilor.

Dintr'o corvadă umilitoare, precum li se părea progorătorilor lui Romulus, marina a devenit astăzi o armată de elită — pentru care se cer o sumă de condiții și de cunoștințe; iar forța navală își afirmă, grație aplicațiunilor științifice, preponderanța sa în soluționarea conflictelor dintre State.

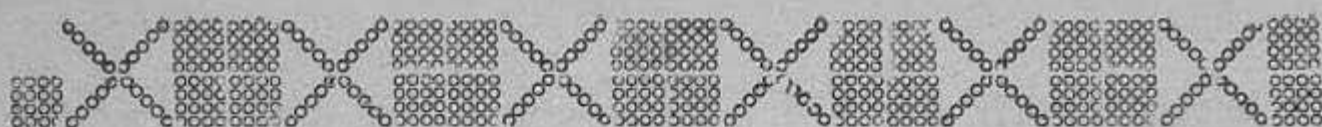
De asemenea marina comercială este nervul care acționează întreg organismul economic al lumii.

Actualmente, supremața politică se menține mai ales prin concursul traficului maritim.

Superioritatea tehnicei moderne asupra tehnicei antice este evidentă și incontestabilă. Pe terenul tehnicei [a căreia una din aplicațiuni este și navigațiunea) știința a atins culmi, pe care cei vechi nici măcar nu le visau. — Si totuși nu putem striga: *Nec plus ultra*.

Constanța 27 Februarie 1922.

GH. TOMA
profesor



CUZA-VODĂ ȘI CĂLUGĂRII

Mergea odată Vodă-Cuza în partea câmpului, pe apa Buzăului la vale, numai cu un slujitor după el, amândoi călări. Haina domnească a lui Vodă era ascunsă de-o manta albă de n, ca să nu bată la ochi și să nu fie prea bătut de soare și praf. De căldura zilei și de lungul mers caii erau însetați și flămânzi și călătorii tot așa. Poposiră deci în vad, la umbra unor peri. Slujitorul adăpă caii și-i lăsa să pască în fâneață pe mal, iar Vodă se trase puțin la umbră.

Stând el și văzând apă limpede și loc potrivit, cum era și cald, se desbracă și se aruncă în apă să se scalde. Slujitorul îmbiat de Vodă făcu la fel. După ce se scaldară câtva, eșiră pe prund de nisip scânteetor de praf de aur, cum e pe malul Buzăului și se întinseră la soare. Dar slujitorul, fiind tot cu ochii la cai, văzu cum un călugăr se apropie de cai fără să cate împrejur, fără să strige după stăpâni, ca un hoț încalecă pe calul lui Vodă, ia și calul slujitorului și se face nevăzut.

— Măria ta, ne fură caii! strigă slujitorul speriat.

— Nu, nu-i fură, băete, Dar se vede că suntem pe moșie mănăstirească și trebuie să plătim scump gura de iarbă a cailor și poate și umbra perilor pădureți, . . . Lasă că le plătim noi!

Vodă se ridică din prund, se aruncă în apă, trecu înot în cealaltă parte a apei, unde malul era înalt și urcându-se pe mal, se uită încotro a apucat călugărul cu caii. Il văzu îndreptându-se spre o casă albă, la poalele unui deal, nu departe.

— Casa moșiei, gândi Vodă și trecu apa înapoi.

Se îmbracă și la umbra perilor răscoliră traista cu merinde, mâncară și băură puțin.

Acum Vodă se simți cu bună plăcere de drum și o luă spre casa albă cu slujitorul după el.

În fața casei nu mai era nimeni, soarele a'dea prea tare, oamenii și câinii erau la umbră. Vodă se opri și căută cu luare aminte împrejur și văzu în fața casei, legat de-un stâlp, cu fața la soare, strâns de nu se putea mișca, un om, un țăran bătrân. Și el și slujitorul îl priviră nedumeriți, dar omul acela simți că s'a apropiat cineva.

— Nu mă mai bateți, părinților, mi-ați luat carul, mi-ați luat boii, mi-ați luat zăbunul, — luați-mi și cămașa, luați-mi și viața, ca să nu fiu de batjocură! gemu, urlă el, rugător, sălbatec.

Un fior de furie îl cutremură pe Vodă-Cuza. Nîlt și blond și roșu la față cum era, se învineți ca o spangă de fier.

— Am să v'o fac, călugări îndrăciți, zise scrâșnind și cu pasul stăpânit înaintă la una din ferestrele casei și bătu.

După o clipă un călugăr somnoros se ivi desbrăcat și holbă ochii la Vodă. Dar Vodă, fără să spue vr'un cuvânt, dezbracă mantaua de în, o 'ntinse pe prispa casei și se așează. Călugărul desmeticit, văzându-l, ghici că omul acela, așezat pe prispă, e față înaltă, boerească sau domnească și se repezi, furtună, dând de veste tuturor.

Ca prin minune începură să foiască din casă, din magazii, din grajduri, puzderie de călugări, iar omul care, se vede, era mai marele lor, îmbrăcat în fugă, se apropie de Vodă.

Cu Domnul, sărută dreapta Măriei tale fratele Elisei, după metanie dela Mănăstirea Berca! Bine ați venit! se ploconi smerit călugărul.

Dar Vodă nu făcu nici o mișcare, ci răsă usturător.

Pe când ne scăldam în apa Buzăului, în vad, cineva ne-a furat caii. Înemerirăm aci. Mari tâlhari! Dar cel legat colo, ce blestemăție făcu? zise Vodă, pironindu-și ochii în călugărul Elisei.

Călugărul se topi o clipă, dar în clipa următoare se învioră.

Măria ta, e...este tocmai tâlharul, care v'a furat caii. Eu, chiar eu l-am prins cu ei. Poftiți în casă, aveți nevoie de odihnă, ori vreți să plecați... Fraților, aduceți caii, caii Măriei sale, sfârși el poruncitor către ceilalți.

— Nu! Părinte, tâlharul acela mi-a furat caii. După obiceiul țării ai drept să-l judeci, ești mai marele trebilor moșiei unde s'a săvârșit furtul. Judecă-l chiar acum, în fața mea, aci.

Și Vodă răsese iar, făcând cu ochiul slujitorului care se bucura că ziua aceea l-a învrednicit să fie față la una din multele minuni de dreptate ale lui Vodă-Cuza.

Călugărul se codi, dar slujitorul îi făcu un semn poruncitor. Neavând încotro, spuse să i se aducă cele de cuviință. Câțiva călugări veniră cu scaunul, masa, pravila și crucea, iar altul deslegă pe bătrânul dela stâlp. În sfârșit judecătorul se așeză pe scaun, iar în fața mesei, după cuviință, stătu Vodă în picioare în dreapta, ca jeluitor și bătrânul țaran în stânga ca făptaș. Și spuse Vodă ce i s'a întâmplat și ceru să i se citească ce poruncește pravila pentru așa faptă.

Călugărul răscoli pravila și citi dela «Furăciuni» că cine fură cal, să fie purtat legat de coada calului prin sat sau târg și să i se dea bice cât va putea răbda.

Auzind bătrânul țaran și cunoscând el că s'a aflat față cu Vodă la judecată, învinovățit că i-a furat caii, dădu în genunchi

— Mărturisesc în fața Măriei Tale că nu azi, dar nici odată nu am furat nimic,—iar despre caii Măriei tale știu, am văzut cu ochii mei cum chiar părintele Elisei, care ne judecă, chiar el i-a luat în goană după malul apei, după ce tot el mă luase și pe mine cu car, cu boi, cu tot, pentru că n'am legat gura boilor când am trecut printre mălăiște! zise, din ce în ce venindu-și în fire, bătrânul.

Pe slujitor nu-l mai putu răbda inima.

— Așa e, Măria ta, el e tâlharul! L-am văzut și eu când a luat caii. Cu el să se împlinească scrisul pravilei! strigă slujitorul apăsător și cu îndrăzneală.

Vodă își ascuți privirile asupra călugărului.

— Auzi fiară? Și vrei să judeci înaintea crucei, înaintea pravilei, înaintea Domnului țării? Ți ai citit pedeapsa! sfârși Vodă cu un glas ce nu mai părea din gură de om, ci dintr'o gură de sfânt sau de inger.

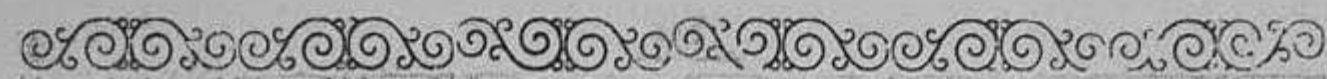
Călugărul înmărmuri și înmărmuri toată călugărirea strânsă în fața lui Vodă. Dar pravila e pravilă, nimeni nu îndrăzni să se roage de iertare.

Ca peste o jumătate de ceas după aceea un alaiu ciudat și sgomotos curse prin mijlocul satului Nisipenilor, vecin cu moșia mănăstirească Berca: în frunte slujitorul domnesc, călare pe calul său, ducea pe-alături calul lui Vodă, iar de coada calului, legat cu o frânghie lungă, mergea smucit în toate părțile hoțomanul de Elisei, mai marele călugărilor moșiei Berca. Oamenii din sat și 'ncercau sfârcurile bicelor pe spatele acelui călugăr, având fierare să-și ușureze inima de răutatea și lăcomia lui.

Nici Vodă nu lipsea dintr'acest alaiu: în urma tuturor mergea încet un car cu boi, în care sfătuiau despre trebile pământului, Domnul țării și bătrânul plngăr, prieteni par'că de când lumea !

STOICESCU B.





DIN TRECUTUL LICEULUI „MIRCEA CEL BĂTRÂN“

— Cuvântare cu prilejul aniversării de 25 ani a liceului —

Onorat auditoriu,

Ne-am întrunit laolaltă ca să sărbătorim a 25-a aniversare a acestui liceu, ca să venerăm memoria celor ce s'au jertfit pe ogorul culturii românești și, aruncând priviri scrutătoare asupra trecutului, să găsim directivele unei bune conduceri în viitor.

Aniversarea unui sfert de veac de existență a acestei școli trebuie să fie o zi de sărbătoare, care să ne înalțe cugețele spre țelurilor superioare ale vieții. Sărbătoare însemnează zi «mântuitoare».

În adevăr, sărbătorirea zilelor mari, în evoluția unei instituțiuni ca și în istoria unui popor, trebuie să fie un factor de mântuire din rălăcirile trecute, pentruca pe căi mai sigure să pășim spre idealul ce urmărim. Suspendăm activitatea obișnuită, pentru ca liberi de grijile mărunte ale ocupațiilor zilnice, cu spiritul descătușat din mreaja combinațiilor efemere, să aruncăm o privire generală asupra unui pătrar de veac de muncă școlară și, pe această cale, să putem ficsă problemele capitale și direcțiile, în care trebuiesc căutate soluțiunile.

O sărbătoare de aniversare trebuie să constituie un act de pietate față de cei dispăruți în străduința lor nezurmată pentru progresul acestei instituțiuni, un prinos de recunoștință față de munca rodnică a tuturor și, în al doilea rând, un prilej de reflexiune serioasă și de examen critic al propriei noastre activități.

O scurtă privire istorică premergătoare e necesară Gimnaziul „Mircea cel Bătrân“ s'a înființat la 1 Sept. 1896, înlocuind școala normală, desființată la 1 Iulie acelaș an. *)

Această „școală normală de învățători și institutori“ se înființase cu trei ani înainte prin stăruința lui Ion Bănescu, care în calitate de inspector școlar, cunoștea starea culturală înăpoiată a Dobrogei.

Pentru a remedia acest lucru, era nevoie, mai întâi de toate, de un număr însemnat de învățători.

Director al școalei normale a fost Ion Bănescu, trecut apoi profesor și mai târziu director la gimnaziu.

Școala normală, menită să deservească numai Dobrogea, a fost desființată la 1 Iulie 1896, iar elevii fură strămutați la școala normală din Câmpulung, de unde, după absolvire, au venit în Dobrogea ca învățători. Gimnaziul s'a deschis cu clasele I-a și a II-a sub direcția lui Demetru Rădulescu, profesor de matematici, decedat peste trei ani. Profesorii dela școala normală au trecut la gimnaziu, localul rămânând acelaș.

Desființarea școalei normale pentru diferite motive, dintre care cel financiar era mai ales scos în evidență, dovedește ce puțin s'a făcut în Dobrogea pentru învățământ, și cum școala a fost totdeauna instituția cea mai repede sacrificată, când erau în cumpănă necesități bugetare. Dacă nu s'ar fi săvârșit acest pas greșit, dacă această școală, concepută de inițiatori într'un scop foarte înalt, ar fi funcționat fără întrerupere, desigur astăzi starea învățământului primar și deci cultura poporană în Dobrogea ar fi fost mai înfloritoare.

În locul școalei normale se înființează gimnaziul, deși într'o bună politică culturală, cu adevărat înțelegătoare de interesele poporului românesc, ar fi trebuit amândouă școalele să meargă alături, fiecare tinzând, pe alte căi, la acelaș scop suprem.

În acest pătrar de veac, gimnaziul „Mircea cel Bătrân“, transformat după 15 ani, în 1911, în liceu, a funcționat fără

*) Datele privitoare la școala normală și la începuturile gimnaziului mi-au fost comunicate de D-l N. Constantinescu Pană, profesor la școala normală și apoi la gimnaziu, fără întrerupere până astăzi.—Lămuriri cu privire la începutul gimnaziului mi-au fost date și de d-l avocat I. N. Bârzan, fost elev la înființarea gimnaziului și din prima serie de absolvenți.

întrerupere, progresând continuu până la izbucnirea războiului în 1916.

Timp de doi ani școlari, dela 1916 – 1918, durata războiului și a ocupațiunii inamice, cursurile liceului au fost întrerupte. Din punct de vedere legal, instituția exista încă; unii profesori erau mobilizați, alții în pribegie; deasemenea elevii, răspândiți în toate părțile, cei mai mulți în Moldova.

Avem deci o perioadă de progres continuu dela 1896-1916; iar după război, din Decembrie 1918, dela reocuparea Dobrogei, vine perioada de refacere, în care toate silințele se depun ca să readucă școala în starea de mai înainte.

La întemeiere gimnaziul a fost așezat în localul din strada Justiției (actualmente Mihai Vileazul), colț cu strada Rahovei și cu str. Luminei (acum general Lahovari), unde fusese înainte școala normală.

În anul 1900, gimnaziul s'a mutat în casele d-lui Magrin din str. Lascăr Catargiu, unde înainte de război funcționase primăria.

Mai târziu primăria a construit localul actual pentru două școli primare, una de băieți și una de fete. În urmă, consiliul comunal dela 15 Mai 1909 a hotărât să vândă ministerului instrucțiunii clădirea, în care ne aflăm, pe suma de 240627 63 lei. Era un progres însemnat față de starea dinainte, obținându-se un local nou și îndestulător pentru nevoile de atunci.

Și din toate celelalte puncte de vedere, instituția noastră s'a dezvoltat continuu, progresele ei datorindu-se muncii și devotamentului tuturor profesorilor, sprijinului și dragostei cu care a fost înconjurată de cetățenii acestui oraș. Un factor important de progres a fost sollicitudinea arătată învățământului în general și liceului nostru în deosebi de Regele Carol. Ne aducem aminte de acele memorabile zile, când Regele bătrân și înțelept vizita școala noastră, stând de vorbă cu profesorii în privința învățământului, punând chestiuni elevilor, ascultând doleanțele noastre în privința nevoilor școalei. Când a vizitat clădirea din strada Lascăr Catargiu, regele Carol și-a exprimat dorința de a se construi un local propriu pentru liceu. Intotdeauna spunea că în Dobrogea, și în Constanța în special, trebuie să se clădească cât mai bune școli, misiunea învăță-

mântului românesc fiind aici de o deosebită însemnătate. Acesta este un adevărat testament lăsat de Regele Carol, pe care noi, urmașii, trebuie să ne străduim din toate puterile să-l înlăptuim.

Toți profesorii, maestrii, directorii și secretarii, cari s'au perindat în decursul celor 25 ani, au contribuit în măsuri diferite la dezvoltarea și progresul acestei instituțiuni. *) Unii dintre ei se mai află în mijlocul nostru, alții s'au strămutat din Constanța în alte orașe ale țării; unii au părăsit după câțva timp școala, distingându-se în literatură, ca Ion Adam, alții desfășurând în politică o activitate binefăcătoare, ca Ion Bănescu.

În sfârșit câțiva—printre cari și acești doi din urmă—au ntrât în lumea veșnică, lăsând în această școală o amintire de muncă stăruitoare și rodnică.—Arhiva liceului s'a distrus în cea mai mare parte în timpul războiului; de aceea, las în sarcina altora ca, pe temeiul amintirilor și experienței proprii, să caracterizeze opera și personalitatea celor ce au lucrat în această școală. *)

Mă voiu mărgini ca, din cercetarea datelor ce se mai găsesc în arhivă, să scot în evidență câteva cifre și, din compararea lor, să desprind unele fapte generale, să scot în evidență problemele ce au preocupat pe conducătorii acestei instituțiuni și cum le-au soluționat.

În timp de 22 ani școlari, pentru cari avem date, au fost 5281 înscrieri. Au fost 4165 promovări, deci un procent de 79%; procentul repetenților a fost 13%, iar al celor retrași și eliminați 8%.

Populația școlară până în anul 1912 a fost mai mult sau

*) Directorii au fost: † Dem. Rădulescu; Virgil Andronescu; † Ion Bănescu; Bogdan Ionescu, profesor de matematică, strămutat la București; Mihail Dumitrescu, profesor de istorie, mutat la Craiova; † Vasile Dumitrescu, profesor de istorie, mutat la Iași, căzut în război; Ion Fodor, Ion Bentea, N. Negulescu, Constantin Lăzărescu. Cel mai lung directorat, de peste 10 ani, a fost al d-lui N. Negulescu.

*) Printre profesorii decedați au mai fost: Grig. Mălinescu, prof. de șt. naturale; Eugeniu Zmeck, prof. de muzică; Eugen Ceaur Aslan de l. franceză; Gh. Dădă, de l. germană; Ion Neloviceanu de contabilitate; D-tru Constantinescu, de contabilitate, ucis de aeroplan în 1916; D-r Gh. Rusovici, de igienă; Constantinescu de desen, ucis într'un accident de C. F. R.

mai puțin staționară, numărul total al elevilor oscilând între 120—180. Dimpotrivă, din 1912 încolo, populația școlară crește din ce în ce mai repede. În 1916, numărul elevilor aproape se împătrește față de ce era la început.

În primul an după război, în 1918—1919, populația școlară e mai mică decât cea din ajunul războiului, din 1916, deoarece refugiații nu s'au întors în orașul și județul Constanța decât treptat, treptat. În cei trei ani următori, populația școlară a crescut într-o progresie și mai mare; în total, în acești 4 ani școlari de după războiu, numărul elevilor s'a dublat, ajungând la 612 elevi în anul curent.

Astfel fiind, încă din anul 1912 s'a pus o problemă gravă pentru bunul mers al liceului, nesoluționată nici până astăzi, problema creșterii continue, an după an, a populației școlare, precum se poate vedea din alăturat.

Creșterea populației liceului în timp de 22 ani școlari (1898—1921):

Anii școlari	No. elevilor înscrși:	Anii școlari	No. elevilor înscrși:
1898—1899	134	1910—1911	171
1899—1900	141	1911—1912	178
1900—1901	155	1912—1913	213
1901—1902	117	1913—1914	249
1902—1903	126	1914—1915	310
1903—1904	151	1915—1916	371
1904—1905	166	1916—1918	Timpul ocupațiunii inamice.
1905—1906	145	1918—1919	312
1906—1907	166	1919—1920	500
1907—1908	179	1920—1921	575
1908—1909	142	1921—1922	612
1909—1910	171		

Ce soluțiuni s'au adoptat pentru a face față acestei nevoi, pentru a da lumină valului tot mai puternic de copii ce se avântă spre liceu? Să se înființeze clase nouă! În afară de greutatea financiară, înmulțirea numărului claselor presupune un local suficient și mărirea numărului profesoriilor. Necesitatea clădirii unui local propriu, care să poată cuprinde populația mereu crescândă, s'a impus încă din anul 1913. Creșterea populației școlare și agravarea în viitor a acestei probleme s'a prevăzut limpede și deaceia directorul de atunci al liceului, dl. N. Negulescu, a cerut în Mai 1913, printr-o adresă către primăria orașului, să se dea loc pentru viitoarea clădire a liceului.

De atunci până în prezent cinci consilii comunale s'au pronunțat pentru cedarea terenului necesar din grădina publică părăsită a orașului. Numai în acest an, 1921, avem trei hotărâri în acest sens. Generațiile viitoare se vor mira că după 10 ani nu s'a început clădirea, dar nici măcar terenul necesar nu ni s'a dat definitiv.

Până la înfăptuirea acestui liceu monumental și spațios, trebuia să se găsească o soluție intermediară, transitorie. O ușurare în această chestiune s'a adus prin înființarea institutului particular «Profesorii asociați», care a funcționat timp de 4 ani până la izbucnirea războiului.

O soluție ce s'a pus în practică a fost să se maximizeze numărul de elevi, cari puteau să încape în clase potrivit cu cubajul lor. Și astfel, îngreunând peste puteri munca profesorilor, am fost nevoiți să facem clase cu populație medie de 72 elevi în cursul inferior.

O clasă ideală din punct de vedere pedagogic nu trebuie să treacă de 30 elevi. În perioada până în 1913, media a fost sub 50 elevi de clasă, la cursul inferior, adică sub maximum admis de regulamentul școlar. Paralel cu creșterea repede a populației școlare, a crescut și media pe clasă dela 54 la 65, pentru a ajunge la 72 elevi pe clasă, în mediu, la cursul inferior, adică cu 22 elevi peste maximum admis de regulament. Soluția aceasta, transitorie, de îngrămădire a elevilor în aceeași clasă, soluție, care se întrebuinta la toate liceele din țară cu suprapopulație școlară, a trebuit să fie părăsită, sau cel puțin atenuată, ea ducând în mod inutil la istovirea în ceață a profesorilor, fără ca masa școlară să fie instruită în întregime în mod mulțumitor.

După războiu media școlară pe clasă în cursul inferior a scăzut succesiv în acești patru ani, dela 56 la 50 elevi, adică la maximum admis de regulament. Cum s'a ajuns la acest rezultat, dat fiind că populația a crescut după războiu în mod vertiginos?

Deslegarea problemei s'a găsit în legea comitetelor școlare, care a permis înființarea de clase paralele, extrabugetare clase susținute în întregime din taxele elevilor. Ideea aceasta

ca părinții elevilor, prin taxele ce plătesc, să susțină clasele divizionare, înainte ar fi revoltat toată lumea; acum, după război, se pare ceva firesc.

S'au înființat deci clase paralele, extrabugetare, pe lângă acest liceu, începând din 1919. Aven actualmente de fapt două gimnazii: 4 clase gimnaziale bugetare și 4 clase extrabugetare. Mai mult, în ultimii doi ani școlari a funcționat o a treia clasă I-a, un nucleu care, cu trecerea anilor, va da naștere unui al treilea curs inferior.

Soluția înființării claselor paralele e tot provizorie, căci ea implică numeroase greutăți. Deslegarea definitivă nu s'a găsit, ea fiind în funcțiune de locul și de personal didactic. Ne trebuie o clădire încăpătoare și un număr îndestulător de profesori.

O altă problemă, care s'a pus tuturor chiar din primele timpuri, a fost aceea a *cursului superior*. Toți au căutat să dea posibilitate absolvenților gimnaziului să-și desăvârșască instrucția secundară. În acest scop, s'a înființat încă din 1900 clasa V-a reală și modernă cu un total de 26 elevi; în anul următor, cursul superior s'a desființat, populația gimnaziului fiind încă prea mică ca să alimenteze clasele superioare. Motive de ordin financiar au precumpănit desigur. Desființarea cursului superior a fost compensată prin înființarea institutului particular «Mircea Vodă» al d-lui Virgil Andronescu, care timp de 6 ani a ținut locul de curs superior.

Grija de soarta absolvenților gimnaziului a făcut ca peste trei ani, în 1903, să se înființeze pe lângă gimnaziu o secție comercială, care a dăinuit 2 ani, desființându-se în 1905. Peste alți 2 ani școlari, în 1907, se reînființează clasa V-a comercială și această secție durează apoi încă 4 ani consecutivi. Pe lângă cursuri teoretice, elevii făceau și practică comercială la casele mari din oraș. Absolvenții aveau drept la termen redus în armată; secțiunea a fost folositoare, absolvenții ei ocupă posturi însemnate și îndeplinesc un rol util în viața economică a acestui oraș și ținut.

Cu toată utilitatea ei, secția comercială s'a desființat, de oarece puțini absolvenți de gimnaziu o urmau; cei mai mulți își

complectau studiile la liceele din țară. S'a impus deci din nou înființarea cursului superior și astfel, în 1911, se înlocuiește secția comercială cu clasa V-a modernă, rezolvându-se de data aceasta în mod definitiv chestiunea soartei absolvenților cursului inferior. Deatunci, liceul durează fără întrerupere. În 1913 se face secție reală; iar în 1914 se fac simultan ambele secții, reală și modernă, a căror populație a crescut an după an. După război în cursul superior, în clasele V—VII avem suprapopulație școlară.

Din studiul cifrelor, ce se mai găsesc în arhiva liceului se pot face oarecari observări cu privire la chestiunea promovărilor. Scopul cel mai apropiat al învățământului este darea instrucțiunii; semnul vizibil al atingerii acestui scop îl formează procentul promovărilor.

Variațiunea procentului promoțiilor, repetenților, retrașilor și eliminațiilor în timp de 21 ani școlari

ANI ȘCOLARI	Procentul promoțiilor	Procentul repetenților	Procentul repetenților — retrașilor — eliminațiilor
1898—1899	68	19	32
1899—1900	71,5	12,5	28,5
1900—1901	83	9	17
1901—1902	75	16	25
1902—1903	75	18	25
1903—1904	76	9	24
1904—1905	72	20	28
1905—1906	88	6	12
1906—1907	47	26	53
1907—1908	46	24	54
1908—1909	73	16	27
1909—1910	64	25	36
1910—1911	75	16	25
1911—1912	69	21	31
1912—1913	82	10	18
1913—1914	75,5	20,5	24,5
1914—1915	85	12	15
1915—1916	75	17	25
1916—1918	Timpul ocupației inamice		
1918—1919	83	15	17
1919—1920	86	9	14
1920—1921	85	9	15

Din tabloul alăturat se vede că procentul promovărilor, în decursul a 22 ani școlari, a oscilat foarte mult. Cel mai mare procent de promovare a fost în 1905-1906, de 88 %; cel mai mic procent de promovare a fost în 1908 de 46 %; iar în 1907 de 47 %. În acești doi ani școlari consecutivi au fost promovați mai puțin de jumătate din numărul elevilor înscriși.

În toți ceilalți ani, nici odată procentul promovărilor n'a fost sub 60 %. Constatăm că după anul cu cel mai mare procent de promovare, trecem în doi ani consecutivi, 1906-1908 la un exces de severitate în promovarea elevilor. După maximum, cădem imediat la minimum.

Dacă observăm în total mersul acestei linii a procentului promovărilor, pe care mai nimerit am numi-o linia creșterii indulgenței promovărilor, constatăm că se pot despărți următoarele fragmente: 1) Dela 1898 până la 1906, când atingem maximum de promovări, vedem că, cu oscilări în plus și în minus, în totalitatea ei, linia se urcă în sus până la maximum din 1906, dincolo de care nu se mai putea înainta, căci altfel ar fi ajuns promovările o simplă formă goală. 2) Excesul de indulgență din 1906 a provocat o reacțiune în cei doi ani următori, când s'a ajuns la minimum de 46 % promovări. 3) Din 1909 linia se ridică din nou în sus și iarăși cu aceleași zigzaguri merge tot urcându-se până la 1915, când atinge un nou maximum de 86 %. 4). După război, linia indulgenței a crescut din nou, ajungând la maximum de 86 %.

Considerând această linie în întregime, vedem că ea se urcă tot mai sus, cu alte cuvinte indulgența în promovare a crescut constant dela întemeierea gimnaziului până în prezent. Dacă am lua în cercetare linia variațiunii procentului repetenților, retrașilor și eliminaților, am ajunge la aceeași concluzie: Indulgența sau severitatea promovărilor se datoresc la mai mulți

¹⁾ După înțelesurile date de unii colegi, maximum din 1906 se datorește lipsei de profesori în acel an, ceea ce a determinat promovarea tuturor corigenților în Sept. 1906. Minimum din 1907 și 1908 se datorește dispoziției reglementare ca elevii cu media 4 pe bimestrul ultim să rămână corigenți la materia respectivă, oricare ar fi fost mediile pe celelalte trei bimestre. Consecința a fost înmulțirea corigenților și deci și a repetenților.

factori: caracterului și pregătirii profesorilor, spiritului regulamentelor școlare, împrejurărilor sociale, politice etc. Pregătirea pedagogică tot mai bună a profesorilor face ca și elementele cele mai slabe ale claselor să fie în stare să asimileze un minimum de cunoștințe, necesar pentru promovare. Astăzi nu se mai întrebuințează de nimeni metoda „d'aici pân'aici”, care descuraja pe elevi, îndepărta pe cei mai mulți de școală și făcea să nu poată promova decât elevii prea inteligenți, sau cei cari aveau meditari acasă.

Al doilea factor al creșterii indulgenței este o prefacere în moravuri. Dacă impresia e justă, se poate constata că între părinți și copii, între profesori și elevi, nu mai domnesc acele raporturi reii din trecut; în loc de teamă, din partea copiilor avem încredere, iubire, care însă de multe ori degenerază în emanciparea prea timpurie a copiilor. Trebuie să ne ferim de excesul contrar, când copii nu mai respectă pe părinți și educatori. În timpul războiului și după războiu și alți factori au contribuit la același progres al indulgenței profesorilor: sărăcia, alimentarea insuficientă, lipsa de cărți didactice, lipsa de profesori etc., toți acești factori au contribuit la ridicarea procentului promovărilor până la un maximum, dincolo de care nu mai putem înainta. Ultimele dispozițiuni privitoare la promovări, date spre experimentare, au contribuit la același rezultat. Extinderea teritorială și nevoia tot mai mare de personal și-au avut repercusiunea în dispozițiile recente, care au căzut ca o mână cerească pentru elevii cei slabi, urcând procentul promovărilor.

E datoria profesorilor conștiincioși să împace necesitățile politice, naționale și sociale ale statului românesc cu caracterul unei instrucții serioase și solide.

Onorat auditor,

Din scrutarea datelor trecutului am văzut care au fost problemele principale, care au preocupat pe înaintașii noștri și cum le-au rezolvat. Fiecare epocă își are problemele ei și fiecare problemă, fiecă sarcină trebuie purtată la timpul său. Dacă în perspectiva dezvoltării celor 25 ani ne îndreptăm privirile spre viitorul instituției noastre, va trebui să recunoaștem

că actualmente problemele capitale, ce se impun liceului nostru sunt următoarele:

1) Ridicarea unui local impunător, înzestrat cu tot mobilierul și aparatul științific și pedagogic pentru o populație școlară de cel puțin 1000 elevi.

2) Mai multă fixitate în ceea ce privesc dispozițiile regulamentare, care au fluctuat foarte mult în ultimii 10 ani. Starea aceasta este dăunătoare, căci de impreciziunile, de starea haotică, de contradicțiile regulamentare profită elevii cei răi,

Local școlar impunător, material didactic bogat și cât mai variat, laboratorii și muzee, regulamente școlare cât mai perfecte, programe analitice cât mai bine adaptate nevoilor, sunt factori de ordin extern, cari condiționează bunul mers al învățământului. Însă factorul intern, resortul intim al mersului progresiv al învățământului, este profesorul. În condiții chiar ele, profesorul adevărat, conștient și pregătit, creează continuu valori morale, necesare poporului nostru. Aici dăm de problema cea mai grea: criza din profesori. Din datele puține, ce se mai păstrează în arhiva liceului, se vede că și în trecut a fost lipsă de profesori; se constată o continuă fluctuație, lipsă de fixitate în corpul didactic.

Clădirea noului local al liceului, o mai mare stabilitate în regulamentele și legile școlare și o politică școlară, care să contribuie la înlăturarea crizei de profesori, acestea sunt problemele de competență ale momentului de față.

Educarea maselor școlare e o problemă extrem de complicată. Din examinarea datelor de mai sus, luate din trecutul liceului, am căutat să stabilim câte va îndrumări pentru activitatea viitoare. Cifrele înșirate ne vorbesc poruncitor; numele semănătorilor harnici timp de un sfert de veac pe ogorul învățământului secundar ne impun îndatoriri foarte mari față de viitor.

* * *

Liceul acesta poartă numele scump al lui „Mireea cel Bătrân”, care, pe lângă Muntenia cu posesiunile de peste munți, era „stăpân de amândouă părțile de peste toată Dunărea până la Marea cea mare și cetății Durostorului stăpânitor”. În di-

plomele latinești poartă titlul: «Terrarum Dobrodicti despotus et Tristiri dominus». Mircea cel Bătrân era socotit până mai deunăzi ca cel dintâi stăpânitor românesc al Dobrogei, pe care a cucerit-o din mâna țarului bulgar. În realitate, el n'a făcut decât a restabilit stăpânirea noastră, căci încă din secolul al XI-lea se constată voievozi români la Silistra, la Măcin, la Isaccea: Un Tatu, Seslav, Sacea și alții, amintiți de scriitoarea bizantină Ana Comnena.

Mircea cel Bătrân a restaurat stăpânirea românească anterioară, mult mai veche.

Iubiți Școlari,

V'aduceți aminte că, acum patru ani, Dobrogea era vremelnic smulsă din trupul Țării Românești. Mare parte din noi, profesori și elevi, am continuat lecțiile pe pământul liber a Moldovei, ținând fără întrerupere făclia luminătoare a liceului „Mircea cel Bătrân” prin chiliile mănăstirilor, la umbra copacilor, expuși bombardamentul dușman. Mulțumită spiritului de jertfă al poporului românesc, Dobrogea scumpă, Constanța redorită de toți, au fost recâștigate. Mulți din elevii și absolvenții acestui liceu, în calitate de cercetași, soldați și ofițeri, și-au vărsat sângele, ca să ajungem la acest fericit rezultat.

Toți acești vrednici fii ai liceului și-au îndeplinit eroica și sublima lor jertfă pentru recâștigarea moștenirii lui Mircea cel Bătrân.

Iubiți școlari,

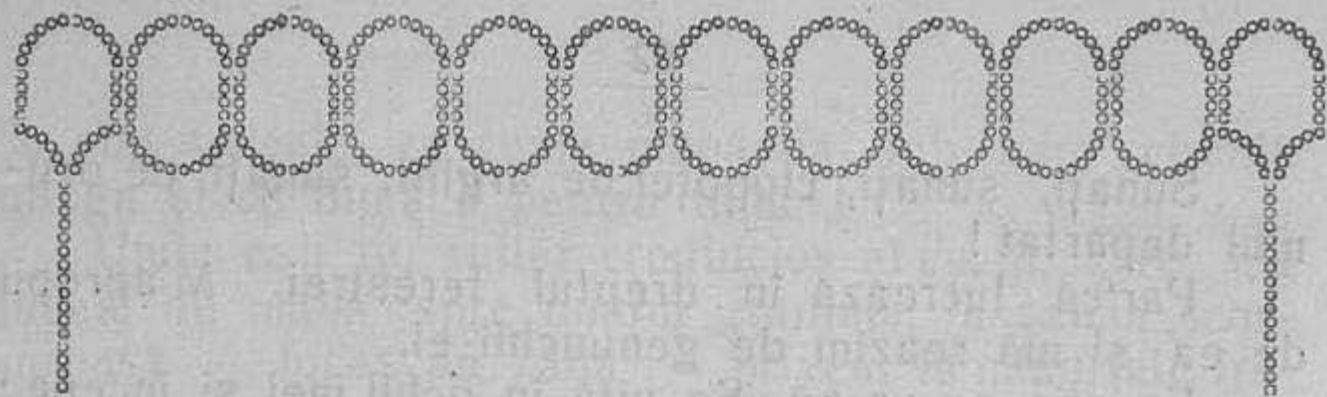
Voi, generația de acum, să fiți la înălțimea acestor vrednici discipoli ai liceului.

Lozinca vremii actuale este munca : munca înordată și metodică. Dacă vom face din voi muncitori neînduplecați, dacă vom fi sădit în voi această deprindere morală de cel maimare preț, rolul nostru va fi îndeplinit, conștiința va fi împăcată.

Luând de exemplu pe înaintașii voștri, urmând sfaturile bune ce vi se dau, veți deveni cetățeni folositori țării noastre și veți mări renumele liceului „Mircea cel Bătrân”.

G. CORIOLAN

Directorul liceului
„Mircea cel Bătrân”



AMINȚIRI DUIOASE

Mă întrebați: de ce mi-e inima așa de duioasă?
de ce tresar când văd o mișcare pornită din sinceritate?
de ce mi-e teamă de lume, de fast și parăzi?

De ce îmi plac copii, iarba, nourii și stelele?

De ce?

Cu sfială se întoarce privirea mea spre trecutul depărtat.

Acolo! da, în lumina dulce a celei dintâi copilării
își găsește izvorul sufletul meu de astăzi.

Limpede ca roua dimineții, oglindă a cerului senin,
oglină spre care se apleacă și se oglesc
ghiocei albi și gingașe viorele, era izvorul vieții mele.

O! clopoței de argint, cum v'ați dus cu sunetul
vostru în neant!

O! tâlfâit de aripi ale zilelor ca niște heruvimi!

Unde ești tu, cu mâna ta mică și albă ca un crin,
ce-mi mângâia fruntea cu atâta blândete și
ochii tăi albaștri, în al căror cer îmi afundam de atâtea ori
privirea și cuvântul tău, care m'a învățat
și pe mine vraja cuvintelor și minunile care nasc din
împletierea lor!

Cea dintâi minune a acestora...

O! abia mi-aduc aminte.

Sunați, sunați, clopoței de argint, sunați, pe drumul depărtat!

Par'că lucrează în dreptul ferestrei. M'apropii de ea și mă reazim de genunchii ei.

Ea știe ce vreau. Se uită în ochii mei și începe:

În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare, un negru punct s'arată:
E cocostârcul tainic, în lume călător.

Al primăverii dulce iubit prevestitor.

El vine, se înalță, în cercuri line sboară

Și repede ca gândul la cuibu-i se coboară.

Mi se deschideau ochii, vedeam întocmai ca primul om splendorile lumii, vedeam pe cel dintâi sol al primăverii venind din răsărit.

E un punct, apare, crește, în cercuri line sboară.
E el, el, vestitorul primăverii și al fericirii!

Câte nu-mi aducea mie venirea primăverii!

Zăpada se topește pe streșini și pe dealuri; iar pe dinaintea porții apa liniștită a șanțului crește și vine repede, repede, ca un pârâu, vine cântând.

Cinteza începe, din zorii zilei, să cânte, în ciresul din curte. Ce speranțe deșteaptă cântecul ei!

Mugurii mijesc pe ramuri. În grădinița cu liliicii desbrăcați, melcii încep să plece, încet cu casele în spinare.

Printre frunzele veștede, de anul trecut, zeci de ghiociei au țâșnit par'că într'o singură noapte din pământul umed, iar clopoțeii lor albi stau atârnați ca boabele de spumă în vârful tulpinițelor fragede.

Pârae se adună în toate părțile. Dealurile mai sunt doar ici-colo, în umbră, pă-tate de albul zăpezii.

Și adierea, ce bate și vine cu pâraele, îmi aprinde obraji și mă'nfioară.

Iată și cea dintâi rândunică cum străbate aerul limpede. Cum bate inima mea și cât sunt de fericit!

Dar în grădină... larba a încolțit, salcia are frunze fine de mătase și muguri ca niște pisicuțe.

Ce mai smicele, ce coaje plâpândă sub care circula
mâzga și ce bună e pentru țilinci!

Unde ești tu, suflet credincios al curții, care mă
duceai de mână spre fundul grădinei, la salcia scor-
buroasă — locaș de zână — priveai la mlădițele fra-
gede, ce se înălțau deasupra, alegeai din ochi pe cea
mai netedă și dreaptă, scoteai briceagul legat cu
lanț de chimir, o tăiai, o creștai, o băteai cu prăse-
lele, trăgeai apoi lemnul alb și umed din coaja ca
o țevă și-mi întindeai țilınca!

-- Ține-o așa și cântă!

O! minune. Ce sunet dulce! Ce glas al primă-
verei! Ce refren de cântec ceresc! Cum răsună gră-
dina! Cum răspundeau ramurile, zidul și colina!

Sunați, sunați, clopoței de argint, sunați, pe dru-
mul depărtat!

Fereastra e deschisă și în casă a năvălit aerul,
încărcat de mireazma pământului umed, trezit la
viață.

Creanga de măr din fața ferestrei stă cu mugurii
plesniți, cari își desfac aripioarele strânse.

Deodată se aude un fâlfâit, un sgomot și grădi-
na răsună de cântec.

Aerul se umple de farmec.

Tresar și ascult. . .

-- Mamă, auzi?

-- E cucul, dragul mamei, a sosit și el!

-- Cucul?

-- Da! I-auzi, cum își spune singur numele!

-- Ce frumos e și cum răsună grădina!

Cobor scara, străbat în grădină și tiptil-tiptil,
câlcând încet pe frunzele umede, silindu-mă să nu
fac sgomot, mă îndrept spre locul de unde vine cân-
tecul.

O mișcare, un fâlfâit se aude și totul reîntră
în tăcere.

Dar nu trece mult și din vârful dealului se aude
din nou același, cântec, mai depărtat și mai dulce.

O ieu pe poteca, ce duce printre mesteacănii tineri, spre vârful dealului. Cântecul se aude din ce în ce mai sonor.

Iată-l cum cântă în vârful unui paltin înalt, cum întinde gâtul și își desface aripele de câte oridă drumul sunetului din gâtlej.

El cântă. . . și ascultă, cântă . și ascultă. Dar abia isprăvește de spus... și altul îi răspunde; abia isprăvește. . . și altul îi ia cuvântul. O! dar acest altul răspunde așa de blând și așa de duios, par'că n'ar fi ca el, par'că vine din sântul văii, parcă e însuși sufletul văii, care răspunde și îi ia cuvântul.

Mă apropii, dar de odată tace, își întinde aripele și pleacă departe, spre o cetină înflorită din capătul dealului.

Sunați, clopoței de argint, sunați pe drumul depărtat.

În spatale dealului se lasă valea. Cât e de tăcută.

Mii de viorele smâltează covorul de frunze veștede, ce acopere coasta.

M'aplec și culeg.

Mi s'a părut, sau am auzit ceva? Mă îndrept și privesc în toate părțile. Nimic nu clintește în albia văii. O pădure tânără și deasă, de pe coasta din față, a eșit par'că din pământ și stă încremenită.

Iarăși... Aud!... Pare un stol de voci rătăcite.

-- Cine-i acolo? strig.

-- Cine-i acolo? mi se răspunde.

Cine poate să fie? Nimeni, nicaeri.

-- Ascultă!

-- Ascultă! mi se răspunde.

-- Cine ești tu?

-- Cine ești tu?

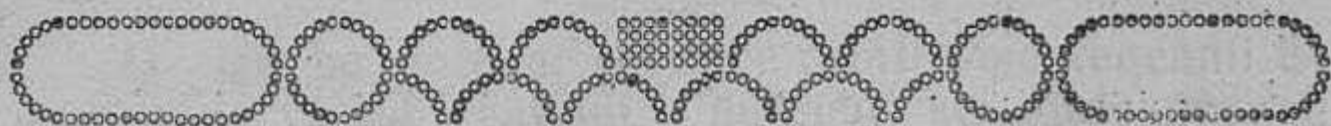
Glasul lui e mai limpede de-cât al meu și mai sonor. Pare a fi vocea unui copil năzdrăvan, care stă

ascuns în pădure Dar, ce are el cu mine de-mi întoarce cuvintele ?

O! nu, el nu vrea să mă necăjească. El pare pus acolo de Dumnezeu însuși ca să repete, fără să-și dea socoteală, vocea mea!

Sunați, sunați, clopoței de argint, sunați !

Dr: GEORGE ULIERU



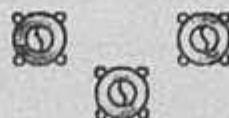
VRAJE

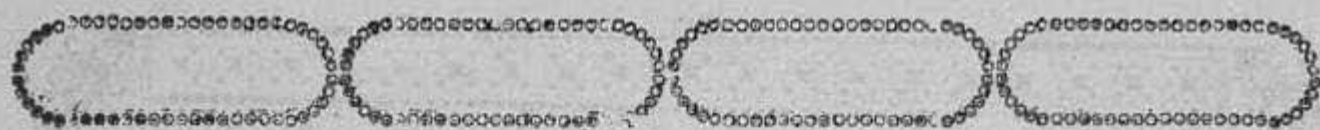
*Sê 'ntunecă lumina zilei...
In crâng prind umbre să se 'nșire
Si 'n fund de zări răsare luna
Vrăjind senina nesfârșire.*

*In tăinuitu! sân de frunze,
Pribeagă 'n veci de veci, o boare
Tot mai încet, încet adie
De doruri vechi răscolitoare.*

*Si cum pe toate din natură
Coboară-apoi odihna sfântă,
Eu nu mai știu: privighetoarea
Sau sufletul în mine cântă?!*

V. LAINICEANU





PRIVIND DIN PRAG

*Privind din prag cum noaptea vălul
Si l-a intins din zare 'n zare,
Cu taina lui încet mă fură
Un cântec plin de 'ndurerare.*

*Si cum l-ascult, eu simt deodată
Intreaga lui melancolie :
O, cântec drag, pe-aripa serii
Ce suflet te-a trimis solie ?*

V. LAINICEANU

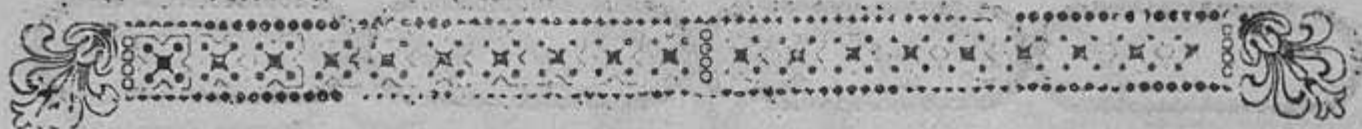
A M I A Z Ă

Gustav Falke

*In soare țărnul scoate aburi,--
Trudită marea doarme-ușor
Și peste țăr și peste dune
Pescari tăcuți plutesc în sbor.
—Odată doar, un glas, un strigăt...
Trudită marea doarme-ușor
Și peste țăr și peste dune
Tăcuți, pescarii trec în sbor.*

Trad de P. P. Stănescu





LA ȚĂRMUL MĂRII

*Acolo am stat
și am plâns*

Eram sătui, desgustat, mă părăsise și ea, cum mă părăsise totul în juru-mi, unde nu credeam să mai văd decât priviri aspre și inimi tăcute, după cum în unele locuri stâncoase nu se văd decât plante cu flori și frunze tari și fără culoare.

Avusesem nopți nedormite, eram istovit și ca întotdeauna când s'abătea peste inima mea noul întunecat, am pornit cu pas greu și cu amărăciune adâncă spre mare.

De trei zile Pluton, de mânie și ca să-și regăsiască coroana, de atâta timp pierdută, a deslănțuit vânturile, care au răscolit încă odată marea până'n adâncuri și acum, după atâta trudă, zadarnică și de data asta, ele s'au retras în liniște, pe țărm, prin golfuri și în umbre de stânci.

Se agită încă, într'o frământare fără astâmpăr, marea răscolită.

Mii de alge, roșii și verzi, desrădăcinate din fundul mării au eșit la iveală și se leagănă la suprafața apei negre, ca burenile de leac în căldarea unui vraci,

Un miros pătrunzător și greu, de nomol, pește și raci fierți, îmbată atmosfera și-mi umple nările și gura, sărându-mi buzele.

M'așez pe marginea digului și sorb cu nesațiu, până'n fundul plămânilor, mireasma ce-mi dă putere.

Valurile ce isbesc digul se prefac în spumă, spărgându-se în miliarde de stropi, care se înalță până la mine și cad apoi în plăci fină pe lespede de la piciorul digului.

Lanțurile care mă leagă și mă strâng, ținând în robie viața mea de atâtea zile, simt că mă lasă, că mă slăbesc și-mi redau libertatea.

Mă las pe spate, pe piatra digului și mă reazăm în coate.

În depărtare un fum negru pătează zarea și aripi albe se sbat pe întinsul ce se frământă, ca niște gânduri candido pe o mare de patimi.

Toți au fugit de lângă mine. Câinele meu m'a părăsit și el. L-a luat ea în urmă. „E câinele meu!” par'că aud. Îl trase după ea... și ușa se închise.

Ce mi pasă! Înaintea mea se întinde marea nemăsurată. Și dacă așa a trebuit, fie! E! dacă aș fi de stâncă! Și ce sânt mai mult de cât o frunză bătută de vânt!

Și gândurile încep din nou să mă strângă. Ai mei cari mai sunt, m'au uitat și ei. Sânt departe cu necazurile și iluziile lor. Eu cel dintâi m'am depărtat de ei și tot eu i-am uitat cel dintâi.

De mult, când m'am despărțit, mama cu lacrimi în obraji, mi-a spus dureros:

— Câmpul așteaptă semănătura de toamnă și tu pleci? Ne părăsești?

Știi că fratele tău e mic și fără putere. Tăceam, dar o priveam în ochi și numai sufletul meu îi răspundea:

— Și unde crezi că mă duc decât tot ca să semăn, dragă mamă? Și ce superbi semănători sunt acolo! Și ce mărețe gesturi au ei!

Îmi umpleam cuțărul cu căștile mele dragi. Toate în casă mă priveau incremenite. Căii înhămați m'așteptau la ușe.

— Dumnezeu să te aibă în sfânta lui pază! Dar mai bine era să fi rămas cu noi.

Mă depărtam de căsuța copilăriei mele înconjurată de meri bogați, mă depărtam de scumpele mele dealuri și de pârâiașul guraliv și mă afundam în lume.

În urma mea se depărta și se micșora totul, ca printr'un ochian întors, apoi se perdeea ca într'o ceață deasă și se ștergea.

O lume mare și largă mi se deschidea înainte.

Priviri dulci și surâzătoare mă întâmpinau; brațe deschise mă primeau.

«Vin la noi, copil zglobiu și curat—adzeam. Stai o clipă. Strălucirea ochilor tăi cari privesc drept ne place și ne înseamnă».

Și inima mea sălta de bucurie, iar sufletul meu se înălța
Și de ce, voi, brațe, care mai întâi v'ați deschis, ați devenit apoi pumni amenințători și voi, priviri dulci, v'ați schimbat în priviri aspre și v'ați întors cu totul dela mine?

Multă vreme n'am putut pricepe, până când un dușman mi-a spus-o:

— Tu ne privești drept în față și de aceia te urâm!

Și când floarea adevărului, cea mai nobilă dintre flori, am căutat ca s'o sădesc în lume, ca omagiu pentru viața ce mi s'a dat, de ce m'au osândit și m'au isgonit și de ce mi-au întins o pâine așa de amară?

O! acel necunoscut, cu chipul trist și palid, mi-a spus-o la umbra unui zid:

„Floarea aceasta nu e pământescă, iar cel ce o sădește pe pământ trebuie s'o ude cu lacrimile lui“.

Și când femeia aceea înaltă și cu ochii vineți m'a întâmpinat la răspântia drumului, în cea mai zbuciumată dintre zile și mi-a întins o mască, „spre a fi fericit“ cum spunea ea—, iar eu am respins-o cu dispreț fiindcă purtam chipul acela pe care mi-l hărăzise Dumnezeu, de ce de atunci, la fiecare pas, în calea mea, nu m'au întâmpinat decât glasuri disprețuitoare?

Iar tu, care ai primit dela mine floarea inimei mele, ca cel mai sfânt omagiu pe care ți l-am putut da, tu, care ai primit tot: viața mea robită ție... de ce mi-ai întins o băutură așa de amară?

Gemi, inima mea, gemi însângerată!

Singură tu mă primești, și-mi dai putere, mare nețărmită!

Dar astăzi, tu ești tot așa de neagră ca și inima mea.

Nebunia unui stăpânitor, care și-a pierdut de atâta timp coroana, ți-a turburat înc'odată liniștea imperiului tău de ape.

Ce spun mîile de voci de pe întinsul tău nețărmit? Ce spun valurile zdrobite de dig, care se înalță până la mine în stropi nenumărați?

Ele strigă, ele gem.

Iar pescarii de ce aleargă speriați și țipă și cheamă?

Totul e frământare. Totul e luptă.

Un sunet de clopot trist și sbuciumat ca o inimă ome-
nească îngrijorată vine pe ape și-mi lovește, din timp în
timp, auzul.

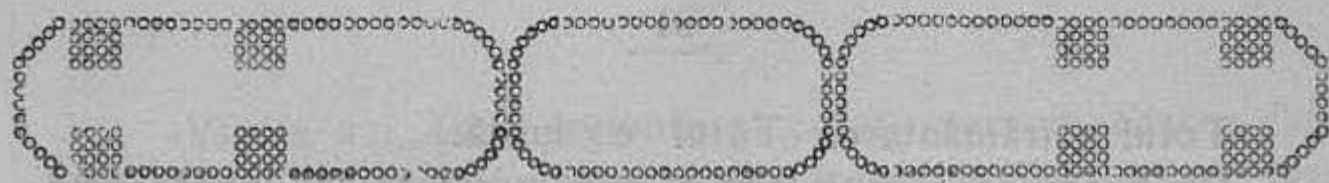
E sunetul vestitor al clopotului dela geamandură.

Si tu te sbuciumi și tu vorbești!

O ! de-ăș putea fi ca tine : sbucium și semnal pe marea
frământată a vieții !

G. ULIERU





AVOCAȚII

Începuse războiul cu toate nenorocirile lui. Bucăți de pământ, înroșite de sângele celor cari au căzut, au fost rând pe rând cotoprite. Și convoaie triste și nemărginite de băjenari au umplut pământul cel liber al Moldovei. Căruțele ușoare și răsunătoare, parc'ar fi fost de aramă, erau trase de umbre de cai. Natura dușmană, cu toamna ei ploioasă, cu vântul înghețat și noroiul drumurilor adânc desfundate, le măria durerea.

Pe la sfârșitul lui Noembrie, în orașul Tecuci se oprise un lung șir de refugiați dobrogeni. Cersiră pe la casele din marginea orașului locuri de adăpost. Porțile se deschiseră în fața lor și fiecare s'aciuă cum putu. A doua zi plecară mai departe, dar unul se despărți de tovarăși și, disperat de greutatea drumului și chinuit de foame, rămase acolo. Se ocupă cu meseria de cărauș, ba făcea și negustorie: cumpăra alimente de prin sate și le vindea la oraș. Negustoria îl pune la adăpost de grija pâinei, dar deșteptă dușmănia unui negustor ovrei de pe aceeași stradă.

„Strul!.. Nu mai putem trăi cu negustorul de peste drum!.. Auzi, când eu nu vindeam *păpușoiul* de cât cu patru lei chila, el îl vinde numai cu unu!..”

Ovreiul gândi câțva timp. Apoi își liniști nevasta.
--„Las' Adeluță!.. Am să-l isgonesc eu! Dacă

nu, să n'am eu parte de numele meu de Strul Aizic Mendelovici!."

Începu să-l pândească. Odată-l văzu întinzând la soare bucăți de carne sărată. I se 'nfățișă numai decât și-l rugă cu glas milog:

--,,Așa să ai bine, bade, dacă nu te-ai îndura să-mi dai și mie vre-o două, trei, patru, cinci chile!" Și pentru că românul îl privi neîncrezător știind că ovreii nu cumpără de cât carne *cușer*, adăugă: „Plătesc cât mi-ai cere, numai să-mi dai!."

Ii dădu două bucăți și-i ceru zece lei. Cumpărătorul plăti numai decât, dar după o jumătate de ceas se întorcea cu un comisar.

--,,Iaca, dumnealui este acela care m'a jăfuit! Așa pungăși trebuesc izgoniți de-aici!"

Comisarul îi puse câteva 'ntrebări, luă însemnare despre numele lui și plecă.

Ovreiul se 'ntoarse bucuros acasă.

—,,Adeluță!.. O să scăpăm... știi, de golanul ăla..." și spuse povestea. Iar nevasta, înaltă și grasă, cu părul și fața roșie, s'aprinse și mai mult de bucurie.

—,,Ei, doar ești Strul Aizic Mendelovici!"

* * *

O săptămână în urmă Radu Bucium era „trimis în fața Comisiunei pentru înfrânarea speculei și bietul om, care nu umblase nici odată 'n viața lui prin judecăți și căruia i se 'ncreția carnea numai la auzul cuvântului de tribunal, urcă fricos treptele de marmură ale clădirii mohorâte.

Aerul închis, mirosind a casă nelocuită și murdară s'amesteca la olaltă cu fumul de tutun și praful hârțiilor, care pretutindeni se răsărau, îl isbi în față așa de puternic, încât înlenni lângă ușă. Funcționari cu capul gol și cu tocurile încă umede de cerneală după urechi, treceau mândri pe lângă el. Când și când o ușă din dreptul lui se deschidea, un servitor scotea capul în sală și striga cu glas pițigăiat și neînțeles

pe împricinați. Iar prin ușa, întredeschisă o clipă, Bucium zări masa înaltă, fețele încruntate ale judecătorilor, de abea ridicați de-asupra unei cruci negre.. Fața îi era galbenă, ca după friguri, picioarele-i tremurau, iar solida podea de țiment se clătina sub el.

Din când în când câte un arestat trecea prin sală.

— „Ia așa oi ieși și eu de aci!“ Și parcă-și vedea nevasta și copii ținându-se după el și umplând lumea cu vâete. Și lacrimi alunecară în lungul obrazilor galbeni..

— „Ei, moșule, ai vr'un proces?“ îl întrebă un boer înalt.

Bucium privi către geanta roșie de sub braț și bănuî că-i avocat.

— „Da, coane! M'a dat în judecată pentru c'am vândut niște carne cu cnei lei chila!“

— „Contravenție la legea speculei! mormăi avocatul. Greu lucru e, dar., te scap eu dacă dai cinci sute de lei!“

Țăranul se văită :

-- „N'am coane, n'am de cât o sută cinci zeci!“

-- „Scoate cinci sute în capăt! Altfel faci doi ani de pușcărie!“ Și porni.

Bucium se luă după el:

-- „Atâta am la viața mea! Dau bucuroș, numai să scap de bocluc!“

-- „Iți las cu patru sute! Altfel nu se poate! Și nepăsător dispăru îndărătul unei uși.

Și un alt domn trecu pe lângă el și, din trecere îi aruncă o întrebare, parcă l-ar mai fi cunoscut.

-- „Iar ai dat peste bocluc, moșule!“

Țăranul se ținu după el.

-- „Coane!.. Uite m'au dat în judecată pentru...“ și începu povestea de la capăt.

— „Patru sute de lei... și te scap...știi cum?.. cât ai bate din palme.

Bucium îi povesti în ce jalnică stare se găsește.

-- „Numai o sută cinci zeci de lei mai am! li dau și pe aceia, numai să scap de bocluc!“

-- „Pentru dumneata las cu trei sute! Altfel o să faci doi ani de pușcărie!

Avocatul cel dintâi auzi tocmeala și păru furios.

-- „Domnule Popescu!.. Dumneata înjosești nobila noastră meserie!.. De ce nu-ți păstrezi demnitatea față de un țăran?.. Să-i lași cu trei sute de lei..“

-- „Dar, Domnule Decan, procesul e-o nimica..“

-- Fie, dar azi pen'ru trei sute, mâine pen'ru gâina!.. Și intră în bufet.

Țăranul rămase un timp singur. Glasul ascuțit, chema mereu pe imprecinați și fie care strigare nouă era un fior mai puternic.

Un servitor cu șorțul alb eși după o tejghea și-i șopti.

-- „Te văd la nevoie și vreau să te ajut! Poate ai recunoaște și dumneata cu ceva. Hai cu mine, ș'a.n să-l rog eu să-ți lase mai puțin! Da să știi că ăsta-i decan! Omor să fi făcut și te scapă!“

Și la stăruința celui cu șervetul alb pe umăr, se 'nduplecă.

-- „Îți las cu două sute, dar nici un ban mai jos!“

Cu glasul stins de disperare, țăranul îi spuse că nu are mai mult.

— „Desnoadă punga dacă vrei să scapi de la ocnă! Nu face pe țăranul șiret!“ îi răspunse el furios și se ridică.

-- „Doar viața s'o mai dau... c'atâta-mi rămâne!..“

Un domn bătrân, care sta la o masă în fața unei cafele, îi făcu semn.

-- „la spune-mi te rog, ce crimă grozavă ai făcut? Ai înșelat statul cu niscaiva milioane?...“

-- „Am luat unui ovrei zece lei pe două kilograme de carne...“

Un murmur neînțeles al bătrânului îl întrerupse.

-- „Păstrează-ți firea, omule, și, mai ales, păstrează-ți banii, că te văd nevoiaș! Du-te acolo și spune-le cum te-ai refugiat, spune-le ce-ai pierdut și ce ți-a rămas... spune-le că dacă nu cumpărai carnea cu patru și nu-o vindeai cu cinci, îți mureau copii de

foame ! Fii încredințat că nu's Judecătorii așa căinoși..."

-- „Radu Bucium !..“ răsună glasul ascuțit în sală. Și țăranul o luă la goană, cu fața mai liniștită a omului care știe ce are de făcut.

Peste câteva minute ieșea. Privirea lui înbucurată căută pe sfătuitoarea de-adineaurea, îi luă mâna și i-o sărută și, fără să poată spune ceva, cu pași mai mari scoborâ scările clădirii mohorâte.

MIHAIL PRICOPIE



EXCURSIUNE AGRICOLA

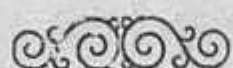
IN

DOBROGEA

făcută de ION IONESCU DELA BRAD

în anul 1850

trad. de F. MIHAILESCU

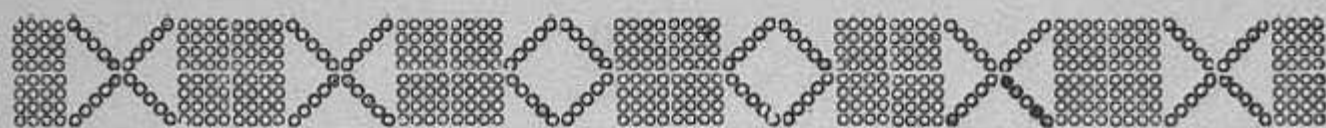


EXCERPTA AGRICOLA

DOBRIOCEA

EDITIO DE JOH. HORTENSII DELA BRAS

TEAG DELA M. HORTENSII



PREFATA

Ion Ionescu dela Brad a fost primul și cel mai de seamă agronom român: un om de carte și de practică. Băiat de preot din ținutul Romanului, a fost trimis de Mihail Sturza să studieze agricultura în Franța. El a urmat cursurile, a făcut excursii și practică la Roville și a audiat la Sorbonne pe cei mai de seamă profesori de economie politică și drept.¹⁾

Într-o vreme, în care tinerii întorși dela studii din Paris credeau serios că îndreptarea tuturilor relelor din țările românești e de așteptat dela introducerea întocmai a reformelor politico-sociale aplicate în apus, Ion Ionescu și-a întemeiat uriașa-i activitate de scriitor, profesor și agricultor, pe un principiu care nici azi nu și-a făcut loc în deajuns printre conducătorii și sfătuitoarii noștri: *Îmbunătățirile ce vor fi aduse agriculturii trebuie să pornească dela rutina actuală.* Se vor studia cu toată atenția mijloacele de care, după regiuni, se folosesc cultivatorii pentru a obține recolta și a crește vite; se vor păstra cele bune și se vor înlocui cele rele prin mijloace noi, științifice, experimentate la noi în țară în ferme model. De aici, insistența cu care a cerut să se facă anchete agricole, nu dela biuro, ci prin cercetare la fața locului, luând sat de sat, dacă se poate pe jos, ori cel mult, cu o trăsurică ușoară. Aceste anchete prin excursii el le-a început de când era școlar la Roville și le-a urmat toată viața până când vârsta l-a silit să se fixeze la proprietatea sa, ferma model din Brad.

¹⁾ Pentru mai multe amănunte asupra vieții și operei lui Ion Ionescu, vezi cartea de curând apărută: Gh. Bogdan-Duică, „Viața și opera întâiului țărănist român, Ion Ionescu dela Brad” 1818—1891

O astfel de excursie, prima din seria celor întreprinse în Turcia europeană, e și cea făcută în Dobrogea la 1850.²⁾ Cu această anchetă era însărcinat chiar de guvernul imperial, la care găsisse refugiu, în urma plecării sale din țară, unde fusese amestecat în revoluția din 1848.

Cartea, care a rezultat din această călătorie prin Dobrogea, tratează probleme foarte variate, de valoare neegală pentru ziua de azi, toate sprijinite însă pe lucruri văzute și pe date oficiale.

Nu poate fi vorba de o monografie completă a provinciei, nici de prea multe amănunte, pe care le promite într-o lucrare specială; sunt scoase însă în evidență: însemnătatea așezării la gurile Dunării, caracterul agricol pastoral, capacitatea de colonizare a acestui ținut bogat, dar slab populat. Toate cuvintele de laudă și de încredere în viitorul Dobrogei sunt adevărate profeții. În bună parte vederile autorului s'au împlinit, sau sunt pe cale de împlinire.

În interesul prosperității provinciei trans-dunărene, faptele și directivele cuprinse în cartea lui Ion Ionescu nu trebuie uitate.

Ori ce studiu serios asupra Dobrogei nu se poate lipsi de informațiile prețioase cuprinse în aceste note de călător harnic, atent și priceput.

Un singur exemplar însă din această broșură, tipărită la Constantinopol, mai stă la îndemâna cititorilor: este exemplarul dăruit de Ubicini bibliotecii Centrale din București. Acest exemplar se găsește azi la Academia Română. Nici traducerea în românește, publicată de autor la 1879, nu se află în bibliotecile publice mai cercetate.

Pentru aceste motive se dă traducerea de față.

²⁾ Ea a fost publicată în ediția ziarului „Journal de Constantinople”, chiar în 1850, sub titlul: *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudjea, par Ion Ionescu, ancien élève de Roville.*

Cartea e precedată de o dedicație făcută sultanului, care l-a primit cu bunăvoință și a știut să-i aprecieze meritele.

Această dedicație nu-și mai are locul în traducerea de față.

Cuvânt înainte

Condițiile de care atârână producerea bogățiilor în Turcia

Deși agricultura a fost socotită ca mama nutritoare a popoarelor, ca izvorul nesecat al bogăției particulare și publice, deși s'au adus fel de fel de laude, ea a rămas pe loc până în momentul când a ajuns să fie studiată de specialiști; de atunci numai, a început să facă progrese și să ocupe locul ce i se cuvine în producerea bogățiilor.

În Turcia, ea a fost, mai mult de cât ori unde, lipsită până în prezent de studii serioase, lucru ce u-i de mirare de vreme ce chiar în țările cele mai înaintate în civilizație cercetările agricole durează de puțin timp. În aceste țări, rezultatele obținute de studiile asupra agriculturii au slujit așa de mult la progresul acestei ramuri de activitate economică, încât nu putem să ne îndeplinim mai bine datoria către patrie, de cât încercându-ne să facem și noi acelaș lucru în țara noastră.

Vom expune pe scurt condițiile producerii bogăției în agricultură și vom arăta pe cele ce au fost constatate de persoane care se preocupă de prosperitatea imperiului. Va fi începutul studiilor noastre generale asupra acestor ocupații.

Prin pământ și sub influența factorilor atmosferici, cultivatorul produce vegetalele și înmulțește animalele necesare traiului. În agricultură, întrebuințarea capitalului sau a oricărui instrument de producțiune cere de a cultivator cunoștințe mai intime decât în toate celelalte ocupații. El trebuie să dispună de toate elementele care fac posibilă producțiunea în așa fel, încât să obțină beneficiul net cel mai mare, acest lucru a făcut pe Hume să zică că agricultura e știința cea mai grea. Ea se ocupă cu natura solului și climatului, producția vegetală și animală, dă bușeurile și poziția geografică a țării, caracterul național și virtuțile morale ale populațiunii, siguranța socială și particulară, industria mai mult sau mai puțin înaintată, etc. etc. Sunt atâtea factori cari au cea mai mare influență asupra producțiunii agricole, a bunei stări a claselor muncitoare și puterii țării!

În actuala stare de lucruri, cultivatorul din Turcia se folosește de toate mijloacele pentru a produce în orice fel de sol și sub orice condițiuni de climă. Întâlnim astfel în Turcia, un total de fapte agricole foarte curios, foarte instructiv și mai ales foarte necesar să fie cunoscut de către cei ce doresc să lucreze la dezvoltarea unciilor dintre ramurile cele mai importante ale bogăției țării. Agricultură în Turcia se practică pe toate solurile și sub orice climă, dela nisipurile aride ale Arabiei până la solurile cele mai roditoare ale Moldovei; dela groasele straturi de zăpadă, care acoperă pământul o mare parte a anului, până la umiditatea cauzată de roua cerului și irigațiile naturale ale Nilului, dela frigul cel mai intens până la căldura cea mai arzătoare. Agricultură imperului, practicându-se în toate gradele de căldură și frig, de umiditate și secetă, de lumină și electricitate, satisface atât de bine toate nevoile, în cât se poate spune că nici o altă țară n'o întrece în această privință. Într'adevăr, Turcia produce : grâu, orez, caștane, curmale, cânepă, in, mătase și bumbac ; susan, măsline, portocale, migdale și cafea. Totuși aceste produse sunt obținute numai cu ajutorul rutinei ; știința agriculturii nici nu există ; trebuie însă creiată, căci poate nu există țară care să ofere un câmp mai întins de observație și experiențe savanților, cari vor să se ia la întrecere cu rutina a tot stăpânitorii în Turcia. Avem deci nevoie să formăm practicieni luminați, cari, prin exemple, să arate tot ce poate da agricultura perfecționată. În actuala stare de lucruri însă, cei ce doresc progresul se lovesc de lipsa lucrătorilor îndemânateci, a supraveghetorilor inteligenți și inițiați în metodele științei, care rămâne neputincioasă când e lipsită de mijloacele de experimentare ; căci, pentru ca teoriile să poată fi trecute în chip folositor în domeniul practicei, trebuie ca ele să fie luminate prin experiențe precise, hotărâtoare, care să priviască în Turcia toate vegetalele și animalele necesare omului.

În afară de condițiile climaterice și agronomice, foarte favorabile dezvoltării ei, Turcia se mai bucură și de o poziție geografică unică, după cum a spus un scriitor localnic, care s'a ocupat serios de viitorul acestei țări. Turcia e așezată între Europa și Asia ; ea stăpânește bogata Rumelie și mi-

nunata Anatolie ; prin Bosnia și Serbia se mărginește cu Austria ; prin Moldova, Bulgaria, Dobrogea și Armenia, cu imperiul Rusiei ; iar prin Curdistan cu Persia. În acest imperiu, care se întinde în Europa, Asia și Africa, se întâlnesc toate sistemele de agricultură : dela nomadism și agricultură pastorală până la asolamentul plantelor industriale. Întinderea țării, varietatea solului și climatului ei fac ca asolamentele științifice să fie nu numai aplicate, dar chiar neldestulătoare, căci în multe ținuturi plantele lemnoase iau locul celor ierboase și alcătuiesc sistemul de exploatare. Admirabila poziție geografică a Turciei lărgeste mult cercul cunoștințelor agricole și impune, în acelaș timp, nevoea unor studii speciale locale, care să dea științei agricole posibilitatea de a-și experimenta metodele. Practica agriculturii trebuie să fie într'o atât de strânsă armonie cu condițiile naturale ale țării, încât ea nu poate avea succes deplin, decât prin o cât mai mare înmulțire a centrelor regionale experimentale. Dacă numai în Franța s'au înființat cinci regiuni, prevăzându-se însă pe viitor câte o fermă model în fiecare din cele 76 departamente, câte zone nu ar fi cerute de natură într'un imperiu care se întinde în trei părți ale lumii !

Trecând acum dela producție la consumație, constatăm că scurgerea bogățiilor agricole se face foarte ușor. Turcia are 4 lacuri, un mare număr de băi și golfuri și șase mări, care o înconjoară de toate părțile, îndemnând-o să producă și să vândă. Marile râuri și fluvii nu așteaptă decât ordinul ca să transporte pe apa lor mărfurile și să le ducă pe mare. În Europa sunt : Dunărea, Sava, Morava, Siretul și Oltul ; în Asia : Eufратul, Tigru, Kizil-Irmacul și Iordanul ; în Africa Nilul. Imperiul, cum a spus-o acelaș autor, dă prin Siria, în Mediterana ; prin Bulgaria, Rumelia, Bosfor și Armenia, în Marea Neagră ; prin Anatolia, Macedonia și Tesalia, în Archipelag ; prin Albania în Adriatică și Marea Ionică, prin Irak în golful Persic ; în fine, prin Bosfor și Dardanele, ale căror chei le ține, imperiul e stăpânul absolut al Mării Marmara care scaldă zidurile capitalei. Această pozițiune îi imprimă un caracter comercial în primul rând și include în sânul lui toate elementele de bogăție și putere.

Condițiunile sociale, care au legătură cu agricultura, sunt tot atât de nimerite ca și cele naturale. Locuitorii imperiului se află în cea mai mare siguranță: cel care seamănă, acela și strânge recolta și se bucură de roadele muncii sale fără a fi exploatat de vre-o clasă privilegiată. Desființarea dărilor și ienicerilor a scăpat țara de apăsători. Impozitele nu sunt prea grele pentru popor și întemeietorul societății musulmane, în dorința lui de a fi cât mai cruțător cu mulțimea, a scutit de impozitul direct pe cei cu un venit sub 200 dinari. Adăogați că în Turcia există organizație municipală; orice locuitor e alegător și e chemat să-și exercite acest drept în toți anii. Bătrânii, aleși de popor și preoți, administrează comuna, stabilesc, repartizează și percep dările fără asprime.

Administrația, inteligentă și binevoitoare pentru popor, — pe care profetul îl numește familia lui D-zeu pe pământ — virtuțile morale ale acestuia, îl așează pe Turci pe treapta cea mai înaltă a civilizației. Iată ce spune în această privință scriitorul citat mai sus: „Poporul turc se bucură de inteligența care coordonează mijloacele de trai; el are curajul care înfruntă primejdia, statornicia care trece peste orice piedică, cinstea care atrage, cumpătarea care înlățește și cruță avutul”. Aceste caractere ale populației joacă un rol hotărâtor în producerea bogățiilor. D-l Slade, vorbind despre țărânii din Bulgaria, zice că nu există nicăieri oameni mai fericiți. Cel mai sărac bulgar are de foarte din belșug și nu cred să se găsească în altă țară o mâncare mai bună și un foc mai îmbietor, decât în Turcia europeană. D-l Lacroix are următoarea părere despre națiunea turcă: ea păstrează cuvântul dat, are sentimentul religios adânc înrădăcinat, respectă legea, rabdă cu curaj, se resemnează în nenorocire, are spirit de ordine și cumpătare în cele mai grele împrejurări, e dezinteresată, mioloasă și cu moravuri curate. D-l Blanqui, adăogă: „Turcii au o mare dragoste pentru copii lor, un respect plin de bunătate pentru bătrâni, blândeță față de femei și sunt foarte cumpătați”. Pe scurt, acest popor e cinstit, milos și primitor.

La toate aceste condițiuni favorabile dezvoltării agriculturii, se adaugă libertatea comerțului, care există dela întemeierea

imperiului. Ne putem deci pune întrebarea : ce-i de făcut, pentru ca creșterea bogățiilor să ia un avânt și mai mare ?

În lumea veche, războiul îmbogăția Statul; în secolul nostru, îl îmbogățește pacea și industriile și totuși, deși războiul sărăcește popoarele bine organizate, spiritul războinic trebuie să fie întreținut în națiune, pentru ca să nu fie silită să primească legea impusă de dușmani ; căci, după cum spunea Sully, popoarele au de regulat între ele multe interese și trebuie să se facă respectate prin arme. Iată de ce războiul e servit de ofițeri și soldați, cari niciodată nu sunt găsiți destul de perfecți în arta distrugerii, pe când agricultura, prinsă în lanțurile naturii, nu e încurajată și nu primește sfatul care să-i îngăduie progresul

Înainte de a ținti însă la mai bine, trebuie să cercetăm starea actuală a producției imperiului. Un teren de activitate, extrem de vast și încă de nimeni cercetat, așteaptă în această direcție pe orice om de muncă. A cerceta în amănunte și a descrie modul cum se face agricultura în Turcia, însemnează a înfăptui un lucru foarte necesar, dar și foarte greu, însemnează să ți dai seama de rutina din toate părțile țării, rutină pe care trebuie s'o cunoști bine pentru a-i putea păstra părțile bune și a-i înlocui pe cele rele prin metodele cele mai raționale și mai folositoare.

E adevărat că aceste studii sunt tot atât de întinse ca și imperiul ; ele însă ar îndruma țara pe calea progresului și pot fi începute în Turcia europeană, sau în țările scăldate de Mediterană, ori de Marea Neagră. În această din urmă regiune, prima țară care merită o cercetare specială e câmpia Dobrogei, scăldată pe deoparte de Marea Neagră, pe de alta de Dunăre. Vom avea de dezlegat aici foarte însemnate probleme economice : secarea mlăștinilor, irigații, exploatarea pădurilor și lacurilor, agricultura pastorală, colonizarea începută de guvernul imperial ; în fine Dunărea, unul dintre cele mai mari fluvii ale Europei și cel mai bun mijloc cu comunicare între Turcia, Austria și Europa centrală. Acest mare fluviu, destinat, după părerea lui Napoleon, să lege Apusul de Răsăritul, se varsă în Marea Neagră prin mai multe guri, obstacole greu

de trecut pentru navigație. Toate gurile Dunării sunt în Dobrogea, unde se găsește, după cât se spune și un vechi braț, ale cărui urme se pot încă constata între Cernavodă și Chiuștenge. Distanța dintre Cernavodă și Marea Neagră e cam de 8 mile germane sau 16 leghii franțuzești. Dacă s'ar destupa această veche albă a fluviului, comunicația pe mare între Viena și Constantinopol s'ar scurta cu 150 leghii franțuzești. Independent de marele câștig pe care l-ar trage Europa centrală depe urmele navigației pe acest braț de Dunăre, foloasele imediate, care ar rezulta pentru comerț și indus'trie în general, ar fi de cea mai mare importanță.

Excursiile mele agricole în Turcia vor începe cu Dobrogea. Studiul special al producției, colonizării și căilor de comunicație din această provincie, ar putea să aibă o reală influență asupra bogăției și puterii imperiului. Cu acest gând am dat la iveală rândurile ce urmează :

VARNA

Am plecat din Constantinopol în ziua de 16 Aprilie pela prânz și am ajuns a doua zi, la 6 dimineața, la Varna. Călătoria noastră pe Marea Neagră a durat 18 ceasuri cu vaporul; totuși, când vântul e favorabil, ea se poate face în 14 ore pe corăbii cu pânze. În acest anotimp, am putut constata diferența dintre clima Constantinopolului și cea a Varnei, printr'un mijloc de care se servesc cultivatorii: la Constantinopol cornii înfloriseră de trei săptămâni și zarzării de unu, pe când la Varna, abia sălciile erau în floare.

Două treimi din țărmul Mării Negre sunt în stăpânirea imperiului otoman; cealaltă treime, dinspre Nord, aparține Rusiei, care a întemeiat aici porturile maritime: Sevastopol, Taganrog, Odesa și Nicolaev. Pe țărmul otoman, cele mai de seamă porturi sunt în Rumelia și Bulgaria. Aceste două frumoase țări, care fac parte din Turcia europeană, sunt despărțite prin munții Balcani, care se întind până la Marea Neagră și formează capul Emine. În partea sud-estică a Balcanilor, cel mai însemnat port al Rumeliei e Burgasul, care de anul trecut, a dobândit o mare importanță, în urma înființării liniei de va-

poare a Lloydului austriac din Triest, între Constantinopol și Rumelia. Din mijlocul acestei provincii, produsele destinate Capitalei vin la Burgas și găsesc mai multă ușurință și economie pe calea aceasta, decât pe drumurile ce duc la Constantinopol; ceea ce ne face să credem că vapoarele pot veni cel puțin odată pe săptămână la Burgas, fără să se teamă că nu vor avea ce transporta.

Pe țărmul Bulgariei, lung de 200 mile, dela munții Balcani, până la gura Sf. Gheorghe a Dunării, sunt 12 porturi, printre care se numără: Varna, cel mai cercetat și Balciul, cel mai bine adăpostit. Amândouă sunt deci destinate să joace un mare rol în viitor.

Portul Varna, însemnat pentru exportul produselor Bulgariei, e situat între capul *Calata* și *Socanlic*. Depărtarea dintre aceste două puncte e de 4 mile jumătate; cea mai mare adâncime e de 19 m, 44 (12 brasses), așa că vapoarele, foarte bine adăpostite contra vânturilor de Nord Vest, cele mai periculoase pe Marea Neagră, pot încărcă aci dela 100 până la 200 tone. Acest port, ca toate celelalte afară de Balci, nu este adăpostit contra vânturilor de Est și Sud Est. Când suflă acestea, corăbille din port sunt amenințate să fie aruncate pe uscat. Se văd și acum trei corăbii care au avut această soartă și care sunt o probă de nesiguranța portului. S'au făcut observațiuni și studii pentru preîntâmpinarea acestor neajunsuri.

Poziția topografică a orașului e foarte prielnică ca să facă din el nu numai primul port comercial și strategic al Mării Negre, dar poate chiar unul dintre primele din lume.

La o milă depărtare de țărm, se vede un lac întins, numit Devna, dela numele fluviului care, probabil, prin mâlul depus la vărsare, a închis scurgerea apei și a format lacul. El se întinde azi dela izvor până la Varna și comunică cu marea printr'o mică vână de apă, numită Derse și care pune în mișcare mai multe mori. Pământul mlăștinos dintre lac și țărm e inundat câteodată de mare; apele acesteia se unesc cu ale lacului, care capătă astfel o adâncime destul de însemnată ca să facă cu puțință ancorarea celor mai mari corăbii.

Această adâncime, după credința populară, e egală cu înălțimea lanțului de munți care înconjoară lacul. Dacă s'ar

uni lacul Devna cu Marea Neagră printr'un canal săpat în albia râului Derse, s'ar preface Varna în portul cel mai adăpostit și cel mai important dela Marea Neagră. Pentru a se atinge acest scop, alții au propus construirea unui dig în mare. Proiectele concepute până acum au umflat atât de mult cheltuielile necesare execu'ării lucrărilor, încât numai enunțarea cifrelor a speriat și descurajat pe toți cei ce ar fi fost dispuși să deschidă credit în interesul portului și prin urmare al bogăției și apărării imperiului.

Adăpostirea portului Varna contra vânturilor de Est și de Sud-Est e o problemă care privește în primul rând Bulgaria și trebuie cât de iute rezolvată. Locuitorii din Varna sunt amenințați să-și vadă portul părăsit de negustori cari, pe viitor, mai inteligenți, se vor stabili în Balic, port situat la 6 ore de Varna și adăpostit de natură contra acestor vânturi periculoase. Balicul va pune stăpânire pe comerțul Varnei, precum Livorno a pus stăpânire pe acela al Pisei, altă dată vestită, iar azi, atât de părăsită, încât printre pietrele frumoaselor sale străzi, crește iarba.

Varna e un oraș foarte vechi. Se povestește că orașul se ridica altădată într'un loc acoperit acum de apele lacului Devnei. Ruinele unei vechi fortărețe, z'dită pe unul din dealurile orașului, duc întemeierea Varnei până la timpurile Romanilor și ale Genovezilor. Au fost găsite aici monede romane de aur și aramă. Orașul de azi are 3000 de case și e înconjurat de ziduri foarte solide. Imprejurimile sale sunt cât se poate de pitorești; dealurile ce-l înconjoară apără portul contra vânturilor de Nord Vest și sunt acoperite cu vii.

Varna e capitala maritimă a Bulgariei, după cum Ruscicul e capitala Dunăreană. Aceste două orașe au înlocuit Târnova, vechea capitală și trebuiesc să fie neapărat legate printr'o șosea bună. Depărtarea dintre ele, pe Dunăre și Marea Neagră, e de 36 ore.

Pentru creșterea bogățiilor Bulgariei și pentru surgerea produselor Europei Centrale, e nevoie să se construiască șosele între toate punctele însemnate depe țărmul bulgar al Mării Negre și Dunăre.

Acest fluviu, dela Donaueschingen, de unde izvorăște, până

la Marca Neagră, străbate 500 mile geografice; canalul lui Napoleon leagă Rinul cu Dunărea, Apusul cu Răsăritul. Navigația pe Dunăre e întreruptă din Noembrie până în Aprilie. În timpul crnei, circulația pe acest fluviu încetează și deci comerțul pe această cale directă stagnează. El nu poate fi reinviat decât prin stabilirea legăturilor pe uscat, între orașele Dunărei și cele ale Mării Negre; mișcarea comercială ar câștiga astfel cele 5 luni din an pierdute, spre marele folos nu numai al Bulgariei, dar și al tuturor țărilor din Europa centrală, ca și al tuturor țărilor din imperiul otoman.

Exportul Varnei e destul de însemnat ca să merite atenția conducătorilor țării. El constă în grâu, orz, piei, seu, unt, brânză, păsări de toate felurile și ouă. Aceste două articole din urmă sunt foarte importante, căci se expediază pe an, pentru Constantinopol, nu mai puțin de 50 milioane ouă și 200 mii de găini. Valoarea tuturor lucrurilor expediate pe mare din Varna se ridică la peste 600 000 lire sterline.

Importul constă din migdale, roșcove, cafea, zahăr, piper și alte coloniale, bumbac tors, postavuri, fer în cantități însemnate,—se importă din Rusia și Anglia peste 500 tone de fer—undelemn, măsline, stafide, tînă, sare, spirtoase pentru enorma sumă de 75000 lire sterline, fără a mai socoti ceea ce se produce chiar în Varna și care nu ajunge pentru consumație. Spirtoasele intră la import cu suma cea mai mare; după ele vine cafeaua. Valoarea tuturor mărfurilor importate prin Varna este evaluată la 300000 lire sterline. Cifrele exportului și importului arată destul de lămurit însemnătatea comercială a portului Varna. Aceasta a atras atenția străinătății, așa că aproape toate Puterile își au aici consuli. Anglia e în chip demn reprezentată prin colonelul Neale, care se interesează serios de progresele comerțului și știe să aprecieze bogățiile Bulgariei.

Numărul vaselor întate în portul Varna s'a ridicat în 1849 la 480, dintre care 267 otomane, 81 austriace [cu vapoare cu tot] 51 rusești, 47 românești, 8 englezești. Aceste din urmă vase încarcă grâu și mai ales porumb, deadreptul în porturile principatelor neoldo-valache. Ele ating cifra de 500.

În 1847, s'a încărcat la Varna grâu și orz pentru fabuloasa sumă de 400000 lire sterline. Se poate întrevedea de

aci viitorul strălucit al acestui port. Pentru ca să i se asigure însă acest viitor, trebuie neapărat ca agricultorii să procure produse superioare și ieftine. Dacă vor îndeplini aceste două condițiuni, mărfurile Bulgariei vor fi căutate totdeauna în portul Varna, iar nu în celelalte porturi mai îndepărtate, de unde negustorii se aprovizionează astăzi. Pentru a atrage comerțul la Varna, trebuie deci să se încurajeze și să se perfecționeze agricultura Bulgariei, această ramură de activitate fiind baza creșterii bogățiilor particulare, a veniturilor statului și a înfloririi comerțului. Cu cât va produce mai mult agricultura, cu atât și veniturile Statului vor fi mai mari. Dacă acesta se ocupă serios de perceperea dijmei și vămii, n'ar fi bine să se ocupe și de mărirea lor prin îmbunătățirea agriculturii.

Administrația Pașei din Varna se întinde în Nord până la Balcic și în Sud până la Mesembria. Acest funcționar e acum în călătorie prin provincie, unde vinde produsele dijmei.

Populația Varnei e de 13000 locuitori, dintre cari jumătate sunt Turci, iar restul Creștini. Evreii sunt foarte puțini. Numărul Armenilor se ridică la 300; ei au aici un scaun episcopal. Bulgarii sunt asimilați cu Grecii și numele de Bulgar sau Grec a fost înlocuit cu numele de Varniot. Fiecare își vorbește limba lui. În acest scop Grecii au întemeiat mai multe școli. În general însă se întrebuințează limba turcă, care se învață dela sine, grație relațiunilor prietenești pe care diferitele populații le au cu Turcii.

Consiliul municipal din Varna abia acum regretă plecarea lui Etém Effendi, om integru și foarte inteligent, care, nefiind plătit, s'a retras onorabil ca să-și asigure traiul după publicarea recentei și bune măsuri a guvernului M. S. S.

Au sosit mărfuri din Constantinopol pentru târgul din Bazargic, unul din cele mai importante târguri. Ne vom duce să-l vedem în nădejdea că vom putea culege aci fapte privitoare la dezvoltarea comerțului din această țară.

O ZI DE CĂLĂTORIE ÎN DOBROGEA

Cu toată influența obiceiurilor adânc înrădăcinate în masa producătorilor din imperiul otoman, nevoi noi au eșit la iveală și au cerut instituții, care nu vor întârzia să prefacă Turcia într-o țară bogată și puternică. Pe măsură ce se înaintează în cunoașterea nevoilor și resurselor imperiului, țara va fi prevăzută, fără îndoială, cu legi folositoare și solide, printre care cele mai importante sunt acele care privesc producția bogățiilor; astfel agricultura nu poate înflori decât dacă este sprijinită în chip particular și statornic de către guverna.

Nu-i de ajuns ca un popor să stăpâniască un pământ roditor; trebuie să aibă și un debușeu pentru mărfurile pe care le produce; căci fără cererea cumpărătorilor, cultivatorii n'au nici un motiv să producă un surplus de bogății.

Din ambele puncte de vedere, al producției și al consumației, provincia Dobrogei se bucură de cele mai favorabile condițiuni pentru a ajunge la o dezvoltare minunată.

Producția, în această țară, se practică pe pământul Statului; proprietar e Sultanul care, spunând „l'Etat c'est moi”, personifică, cu mult mai multă dreptate decât marele rege al Franței, pe suveran, pe proprietarul Statului. Dobrogea alcătuiește un singur domeniu, care cuprinde toate pământurile exploatate de către arendașii de Stat supuși ai Imperiului. Creșterea rentei, a venitului pământului dobrogean, ca și contribuțiunile locuitorilor acestei provincii, interesează direct Statul. Acesta nu trebuie să ceară dela agricultura provinciei numai buna stare a poporului plătitor de dări, ci și mari beneficii pentru el; în schimb, în calitate de proprietar, Statul trebuie să dea posibilitate acestui popor să progreseze în agricultură. Din aceste motive mai ales, socotim organizarea agriculturii în Turcia drept cel mai important izvor al prosperității și al puterii Statului.

Pornit pentru a studia Dobrogea, am sosit la Varna. După 8 zile petrecute în acest oraș, am plecat, promițându-mi să mă întorc pentru a mai cerceta aplicarea mijloacelor simple și puțin costisitoare, care i-ar asigura un viitor plin de prospe-

ritate, pre-um și pentru a face cercetări geologice în casaua Varnei, în speranța de a găsi aici două izvoare de bogăție pentru imperiu: sarea și cărbunele.

Primul sat, pe care l-am întâlnit în drumul dela Varna spre Bazargic, a fost *Hadi hioi*, alcătuit din 8 case locuite de Turci. Intercalăm aci observațiile acestei prime zile de explorație; căci sunt două feluri de a scri călătoriile științifice: unul constă în a povesti zi cu zi cele observate; al doilea, în a prezenta totalul observațiilor, urmând nu cursul timpului, ci legătura materiilor grupate în capitole. Voi urma ambele metode, fiecare avându-și avantajele ei, dar nu public decât ceea ce cred că-i folositor prosperității țării, conformându-mă, în această privință, celei de a doua metode.

Înaintând, am lăsat la dreapta satul *Pașachioi*, care cuprinde cel mult 20 case locuite de Turci și am ajuns la *Ageam-ler*, sat așezat la poalele munților și coprinzând cam 20 case locuite tot de Turci. În această vale frumoasă, pe care am străbătut-o dela Varna până în munți, pământul e nisipos, grâul crește foarte bine și am văzut lanuri minunate. Cei mai mare parte a văii e acoperită de tufișuri în care predomină dracila; sunt totuși locuri unde carpenul, fagul, stejarul și alte esențe forestiere au atins înălțimea de 2 m. și vor ajunge, desigur, păduri cu adevărat frumoase; totul însă este lăsat în voea soartei, spre marea pagubă a averii publice. Întreg pământul e folosit azi doar pentru pășune, o prea mică parte este destinată arăturilor făcute de puținii locuitori ai satelor. Aceștia cultivă numai cereale: grâu și orz, pe care le seamănă în locuri lăsate apoi anul următor pentru pășune.

În această vale sunt, pe drum, dela Varna până în munți, patru rezervoare alimentate de izvoarele din munți. Apa din ele vine, pe apeducte, la fântâni prevăzute cu mai multe apătoare de piatră pentru vite.

Pe vale se văd, în tot lungul drumului, șosele de piatră care pornesc din fortărețele minate dela poalele muntelui. În aceste monumente istorice ale antichității găsim o bună învățătură dată de vechi stăpânitori ai acestor ținuturi. Se vede bine că ei cunoșteau importanța pe care o au căile de comunicație pentru prosperitatea unei țări.

Depărtare: dela Varna până în munți e de trei ceasuri. Terenul e un șes puțin accidentat și drumul poate fi foarte bine construit cu materialul care se găsește la o distanță de o jumătate de oră în rocele calcaroase ale acestor munți terțieri.

Pe drumul dintre Ageamlar și munții acoperiți cu păduri prea bătrâne pentru a putea fi exploatare și întreținute după toate regulile, de care locuitorii regiunii nu au nici cea mai slabă noțiune, am întâlnit vreo 20 de Turci eșiți în întâmpinarea unui soldat venit în concediu. Induioșătoarea scenă a întâlnirii acestor oameni, însuflețiți de același sentiment, m'a convins adânc de vitalitatea pe care o dovedește o națiune formată din soldați gata să-și serviască Patria. După un drum de o jumătate de ceas prin munți de natură nisipoasă, asemănători cu colinele Montmartre din Paris, am ajuns pe vârful Mulus un punct cu o priveliște admirabilă, de unde se vede Mărea Neagră, golful și orașul Varna, mica întindere de teren mlăștinos, care separă marea de lacul Devna, așezat în fundul acestei frumoase văi, închisă între două lanțuri de munți, ce pleacă din cele două capuri ale portului Varna și încadrează lacul și împrejurimile lui. Pe culmea unuia din aceste lanțuri uimitoare se văd încă lucrările făcute de Ruși cu prilejul ultimului lor război cu Turcii.

Dela munți, am mers 4 ceasuri printr-o pădure întreruptă din loc în loc de arături cu pământ foarte fertil și acoperite cu frumoase lanuri de grâu. Cum eși din această pădure și se deschide în față o câmpie întinsă și tristă: e câmpia Dobrogei.

DOBROGEA

Dobrogea e o parte a provinciei Bulgaria, administrată de vizirul din Rusluk: Said Pașa. Județele acestei provincii sunt Varna, Silistra și Nișa; plășile lor, numite casale, sunt guvernate de mudiri. În partea care se numește de obicei Dobrogea sunt unele casale cu păduri, altele absolut fără copaci. Se numește Dobrogea mai ales această din urmă parte. Cuvântul e turc și înseamnă țară fără pădure,—pe când cealaltă parte, unde sunt păduri, se numește Deli-Orman, cuvânt turc, care

nsemnează ținut acoperit cu păduri mari. Casalele Dobrogei sunt: Bazargicul, Balcicul, Mangalia, Constanța, Babadag, Tulcea, Isaccea, Măcin, Hârșova; casaua Alfatlar formează tranziția între Dobrogea și Deli-Orman. În Deli Orman se găsesc cazalele Silistra, Ceardac, Tobcea, Omur Fakî și Cabair Tatar în care își are reședința, aproape de Hârșova, la Cetalorman, căpetenia Tătarilor, Amursa-Bey.

Primul sat al ținutului fără pădure, Dobrogea, e *Aiorman*, format din vreo 40 case clădite din piatră fără ciment. După o lună de călătorie în această regiune fertilă, m'am convins că lipsa ei de căpetenie e apa, așa în cât orice îmbunătățire a agriculturii atârână de mijlocul de a avea apă multă și fără cheltueală. În momentul de față, apa se scoate din puțuri și se folosește mai mult pentru vite, de oarece agricultura, se practică foarte rar. Puțurile sunt foarte adânci și apa se scoate din ele printr'un procedeu special acestei regiuni. Se înhamă un cal la un manej alcătuit din 4 brațe. Acesta, învârtindu-se, răsucește în jurul axului vertical pus în legătură cu cele patru brațe, o funie, la capătul căreia se află un burduf de piele. Adâncimea unui puț la Aiorman e de 25 metri. El costă dela 7—10.000 piaștri.

În capătul acestui sat se află ferma lui Asan-Pasa, care a adus colonii de arabi în Dobrogea, acum 3 ani. Ferma e părăsită însă de un an.

Urcându-ne drumul plin de urcușuri și coborâșuri, am trecut peste satul *Carazikiol* și, după un ceas, am ajuns la Bazargic, opt ore departe de Varna. Noi am străbătut acest drum însă într'o zi, cu o trăsură de un cal cumpărată în Varna.

Sunt mai multe feluri de a călători; le-am încercat pe toate. Prima excursie, în Vosgi, pe când studiam agricultura la Roville, a durat 10 zile și a fost foarte anevoioasă, pentru că am mers pe jos și cu sacul în spate. Am călătorit la fel în nordul Franței, în Belgia, în Olanda cu D-l Barot, profesor de agricultură la Roville, timp de 3 luni, apoi în Alsacia și în fine, de două ori în Elveția, încă 3 luni. Cele mai bune excursiuni agricole sunt cele ce se fac astfel și profesorul nostru De Dombasle ne-a îndemnat totdeauna să procedăm în acest chip, căci, după exemplul tuturor agronomilor celebri, călătoriile sunt

mijlocul cel mai bun de a studia și îmbunătăți agricultura, în interesul căreia Franța nu a șovăit niciodată să numiască inspectori, cari colindă Franța și chiar străinătatea și fac rapoarte la Ministerul de Comerț și Agricultură. Aceștia călătoresc însă în trăsură, străbătând cu mare iuțeală ținuturile și oprindu-se în punctele cele mai însemnate, la agricultorii cei mai vestiți și în fermele cele mai renumite. Am călătorit și eu astfel în : Franța, Germania, Anglia ; dar nu sunt partizanul acestui mod de a face excursie ; călătoria în Germania a lui Bella, tipărită în „Annales de Roville” înainte de numirea D-sale ca director al Institutului din Grignon, e o dovadă în sprijinul părerii noastre. În cazul Turciei, cred că e bine să imit pe Englezul Arthur Jung, care în țara lui era poreclit regele fermierilor, și care călătoria în Franța, pe vremea Revoluției, cu un cal și o trăsurică ; în felul acesta te poți opri ori unde găsești lucruri interesante, poți face excursii pe jos în locurile cele mai însemnate și poți străbate și locurile care nu merită mare atenție.

Eram obișnuit, în locurile pe care le-am stăbănut până acum, să găsesc hărți bine făcute. În timpul excursiei din Dobrogea am fost lipsit de acest ajutor. Această țară supusă invaziunilor dușmane, a fost prădată de mai multe ori, iar satele părăsite de locuitori ; nu găsești decât cimitirele, care sunt o dovadă că populația era odată numeroasă în această regiune. Acum 20 de ani, satele se țineau lanț ; astăzi mergi numai pe ruinele unor orașe înfloritoare altădată și întâlnești doar câteva sate : atât de dezastruos este războiul cu urmările lui. Din această pricină n'am găsit nici chiar pe cele mai bune hărți sate existente acum. Astfel, din 35 sate ale cazalei Constanța, abia am găsit 10 și încă și pe acestea mai mult sub formă de cimitire. Iată un lucru la care nu mă așteptam ! Tovarășul meu de drum Soranu, inginer civil, care trebuie să se ocupe mai ales de drumuri în excursia noastră agricolă din Dobrogea, va îndrepta numele greșite și va însemna pe harta acestei regiuni satele care nu există pe nici una din cele anterioare. Munca noastră geografică și mai ales cea a hărților economice va fi desigur necompletă ; dar noi fixăm numai jaloarele ; cei ce

ne vor urma vor face lucrări oficiale pe care noi, numai din dragoste pentru țară le întreprindem acum pe propriile noastre cheltuieli.

III

Debușeurile Dobrogei depe țărmul Mării Negre

Cel mai important lucru pentru prosperitatea unei țări este să pui la îndemâna producției și consumației toate mijloacele de care ele au nevoie pentru a progresa. Printre aceste mijloace sunt și târgurile stabilite pentru a asigura debușeuri, scopul acestora din urmă fiind înmulțirea legăturilor dintre oameni, înlesnirea vinderii produselor și deci încurajarea producției. Din punct de vedere al debușeurilor, poziția geografică a Dobrogei e cât se poate de favorabilă: mărginită dintr-o parte de Dunăre, din alta de Marea Neagră, Dobrogea oferă cultivatorilor înlesniri, care greu s'ar găsi în alte țări, căci produsele se pot scurge aici, sau pe mare, sau pe Dunăre.

Pentru că am străbătut toate orașele Dobrogei așezate pe malul mării, voi încerca să arăt starea actuală a comerțului ce se face în aceste orașe, precum și importanța la care el se poate ridica în viitor.

În interiorul Dobrogei sunt numai două debușeuri: Bazargic și Carasu. Acest din urmă oraș nu mai există decât cu numele căci nu mai e în picioare nici o casă din el. Bazargicul și Carasu sunt cele două piețe de desfacere ale Dobrogei, a cărei cea mai scurtă distanță între mare și Dunăre e linia Constanța-Cernavoda, două orașe celebre altădată și care astăzi au aspectul a două sate, unul cu 80, celălalt cu 40 de case.

Deocamdată vom vorbi de orașele maritime ale Dobrogei, de orașele târguri din interior și apoi de linia Cernavoda-Constanța; mai rămân numai târgurile din Carasu și Bazargic și cele de pe malul Dunării pentru a avea o privire de total asupra diferitelor debușeuri Dobrogane.

B a z a r g i c

În Bazargic, capitala cazalei cu același nume, se ține marele și întâiul târg de primăvară al Dobrogei. Poziția acestui

oraș e foarte pitorească; el e clădit într-o vale mică, înconjurată de toate părțile de dealuri acoperite cu vii și livezi. Apa e din plin și de calitate bună; orașul are o baie, opt moschei o biserică grecească și una armenească.

Populația e împărțită, potrivit cu vechiul obicei, după religie și privilegii, în osmanlii și creștini, sau mai bine zis în Turci și raiale; aceștia din urmă sunt supuși la impozit (haraci) pe care nu-l plătesc Turcii. El e, după averea fiecăruia, de 15, 30, 60 piaștri. În orașul Bazargic sunt 740 case locuite de Turci, 110 de Bulgari, 50 de Armeni și 40 de Țigani. Nu poți obține nicăeri date statistice precise, pentru că aici se numără numai casele și bărbații. Femeile nu contează în statistică. Putem, fără să ne îndepărtăm prea mult de adevăr, să socotim că în fiecare casă sunt cinci suflete. În felul acesta Bazargicul ar avea cam 5600 locuitori.

Țiganii, așezați în acest oraș, ne-au atras într-un chip special atenția; ei sunt creștini, vorbesc limba turcă, sunt bine situați, curați și bogați; iar din punct de vedere moral, sunt mai presus de națiunea dominantă. Am stat la hanul unui țigan numit Marin, care ne-a mobilat pe loc o cameră pentru noi. S'a dovedit astfel tot atât de ospitalier ca și Turcii, cari, în satele lor, au mare atenție pentru musafiri. Obişnuiți cu starea decăzută a Țiganilor în celelalte țări, ne-a mirat purtarea lui Marin, lucru care ne-a făcut să-l socotim ca pe un frate, ca pe un compatriot. Țiganul degradat, redus în stare de sclavie, sărac, pe jumătate gol, nu-i o ființă inferioară nouă, noi l-am adus în acest hal, are și el instinctul bunului trai și, tocmai în această Turcie hulită de calomnatori și ignoranți, el a putut să se bucure de libertatea civilă cea mai complectă, atât de iubită de cei ce au luptat și luptă pentru a ajunge la ea.

Cazaua Bazargic cuprinde 89 sate cu un total de 1230 case: turcești, 120 bulgărești și 143 arabe. Pe acești Arabi i-a adus guvernul imperial pentru a coloniza cu ei regiunea, sau mai bine zis, pentru a încerca să o colonizeze, căci încă trebuie să se lucreze mult în această direcție, după cum am dovedit-o într-o lucrare specială. Coloniștii arabi locuiesc în 6 sate: *Docuzagaci* cu 26 case, *Poiras* cu 32, *Aidinbei* cu 14, *Urubci* cu 31, *Ugurlar* cu 18, *Elebe hioi* cu 20 și *Carailias* cu 2.

Cătunele cu una sau două colibe sunt numeroase în cele patru cazale străbătute de noi în cazaua Bazargic, satul cel mai populat e de 72 case, Doar cinci ating cifra de 50 case, dintre celelalte, 10 sunt cu 20 case, în fine 20 n'au nici câte 10 case.

Bulgarii locuiesc satele turcești *Bogdanchioi* și *Caradur-muz*, primul cu 27, celălalt numai cu 4 case locuite de Bûlgari. O imensă întindere de pământ rămâne necultivată, ceea ce face să predomine în acest ținut păstoria și agricultura pastorală.

Cu toate condițiunile favorabile, cu toate piețele de desfacere, producția suferă din cauza lipsei de brațe; pe suprafața a 4 casale sunt numai 243 sate, de o foarte slabă însemnătate numerică.

Numele, cazalelor	Numărul satelor	N a ț i u n e a						
		Turci	Bulgari	Români	Tigani	Greci	Armeni	Arabi
Bazargic	89	1230	128	—	40	—	50	143
Balcic	83	620	452	—	—	—	—	2
Mangalia	35	393	5	—	—	—	—	—
Constanța	35	256	31	227	20	13	1	—
Total	243	2499	646	227	60	13	51	145

În aceste 4 casale sunt doar 10 sate locuite de Tătari (cazaua Constanța); dar ne vom ocupa mai târziu și separat de această populație.

Bazargicul e în Dobrogea cecace *Malines* e în Belgia: centrul căilor de comunicație. De aici pleacă toate drumurile spre M. Neagră și Dunăre, iată distanța dintre toate orașele regiunii:

Dela Bazargic la Varna	8 ore	} orașe pe țărmul mării
» » » Balcic	6 »	
» » » Cavarna	7 »	
» » » Mangalia	12 »	
» » » Constanța	18 »	

Dela Bazargic la Rusciuc	40 ore	} orașe pe malul Dunării
» » » Silistra	16 »	
» » » Bogazkioi	20 »	
» » » Hârșova	32 »	
» » » Măcin	42 »	
» » » Tulcea	38 »	
» » » Babadag	32 »	

În cazaua Bazargic, ca și în celelalte, lipsa de bani îi stingherește foarte mult pe agricultori ; un Turc, care are herghelie de cai și cirezi de cornute, nu-și poate vinde animalele, pentrucă târgurile se țin numai de trei ori pe an; dacă are nevoie de bani, trebuie să se ducă în oraș să se împrumute pe camătă. De obicei, el obține bani cu condiția să-i înapoieze în cereale ; astfel își angajează recolta din primăvară sau chiar din iarnă, pe un preț de 40 piastri de pildă, pe când, după secere, el poate obține 50 — 60 piastri. Nu ar fi posibil să fie cruțați de această pierdere cultivatorii cari sunt în același timp și arendașii și contribuabilii Statului ? Împrumutul făcut e foarte apăsător ; dar vom reveni asupra acestui important subiect, care atinge atât de aproape bogăția țării și veniturile Statului.

Printre Turcii din Bazargic am cunoscut pe mai mulți cari au locuit în Brăila și cari au suferit mari nenorociri ; ei vorbeau de Principate cu atâta interes, încât li veniau lacrimile în ochi.

Administrația acestor cazale e încredințată mudirilor, cari locuiesc aici și funcționează 20 — 30 ani. La Bazargic a venit totuși din Constantinopol un mudir, Hagi Emin Efendi, care-l cu totul străin de orice dorință de speculă. În puțin timp, prin spiritul său de dreptate, prin dezinteresare personală și dragostea pentru Tanzimat, a reușit să fie respectat și iubit de toată lumea. Foarte nimerită măsura de a trimite dela centru mudiri, cari să poarte la periferie gândurile cele bune ale guvernului imperial. Pentru ca roadele să fie cele dorite, ar trebui ca mudirii să aibă idei precise de administrație și economie politică ; în acest chip ar administra serios și ar civiliza ținutul, dându-i un imbold spre producție.

Pe drumul dintre Bazargic și Balcic se văd mari întinderi de pădure într-o stare de plâns. Nu se dă nici o atenție acestei producții vegetale, de cea mai mare importanță pentru bogăția țării și pentru clima ei uscată. Exploatarea și amenajarea pădurilor ar constitui un izvor important de venituri. De ele ne vom ocupa însă, după ce vom cerceta toate pădurile din Dobrogea și Deli Orman.

B a l c i c

Cel mai însemnat port al Dobrogei pe țărmul Mării Negre este Balcicul; aici se puneau la cale afacerile comerciale înainte de a-și fi câștigat Varna importanța de care se bucură azi. Îndată ce comerțul Turciei dobândi dreptul de liber export al cerealelor, la Balcic se făcură primele cumpărături. Peste doi ani, comerțul luă avânt în portul Varna și această mișcare fu apoi comunicată tuturilor celorlalte porturi ale Mării Negre.

Timpu ce s'a scurs dela desființarea monopolului până azi a fost mai mult decât îndestulător pentru a cunoaște și aprecia avantajile și desavantajile tuturilor porturilor Mării Negre; rezultatul va fi că unele vor fi părăsite, iar altele se vor bucura singure de toată mișcarea comercială. Negustorii vor veni cu corăbiile lor în porturile unde nu vor avea de întâmpinat nici un pericol; și portul Balcic li ofeă acest mare avantaj și mai ales această siguranță. Aici, corăbiile sunt adăpostite de toate vânturile periculoase ale Mării Negre și găsesc un fund de pământ tare în care ancorele se prind bine și în corăbiile, pe când la Varna fundul e așa de nisipos, că ancorele nu se pot fixa. La acest neajuns al portului Varna se adăogă acela de a nu putea da corăbiilor adăpost contra vânturilor celor mai primejdioase ale Mării Negre. Aceste două inconveniente nu există în portul Balcic; nu s'a întâmplat vreodată ca o corabie să sufere aici cea mai mică stricăciune, pe când la Varna, mai multe nave au fost scufundate; nu mai departe decât toamna trecută au fost pierdute trei corăbii, care se văd încă acolo, ca pildă a dezastrelor ce se întâmplă în acest nenorocit port.

Intrarea în orașul Balcic e foarte anevoioasă și periculoasă

pentru căruțele care vin încărcate cu grâu, fiindcă el e situat pe coasta mării. Cultivatorii, cari își aduc aici produsele, s'au gândit la mijlocul prin care ar putea să-și facă un drum și și-au impus, de bunăvoie, o contribuție de 3 ocale de grâu la căruță. Cu acest slab impozit se puteau strânge fondurile necesare pentru a se face atât un drum frumos pe coastă, cât și strada principală din oraș ; dar de 7 ani, acest impozit conșimțit și stabilit de producători în propriul lor interes, a devenit un venit luat de oameni, cari n'au făcut nimic pentru a ajunge scopul urmărit de această contribuție. Totalul acestui venit a atins cifra de 50.000 piaștri pe an, astfel că cu venitul unui singur an s'ar putea construi drumul și ușura transportul produselor.

Se găsesc în orașul Balçic 150 magazine construite solid, de piatră și acoperite cu olane ; ele pot să conțină un milion de chile. Se mai construiesc zilnic altele, căci acest oraș e de bușeu întreaga Dobrogea și Deliormanului. Vin aici cereale din cazalele Silistrei și Rusciucului. Cultivatorii de pe malul Dunării pot, în orice timp al anului, să transporte, pe uscat, cereale, la Balçic, cu mai mult folos decât pe Dunăre la Brăila și Galați ; dar mai ales iarna, epocă în special destinată căraușiei, călea Balçicului capătă mare importanță.

Anul acesta—eu înțeleg anul producției din luna August anul trecut, până în prezent — au fost încărcate la Balçic mai multe corăbii decât la Varna. În anii trecuți s'au încărcat la Balçic 250 — 300 corăbii pe an.

Din cauza adăpostului de care se bucură în portul Balçic, se văd ades peste 300 corăbii încărcate, care vin să staționeze aici în timpul furtunilor mari.

Portul Balçic e făcut de natură ; el nu cere din partea oamenilor de cât prea puține eforturi. Acest port, destinat să fie cel dintâi port al Mării Negre, a fost așa de neglijat până acum, încât e lipsit chiar de schela necesară pentru încărcatul corăbiilor. Asta cauzează o pierdere de 200 chile de grâu pe an, adică o valoare mai mare de cât cea necesară pentru construirea unei schele, care poate să dureze cel puțin 10 ani și deci să și economisiască pierderea ce a avut loc în acest timp.

În lipsa unei mici schele, oamenii sunt obligați să meargă pe scânduri, așa că în timpul iernei ei alunecă și cad în mare cu sarcina ce o poartă în spate, mulțumiți dacă pot să scape cu viață.

Adâncimea mării e de 16 metri; aci aruncă corăbiile ancora; câteodată, cele mai mari se opresc și mai departe, fără a se teme de vre-o primejdie.

Importul și exportul Balicului produc astăzi un venit care se ridică la peste un milion piaștri.

Această cifră arată, mai bine de cât am putea-o face noi atenția ce trebuie dată acestui port, care cu îmbunătățirile indicate, este menit să mărească venitul vămii. Aceste îmbunătățiri, cele mai urgente și cele mai puțin costisitoare dintre toate, nu sunt de cât credite acordate agriculturii și comerțului pentru a mări beneficiile acestor două ramuri de activitate și ale Statului. Vorbind despre asemenea credite ni s'a spus că lipsesc mijloace. Asta înseamnă că nu trebuie să dai de mâncare vacii care dă lapte. Economia în cheltueli e un lucru necesar, când acestea se fac fără folos, dar atunci când ele se fac cu folos, economia nu constă în agonisire, din contră, ea constă în cheltuirea unei cât mai mari sume de bani care, fiind un credit deschis producției, dă beneficii în raport cu cheltuelile, că i cine seamănă din plin obține recolte bogate, pe când cel ce face economie la sămânță, obține recolte foarte slabe.

Economia e o știință vastă, de care producțiunea nu se poate lipsi și care trebuie să fie cunoscută. În economia animală poți trăi fără să cunoști organele și funcțiunile respirației de exemplu; dar în producțiune, fără cunoașterea economiei, agoniselei și a creditelor, riști să vezi usându-se planta pe care ești însărcinat să o uzi și să o îngrijești pentru a obține fructele ce e destinată să dea.

Prețurile Balicului au variat în felul următor: grâul de primăvară dela 40—80 piaștri chila; grâul de toamnă 30—60 piaștri chila; orzul 18—25 piaștri chila. Alte cereale nu sunt. D'abia dacă, în cei 10 ani din urmă, au fost încărcate la Balic 10 corăbii de mei. Cât despre porumb, el nu figurează,

căci nu se produce în părțile Dobrogei care sunt în legătură până acum cu acest port, Cultivatorii Dobrogei, în starea actuală a agriculturii lor, cea mai neinteligentă și cea mai defectuoasă dintre toate — nu vor putea preda mărfurile lor comercianților sub prețurile mărfurilor din portul Balci. Banul în Balci are cursul din Constantinopol, cu toate fluctuațiile periculoase, contra cărora luptă Banca Imperială, creată în acest scop; chila de care vorbim însă, e chila Dobrogei, de 4 ori mai mare ca cea dela Constantinopol, adică de 88 ocale, afară de abuzurile ce nasc dintr'o determinare vagă și ne-complectă a măsurilor și greutateilor, spre marea pagubă a cultivatorilor.

Cavarna

La 3 ore de Balci și la 7 ore de Bazargic, se găsește pe țărmul mării, orașul Cavarna, așezat într'una din cele mai frumoase pozițiuni ce se poate întâlni. Grădinile, pometurile și mărețele pavagii făcute în genul celor din Triest, sunt o dovadă de frumusețea și starea înfloritoare de care se bucura altă dată acest oraș, care nici chiar după 20 ani nu și-a putut reveni și care n'are azi de cât 86 case clădite, în mijlocul unei mari îngrămădiri de pietre, resturi ale caselor dărămate. Măreța moschee de piatră a scăpat de ruină. Cât despre port, care e la $\frac{1}{2}$ ceas de oraș, el a fost cu totul părăsit de comerț, desigur foarte activ altă dată aici.

Farul

Intre Cavarna și Mangalia, aproape de satul Șabla, la distanță de 2 ore de ultimul oraș, se găsește pe țărmul mării un far. Dela pierderea Crimei, acest far nu mai luminează: în acest loc naufragiază o mulțime de corăbii.

Pentru a îndepărta pericolul, Turcii contruiseră farul, care lumina marea până la 20 leghii. Astăzi nu-i lipsește de cât scările și creștetul unde se pun lămpile, astfel că, cu o cheltueală de 5—6000 piaștri, el poate fi reparat, rămânând apoi să se mai acorde doar fondurile necesare luminatului, în interesul navigatorilor de pe Marea Neagră și al comerțului nu numai al Turciei, dar al tuturor celorlalte țări.

Mangalia

Orașul Mangalia, capita cazalei cu acelaș nume, se găsește pe țărmul Mării Negre; el nu are decât 80 case locuite de 75 Turci și 5 raiale; în portul său nu se fac de cât afaceri fără importanță. Cu toate cele 40000 chile ce produce acum cazaua Mangaliei, nu se încarcă aci de cât 7-8 corăbii pe an. Lucrul acesta îl fac cei 393 Turci și 5 Bulgari ce locuiesc în 35 sate ale cazalei.

La Mangalia se cultivă două feluri de grâu de primăvară ca și în celelalte 3 cazale ce am studiat: arnăutul cu boabe lungi și „colosul” cu boabe rotunde. Prima varietate e cultivată în mai mare cantitate. Cultura grâului de toamnă a fost părăsită în aceste 4 cazale. Producția grâului de primăvară e de 5—6 boabe la una de sămânță; recolta cea mai bună nu întrece niciodată 10.

Mangalia, oraș distrus acum 20 ani, e foarte veche. Ea are un port construit de oameni, cari simțiau adânc tot interesul ce are o țăară de a înlesni, prin toate mijloacele posibile, relațiunile comerciale. Hag! Mehmet Aga, bătrân octogenar, ne-a spus că bunicul lui a văzut digul ce adăpostia altă dată corăbiile, care se găseau în portul Mangaliei. Digul avea o grosime așa de mare, încât puteau să meargă pe el două căruțe alături. Acest bătrân mai știa dela înaintași lui că, pe creștetul zidului se găseau statui de marmoră în genul celor ce împodobesc astăzi Civita Vechia; deci el trebuie să fi fost foarte vechi. Acum se află de două picioare sub nivelul apei și, când marea e liniștită, i se zăresc unele părți. El adăpostea altădată portul Mangalia; azi, urmele lui, începând din dreptul orașului Kisle Buroa, înaintează în mare până la o distanță de 80 metri. Aici se întrerupe, lăsând intrarea în port cu acces spre lacul Mangalia, care comunică cu marea și înaintează în uscat până la o distanță de o oră de mers.

Câțiva Turci au văzut o piatră scoasă din mare și care avea pe o parte o inscripție; ei mi-au comunicat că o luase un învâțat armean, spunându-le că din ce citise pe ea, portul Mangalia fusese construit de Armeni și că inscripția era în limba armeană. Turcii, totuși, și-au permis să se îndoiască

de această afirmare și au continuat să nu dea nici o atenție acestor lucruri. Oire D-I de Lamartine, zicând în călătoria sa în orient, că nu e nimic eroic nici războinic în această rasă de oameni, să se fi înșelat. Piatra din Mangalia ne-ar putea convinge dacă această afirmare e falsă sau nu.

Chiustenge

Înainte de ultimul război, Chiustenge era o fortăreață construită pe țărmul Mării Negre. Portul Chiustenge e așa fel așezat, încât lasă fără adăpost corăbiile care vin aci. Mai cu seamă iarna vânturile sunt foarte periculoase; ele au sfârșit în luna Noembrie anul trecut două corăbii încărcate în acest port și gata de plecare. Nu se încarcă la Chiustenge, pe an, decât 8—10 corăbii de grâu și orz; dar când recoltele sunt îmbelșugate, numărul lor se ridică la 25—30; acest lucru nu s'a mai întâmplat însă de 3 ani, căci în acest timp a fost foamete.

Chiustenge a fost un vechi oraș comercial, întemeiat de Genovezi. Portul avea cheiuri construite din piatră, dar a fost atât de neîngrijit, încât s'a permis corăbiilor să arunce în mare toate resturile netrebuincioase. În chipul acesta i s'a ridicat fundul, așa că azi vasele nu se mai pot apropia nici de chei, nici de port (unde nu sunt în siguranță).

Judecând după imensele coloane de granit, de marmoră și ornamentele care formează grămezi de pietre în ruine, portul Chiustenge trebuie să fi fost foarte înfloritor altă dată. El se găsește pe țărmul Mării Negre la distanța cea mai scurtă de aci la Dunăre. Această distanță e numai de 10 ore; prin urmare orașul e chemat să joace un mare rol în comerțul Orientului cu Occidentul.

Chiustenge ca și Varna, Mangalia și Cavarna, nu e adăpostită în chip natural; pentru a-i da acest adăpost, ar trebui să se construiască în Mare un dig de 150 metri lungime, începând din locul unde se găsește încă temelia unui asemenea adăpost mai vechi. Mudirul m'a asigurat că, din venitul arendelor satelor din cazaua Chiustenge, s'ar putea construi aici

un port în stare să primească cel puțin 300 corăbii. Importanța actuală a acestui port e așa de neînsemnată, încât nu se ia nici o vamă pe produsele încărcate a.i.

Linia Chiustenge-Cernavoda

Această linie de comunicație între Dunăre și Marea Neagră a fost obiectul unor studii foarte serioase din partea Companiei austriace de vapoare. Vapoarele ce veneau din Viena descărcau călători și bagaje la Cerna-Voda și de acolo trăsurile transportau totul la Chiustenge, unde un alt vapor îmbarca pentru Varna și Constantinopol. Drumul dela Dunăre la Marea Neagră se făcea cu trăsurile companiei și dura 5—6 ore. Acest mijloc de transport a fost practicat timp de 4 ani; dar de 7 ani e părăsit cu totul.

În lungul parcursului, terenul e foarte puțin accidentat; paralel cu drumul, dela jumătatea lui, se întinde lacul Carasu. Satele arătate pe hartă nu mai există. Cauza principală a bejeniei locuitorilor a fost lipsa de siguranță.

Plecând dela Chiustenge, treci prin satul Anadolchioi, pe urmă nu mai zărești decât cimitirele satelor Caratai, Chiusteli, Carasu și Șilibechioi și ajungi la Dunăre la Cernavoda, numită acum Bogazchioi.

Paralel cu drumul Chiustenge-Bogazchioi, se vede valul lui Traian. El e construit din piatră și, plecând dela Dunăre, ajunge la Marea Neagră.

Pe malul Dunărei, la $\frac{1}{2}$ ceas de Bogazchioi, se găsesc ruinele unei vechi fortărețe, numită pe turcește Ainanculesi. Un val și un drum de piatră începe din această fortăreață și merge până la Marea Neagră, lângă Chiustenge. Paralel cu acest drum și pe creștetul dealului Cochirleni, la $\frac{1}{2}$ de ceas de fortăreața în ruine, se găsește valul numit de Turci Hindigul lui Traian. În lungul acestui val se numără peste 17 întreruperi înconjurate de valuri și cari, desigur, au servit la apărarea țării. Din tot ceea ce am spus, ne putem convinge că această linie între Dunăre și Marea Neagră, e chemată să joace un mare rol în producție și, prin urmare, în comerțul imperiului otoman. Urmele pe care cei vechi ni le-au lăsat sub forma drumului

de platră, arată importanța ce ei dădeau comunicației Dunării cu Marea Neagră. Dacă în acele timpuri, când industria nu avea o așa mare influență asupra destinului popoarelor, această comunicație exista, cu atât mai mult ea trebuie să fie restabilită în timpurile noastre de acei ce văd zilnic, că pentru a desvolta bogățiile unei țări, trebuie să începi prin a stabili căi de comunicație bune.

Cernavoda sau Bogazchioi

Pe locul satului Bogazchioi, numit astfel de Turci din cauza poziției sale topografice, a existat în vechime un oraș foarte populat, dacă judeci după întinderea pământului acoperit de vii și de grădinile locuitorilor. Acest oraș se cheamă Cernavoda, nume pe care îl găsim pe hartă și care înseamnă apă reagră, pe turcește Carasu, denumire pe care o păstrează încă lacul ce ocupă jumătate din întinderea dela Dunăre la Marea Neagră.

La ul Carasu comunică cu Dunărea printr'un canal natural sau bogaz, lat de 20 metri și adânc de 4 metri. Canalul serpuește într'o vale frumoasă, formată din două lanțuri de dealuri paralele, care pleacă dela Dunăre. El are o întindere de o oră pe distanța Dunăre Carasu. Când apele Dunării sunt în creștere, ele trec, prin canal, în lacul Carasu, care se umple de apă și se întinde până la satul Bulbular. Când apele Dunării scad, ele se scurg din lac în fluviu, până la un nivel de echilibru, care lasă canalului o adâncime de 4 metri; astfel vaporășele mici pot călători să stabilească o comunicație continuă între Dunăre și Carasu, al doilea centru de schimb, unde se țin de două ori pe an, două din cele mai importante târguri ale Dobrogei.

Debușeurile Dobrogei la Dunăre

Cele mai însemnate fluvii, folosite ca artere de legătură pe apă între popoarele Europei sunt: Rinul în apus și Dunărea în Răsărit. Pe aceste două fluvii, care sunt drumuri naturale, săpate de Dumnezeu pentru fericirea oamenilor, au plutit din timpurile cele mai vechi toți acei ce căutau să se îmbogățească.

Pe malurile Dunării mai ales, numeroasele ruine de cetăți dovedesc vechea nevoie de a păstra prin forță un drum tot prin forță cucerit. Azi pe porțiunea de Dunăre, ce aparține Imperiului Otoman, mai toate cetățile de altă dată sunt dărâmate

Numărul lor nu e mic, căci se găsesc la distanță de două în două ore pe o lungime de 200 leghii. Timpurile s'au schimbat; ceea ce altă dată era destinat pentru război, va servi neapărat păcii și solidarității tuturilor popoarelor, care își câștigă existența în pregătirea producției și nu în cea a distrugerii. Toate punctele de pe malurile Dunării, renumite altă dată prin războaie, devin sau tind să devie pe zi ce trece, debușeuri pentru producție. Porțile de ferale Dunării au fost sfârâmate de contele Szecheny și pe malurile acestui fluviu s'a construit dela Orșova până aproape de Moldova unul dintre cele mai frumoase drumuri din Europa. Dar nu e prima dată când găsăm în drumurile Banatului și ale Valahiei simptomele noii impulsii, pe care spiritul secolului nostru a imprimat-o societăților moderne: căci poduri peste Dunăre și șosele de-a lungul fluviului au fost construite chiar din timpurile vechi, de către Impăratul Traian, în urma cuceririi și colonizării Daciei, și încă cu o muncă infinit superioară acelei din zilele noastre. Aspectul Dunării este trist; țărmurile acestui fluviu, în partea ce aparține Turciei, sunt deșerte: ele nu sunt nici împodobite cu fortărețe frumoase, nici prevăzute cu drumuri bine întreținute. Lucrările lumii vechi sunt în ruină; lucrările lumii noi n'au început încă. Cu toată această stare de stagnare a activității omenești, întrezărim un imens viitor rezervat Dunării.

Napoleon, omul genial, care a ridicat Rinul la o mare importanță politică și comercială și ale cărui vederi au fost realizate, în mare parte, chiar de către acei cari l-au combătut, a arătat de asemeni și însemnătatea Dunării, după cum dovedește D I Blanqui.

Dunărea, fluviul cel mai mare din Europa, (sic) începe la Donaueschingen, străbate centrul Europei, primește în drumul său peste 500 râuri și se varsă în Marea Neagră prin 6 guri; Chilia, Sulina, Catârleț, Portița, Ialovacalsac și Cunte, după ce

scaldă Dobrogea pe o întindere de peste 100 leghe. Navigația e posibilă pe acest mare fluviu, dela Ulm până la Galați cu vase fluviale și dela acest port al Moldovei până la Constantinopol, centrul comunicațiilor cu toate mările și cu toate țările, pe vase maritime. Importanța comercială a Dunării crește pe zi ce trece, grație curselor stabilite de compania de vapoare din Viena Austria, așezată între Occident și Orient, a simțit misiunea sa și a reînșuflețit valea Dunării prin această forță modernă, care reduce timpul și spațiul. Canalul lui Napoleon unește Rinul cu Dunărea și aburul unește Apusul cu Răsăritul Parisul cu Constantinopolul, idealismul cu materialismul, spre marele folos al civilizației, umanității și bogăției tuturor popoarelor.

În timpurile noastre, relațiunile comerciale pe Dunăre dau oamenilor putința să se ajute între ei să-și schimbe ideile și produsele lor, grație aburului care a implântat stindardul puterii în toate orașele care, situate pe malurile Dunării, servesc ca debușuri unui mare număr de țări.

Privind țărmurile acestui fluviu, ce aparține imperiului otoman, dela Belgrad, capitala Serbiei, pe partea dreaptă, până la Orșova și de la acest oraș pe ambele părți, găsim, pe malul stâng porturile principalelor Moldo-Valahe, la Cerneț, Islas, Târnău, Giurgiu, Oltenița, Călărași, Ialomița, Brăila și Galați; pe malul drept, porturile Bulgariei, Vidin, Lom, Kakhova, Nicopole, Islaz, Ruscuc, Silistra; și ale Dobrogei, Hârșova, Măcin, Ghecet, Isaccea și Tulcea. Dela Tulcea înainte Dunărea se ramifică și formează mai multe brațe. Toată întinderea de pământ, cuprinsă între canalele prin care se varsă Dunărea în Marea Neagră, formează terenul neutru al Rusiei și Turciei. Acest din urmă imperiu se întinde până la regiunea cuprinsă între brațul Chilia și brațul Dunăvâț, care, împreună cu Sulina și țărmul Mării Negre, alcătuiesc Delta, zonă neutră, unde au început să se stabilească Ruși, formând sate noi. Astfel că, de fapt, imperiul tuturor Rușilor e stăpân pe gurile Dunării și, prin urmare pe comerțul Orientului cu Occidentul. Austria, care caută să apere comerțul răsăritului cu apusul de neajunsurile ce ar rezulta din luarea în stăpânire a gurilor Dunării de către Rusia, în virtutea tratatului dela Adrianopole, a căutat un alt drum prin

Dobrogea către mare; astfel a fost ales canalul Sulina, a cărui adâncime de apă scade din an în an.

Pe Dunăre, vapoarele companiei Austriace urcă și coboară fluviul, transportând produsele Turciei și Germaniei. Printre cele mai de seamă produse ce se transportă din Dobrogea în Bulgaria sunt, în prima linie, lâna, seul și pielăria. Lâna destinată pentru Germania, iese din Rusia și Turcia, dar cea mai mare cantitate a acestei mărfi e încărcată la Rusciuc, Șiștov, Lom și Vidin. Tot în aceste patru orașe se încarcă și seul.

Pielăria e un articol foarte important; sub un volum mic ea coprinde o valoare mare. Ea reprezintă nu numai valoarea pieilor de capră și oaie crescute în Dobrogea și Bulgaria, dar și pe acea a muncii depuse de meșeriașii din imperiul otoman. Acest produs al agriculturii și industriei Imperiului e foarte căutat la Viena și în Germania. Cea mai mare cantitate a acestor piei de capră și oaie lucrate se încarcă la Lom și la Nicopole.

Seul de asemeni e un articol important. Se exportă pe vapoare peste 10.000 quintale pe an, din care cea mai mare cantitate și mai bună calitate e încărcată la Silistra și Lom.

Aceste trei produse urcă Dunărea cu destinația către străinătate; sunt și corăbii, care coboară fluviul spre interiorul imperiului otoman. Ele duc seul, untul și brânza pentru Constantinopol; postav grosolan, numit aba, ce se încarcă la Târnova pentru Galați, unde se mai transportă și o mare cantitate de piei de miel.

Produsele străine, pe care le importă vapoarele în imperiul otoman, consistă în tot felul de articole de manufactură din Germania, în bumbac, mătăsuri, postavuri, ce se depozitează mai ales la Rusciuc, coase și fier fasonat pentru diferite trebuințe ale consumatorilor, o mare cantitate de oțel, ce se descarcă mai ales la Șiștov, mobile și trăsuri pentru Principate, ce se descarcă la Giurgiu, la Galați și chiar la Constantinopol.

Vapoarele deservește de asemeni și comerțul cu lipitori, una din ramurile cele mai importante ale producției Turciei. Se

pescuiesc lipitori în numeroasele lacuri de pe lângă Dunăre, dela Vidin până la Marea Neagră. Depozitul principal al exploatării lor e Rusciucul. Cele trei spețe de lipitori, lungi, mijlocii și mici revin la 15 florini livra și se vând cel 22. Comerțul cu lipitorile e cel mai productiv; el îmbogățește foarte repede, dar e și plin de riscuri. Aceste anelide, din momentul cumpărării până la acel al vinderii, cresc; prin urmare valoarea mărții se mărește, nu prin diferența ce există între prețurile foarte scăzute în Dobrogea, de unde se cumpără și cele foarte ridicate în toate celelalte țări unde se vând, ci prin creșterea valorii ei intrinsece. Așa dar, în afară de posibilitatea de oscilare a valorii de schimb a lipitorilor în favoarea negustorului, acesta scoate un beneficiu considerabil din modificarea care se face în însăși marfa sa prin mărirea volumului și greutateii ei. În orice comerț de vite ce se transportă dintr'un loc în altul și mai ales al acelor ce se vând după greutate, totdeauna se produce oarecare scădere în timpul călătoriei dela locul producției până la acel al consumării; în comerțul cu lipitori însă se întâmplă tocmai contrarul; din această cauză se caută lipitorile cele mai mici, ele fiind cele mai profitabile. Se și face un mare comerț cu ele și am văzut la Rusciuc peste 200 ocale la o încărcătură.

Toate debușeurile Dunării sunt astăzi deservite de 4 vapoare, dintre care două pentru malul stâng și două pentru cel drept. Aceste vase ale companiei austriace din Viena se opresc la Galați, unde sosesc; alte vapoare din Constantinopol ale Companiei Lloyd-ului austriac, care stabilesc comunicația între centrul Germaniei și Turciei, între Occident și Orient. Venitul anual al celor patru corăbii ce plutesc pe Dunăre, atinge cifra de 5 milioane de piaștri pentru transportul mărfurilor exportate și importante. E de ajuns să cităm această cifră pentru a atrage atenția guvernământului imperial asupra importanței comerțului pe Dunăre cu ajutorul vapoarelor. Dacă imperiul otoman ar poseda vase pe Dunăre, el ar avea, pe lângă avantajele morale și politice, un folos material care, fără nici o îndoială, trebuie ținut în seamă.

Rusia posedă și ea vapoare, care deservesc linia Odesa-Galați. Aceasta nu puțin profită de pe urma micii sale flote

fluviale. Oare numai Turcia va mai sta mult timp fără să profite de lucrurile care-i aparțin ?

Am arătat foarte sumar, totuși, îmi place să cred că în deajuns, foloasele pe care comerțul le trage din întrebuințarea vapoarelor ca mijloc de comunicație pe Dnnăre. Acest măreț fluviu e străbătut de un imens număr de corăbii cu pânze de toate mărimile, care deservesc porturile dobrogene și bulgărești depe malurile lui. Grâul, porumbul, seul, untul și toate celelalte produse ale agriculturii și creșterii vitelor sunt transportate dela Vidin până la Tulcea pe corăbii cu pânze.

Toate cerealele transportate pe Dunăre se opresc la Ghecet, lângă Măcin, unde sunt încărcate în vapoare pentru a continua călătoria pe mare.

Untul și seul se opresc la Rusciuc și Silisfra, de unde sunt transportate pe uscat la Varna.

Toate obiectele fabricate în Germania pentru Bulgaria, vin pe Dunăre la Rusciuc, debușeu principal al tuturilor produselor destinate fie pentru Viena, fie pentru Constantinopol.

Producțiunea grâului crește an de an ; totuși cultivatorii nu-i pot vinde sub 10 piaștri chila de Constantinopol.

Comerțul de grâu în Dobrogea, ca și la Rusciuc, se face într'un fel cu totul defectuos : negustorii străbat satele cu 6 luni înainte de recoltă și cumpără pe un preț convențional recolta viitoare. Târgul astfel făcut e periculos, când pentru cultivator, când pentru negustor, după cum în urma recoltei prețurile cresc sau scad. Înainte de a vinde un lucru, trebuie să-l ai ; acesta-i un adevăr banal de tot, cu toate acestea nu-i luat în seamă în comerțul de cereale din aceste țări. Vânzând cerealele înainte de a le avea, contractanții se angajează la condițiuni, care de multe ori nu se pot îndeplini din cauza unor împrejurări, ades independente de voința omului. La acest inconvenient se adaugă un altul : cel ce rezultă din determinarea prețurilor înaintea recoltei. Prețurile se dau producătorilor după ofertă și cerere ; prin urmare trebuie să cumperi și să vinzi după recoltă, adică după cunoașterea trebuințelor consumatorilor și a posibilității de a le satisface prin producători. Cursul pieței la cereale se fixează la Varna ; el atârnă însă și

de prețul cerealelor din alte orașe ale Dobrogei. Pentru a nu pierde, trebuie să fii în curent cu toate acestea.

Grâul e transportat pe șleपुरi, care sunt un fel de hambare plutitoare. Se plătește dela Rusciuc la Măcin 20 — 25 piaștri pentru 1000 ocale de grâu. Dela Măcin la Constantinopol se plătește 2 piaștri chiria unei chile, adică 100 piaștri pentru 1000 ocale.

După grâu, seul și untul sunt produsele cele mai importante ; se încarcă peste

100.000	ocale de seu la Rusciuc
50.000	" " " " Plevna
150.000	" " " " Șiștov
200.000	" " " " Silistra, care păstrează încă

cu demnitate reputația de a produce cea mai bună calitate de seu. Se vinde 5 — 6 piaștri ocaua și se plătește 25 piaștri pentru transportul pe uscat dela Silistra la Varna, a 100 ocale.

În orașele Dobrogei: Măcin, Isaccea și Tulcea, se mai face un comerț însemnat și cu lemnărie, care consistă în scânduri de tei pentru Constantinopol și cu tot felul de lemne de stejar servind la construirea corăbiilor; dar de câțiva ani, această ramură de producțiune, ca și celelalte, e într'o stare de stagnare și chiar decădere descurajatoare.

Proiect asupra căilor de comunicație din Dobrogea și o parte din Bulgaria

După ce am străbătut, pe rând, toate orașele situate pe țărmurile Mării Negre, dela Varna până la gurile Dunării, ca și pe toate cele situate pe malurile acestui fluviu, am comunicat rezultatul cercetărilor mele într'o serie de articole. Părăsind periferia acestei frumoase țări care, din punct de vedere comercial și politic, se găsește în împrejurările cele mai favorabile pentru producția bogățiilor, am crezut că e bine să întretin pe cititorii noștri asupra căilor de comunicație din aceste ținuturi.

Căile de comunicație ce există acum în Dobrogea și într'o parte a Bulgariei, merită această denumire mai mult pentru că ele au fost trase de locuitorii de aci ca să arăte și să străbată

distanțele între diferite puncte, decât ca să înlesnească transportul produselor la târguri. Nici o lucrare de acest fel n'a fost făcută până acum; astfel și mijloacele de transport sunt în armonie cu drumurile. Căruțe fără cea mai mică bucată de fer și costând dela 60—80 piaștrii una, stăbat Dobrogea, croindu-și singure drumul. Starea acestor căi depinde de căldură, umiditate și toți factorii atmosferici. Când pământul e îmbibat cu apă, drumul e impracticabil și cultivatorul înțelept așteaptă timpul frumos, căldura și vântul care usucă pământul și fac calea practicabilă. Această întârziere în schimbul produselor e contrară legii producției. În tot ceea ce facem, pentru satisfacerea nevoilor noastre, se cere economie de timp pentru a produce lucrurile cu prețul cel mai mic posibil; căci, a reduce timpul și spațiul la proporțiile activității omenești, înseamnă să ne satisfacem nevoile cu munca cea mai mică, cu timpul cel mai scurt și prin urmare cu cel mai mic preț posibil. Dela înțelegerea acestor simple noțiuni trebuie să așteptăm primul imbold ce se va da producției bogăției.

În zilele noastre, prima muncă a unui om care ajunge într-o țară sălbatică, consistă în facerea unui drum, în construirea unei șosele practice în orice anotimp. Asta ne face să socotim construirea de șosele în Dobrogea și o parte a Bulgariei ca unul din mijloacele cele mai eficace pentru a da o mare dezvoltare producției și, prin urmare, bogăției și puterii imperiului.

Studiul drumurilor unei țări e foarte necesar; o sumă de împrejurări fac ca curentul mărfurilor să se îndrepte spre anumite puncte ale unei țări, mai bine situată decât altele. Ajunge să constați starea actuală a circulației dintr-o țară, pentru a putea pune jaloanele căilor de comunicație ce urmează să fie construite. Vom expune acest lucru. Rezumând experiența ce se face în țară de secole, ca și nevoile acestei țări, vom putea să tragem adevăratele linii, pe care viitorul e chemat să le îndeplinească.

După conformația topografică a Dobrogei, centrele căilor de comunicație nu sunt de fel lucruri datorite întâmplării; ele sunt fixate de natură și de împrejurări independente de voință

oamenilor. Observându-le, bagi de seamă numai decât că toate ținuturile care se găsesc în Dobrogea, înspre munții Balcani, gravitează spre Bazargic, pe când cele dinspre Dunăre și de-a-luri au centrul lor de comunicație la Carasu.

Vom constata distanțele actuale ce se găsesc între aceste două centre și orașe, situate atât pe malurile Dunării, cât și pe țărmurile Mării Negre. Vom indica în acelaș timp, toate distanțele ce există între orașele Dobrogei ca și cele care separă orașele dunărene de orașele maritime. Din cunoașterea tutulor acestor distanțe, ca și din mișcarea comercială ce are loc în fiecare oraș și despre care am vorbit cititorilor noștri, va reeși aprecierea tutulor căilor de comunicație ale Dobrogei, ca și indicarea șoselelor ce trebuiesc construite pentru satisfacerea celor mai urgente nevoi ale țării.

Am spus că Bazargic și Carasu sunt cele două noduri de comunicație ale Dobrogei, distanțele care separă aceste două puncte de toate orașele situate pe malurile Dunării și ale Mării Negre sunt după cum urmează:

Depărtarea dela Bazargic la orașele situate pe malurile Dunării :

Până la Tulcea	38 ore	Bogazchiori	20 ore
„ „ Măcin	42 „	Silistra	16 „
„ „ Hârșova	32 „	Rusciuc	40 „

Dela Bazargic la orașele situate pe țărmurile Mării Negre este :

Balcic	8 ore	Chiustenge	18 ore
Mangalia	12 „	Baba	28 „

Distanța dela Carasu la orașele situate pe țărmul mării :

Baba	16 ore	Balcic	16 ore
Chiustenge	8 „	Varna	24 „
Mangalia	12 „		

Dela Carasu la orașele Dunărene :

Tulcea	22 ore	Bogazchiori	4 ore
Isaccea	24 „	Rașovata	6 „
Măcin	24 „	Silistra	16 „
Hârșova	16 „	Rusciuc	36 „

Între orașele situate pe malurile Dunării și acele situate

pe țărmul mării Negre sunt de parcurs următoarele distanțe :

Dela Tulcea la Baba 6 ore Dela Hârșova la Mangalia 24 ore

„ Isaccea „ 8 „ „ Bogazchioi „ 13 „

„ Măcin „ 12 „ „ Rașovata „ 15 „

„ Hârșova „ 22 „ „ Silistra „ 24 „

„ Măcin-Chiustenge 30 „ „ Hârșova „ Balcic 30 „

„ Hârșova „ 28 „ „ Bogazchioi „ 20 „

„ Bogazchioi „ 11 „ „ Rașovata „ 26 „

„ Rașovata „ 14 „ „ Silistra „ 24 „

„ Silistra „ 22 „ „ Ruscuc „ 46 „

Dela Baba la Balcic 34 ore Dela Mangalia la Balcic 8 ore

„ Chiustenge „ 19 „ „ Varna „ „ 8 „

Între Dunăre și mare sunt patru linii principale de comunicație, care ocolesc Dobrogea sau o străbat prin mijloc.

1) Prima șosea, dela Turcoaia la Baba, oraș situat pe malurile lacului Razim, care comunică cu Marea Neagră prin cele trei guri ale Dunării, trece prin următoarele localități, între care depărtarea în ore e cea arătată în paranteză :

Cerna (la 1 oră) Bașchioi [la 1 oră] ¹⁾

Akbunar („ 1 „) Armutli („ 1 1/2 „)

Ortachioi [„ 1 „] Camber („ 1/2 „)

Cineli [„ 2 „) Baba („ 1 oră)

Astfel șoseaua dela Dunăre la Marea Neagră nu durează decât 9 ore și trece prin cele 7 sate pe care le-am numit. E șoseaua cea mai scurtă. Numeroasele sate situate pe această cale dovedesc importanța sa. Adăogați că ea merge în întregime dealungul a două văi, dintre care una se întinde dela Dunăre până la Ortachioi și, după ce urci 1/2 oră, cobori în cealaltă vale care se prelungește până la mare. 2) A doua șosea, cea dela Bogazchioi la Chiustenge, pe care am descris-o într'unul din ultimele noastre articole, e foarte accidentată și se străbate în 11 ore. 3. A treia șosea dela Dunăre la mare e cea mai importantă pentru starea actuală a producției țării. E cea dela Silistra la Balcic și Varna. Ea străbate o distanță de 22 legii trecând prin Bazargic și ajunge la unul din cele două orașe maritime situate la o egală distanță de acesta-

¹⁾ În text, greșit, Pașa Câșla.

Cum ești din Silistra, vezi încă resturile a două șosele paralele, construite din piatră în timpurile cele mai vechi. Aceste căi au fost așa de solid construite, încât una din ele e folosită și astăzi, când drumul e rău, însă numai pe o întindere de 3 leghi, până la regiunea pădurilor; de aci înainte vechea șosea dispare.

4. Dela Varna la Rusciuc, distanța nu e decât 36 ore și șoseaua trece prin Carapcea, prin Ieni-bazar, la 5 ore de Varna la 7 ore de ultimul oraș.

Prin Rasgrad la 12 ore

• Rusciuc „ 12 „

În fine, distanțele dintre toate orașele situate pe malurile Dunării, dela Vidin până la Marea Neagră sunt după cum urmează

Dela Vidin la Lom	18 ore	Turtucaia la Silistra	12 ore
• Lom • Rahova	16 •	Silistra • Rașovata	12 •
• Rahova • Nicopol	6 •	Rașovata • Hârșova	12 •
• Nicopol • Șiștov	12 •	Hârșova • Măcin	12 •
• Șiștov • Rușciuc	12 •	Măcin • Galați	6 •
• Rușciuc „ Turtucaia ¹⁾	12 •	Galați „ Isaccea	12 •
		Isaccea „ Tulcea	6 •

Trăgând pe harta Dobrogei linii spre toate punctele pe care le-am indicat și care coprim toate căile de comunicație ale acestei provincii și ale unei părți din Bulgaria, se obține o vedere generală asupra tuturor șoselor de construit.

Am tras aceste linii conduși, mai întâi, numai de mintea noastră, care ne-a ajutat să căutăm mijloacele destinate să satisfacă toate nevoile de comunicație în Dobrogea. Pentru a nu fi induși în eroare prin acest mijloc, am recurs și la practică, adică la experiența care trebuie să se pronunțe totdeauna în ultima instanță. Privind din punct de vedere practic căile de comunicație, așa cum sunt azi în Dobrogea, găsim că, contrar de ceea ce am făcut noi, dintr'un singur oraș sau dintr'un singur sat ies atâtea drumuri, încât nici cel mai bun geograf nu s'ar putea orienta pentru a ajunge la un alt sat. Orice cultivator, eșind din satul său, își face singur, după capriciile lui, drumul pe care-l are de parcurs, din care cauză se găsesc

¹⁾ În text Turke.

În acest ținut drumuri nenumărate. Numai circulația stabilește deosebiriile dintre ele, deosebiri pe care, după 3 sau 4 luni de călătorie, te deprinzi să le faci și să le apreciezi după adevărata lor valoare; se pot căpăta astfel învățături foarte folositoare, care dau observatorului posibilitatea să indice linia ce trebuie urmată în construirea șoselei.

Linia pe care am tras-o în chip teoretic între toate orașele situate pe malurile Dunării, o găsim urma'ă de două căi: una pe coastă, iar alta jos lângă apă. Nevoile și experiența au stabilit aceste două drumuri paralele. Când apele Dunării sunt scăzute, circulația între cele două orașe se face pe drumul de jos care, având foarte puține arcușuri și coborâșuri, urmează întrucâtva o linie orizontală și paralelă cu apa. Când însă apele cresc, lucru ce se întâmplă de mai multe ori pe aci, acest drum e inundat și atunci comunicația se face pe linia de pe coastă. Rațiunea nu frage decât o linie între aceste două orașe pentru a le pune în comunicație; experiența a tras două. Care din aceste două linii va trebui să fie aleasă pentru construirea șoselei? răspunsul la această întrebare e ușor de dat. Gândindu-ne bine, șoseaua trebuie să se construiască pe linia de sus. Executarea ei nu e grea, căci materia primă se găsește la îndemâna lucrătorului, care va trebui numai s'o aștearnă pe drum. Pe aceste înălțimi am găsit, în mai multe locuri, urme de șosele vechi, construite aici de diferite popoare; acesta e un argument în plus că experiența secolilor confirmă proiectul ce prezintăm. Pe drumul vechiu se găsesc și azi poduri, care ar putea fi folositoare pentru circulație.

Pe țărmul Mării Negre nu e decât o singură șosea care ar putea stabili comunicația între toate orașele.

În interiorul Dobrogei e indispensabilă o șosea pe linia mediană care trece prin cele două centre, Carasu și Bazargic.

În această șosea, ce străbate mijlocul țării dela o extremitate la alta, ar da toate acele destinate să stabilească comunicația dela un oraș la altul. Această linie mediană e pentru circulația Dobrogei, ceea ce e pentru corpul omenesc artera aortă. Din linia mediană, ca și din artera aortă vor ieși ramificațiile carotide, care vor duce la Rușciuc și Varna, brachialele

care vor merge la Silistra și Balcic și femuralele, care vor duce la Baba și Măcin

În fine, liniile pe care le-am tras în chip teoretic și drumurile ce le urmează azi scot încă mai bine în evidență nevoia urgentă de a lega, prin șosele bune, Dunărea cu Marea Neagră. Șoseaua din Rușciuc și cea din Silistra, trecând prin Bazargic se va sfârși la Varna și Balcic. Cu o bucățică de șosea ce mai trebuie construită se va lăsa liberă circulația prin Bazargic, pentru cine va merge dela Rușciuc la Varna sau Balcic. Șoseaua dela Bogazchioi la Chiustenge care, ca și cea dela Silistra la Varna, are în favoarea sa experiența secolelor trecute, va lega Dunărea cu Marea Neagră și prin mijlocul Dobrogei; iar în nordul ei, în spre brațele Dunării, șoseaua va străbate, pe distanța cea mai scurtă, regiunea cea mai populață a Dobrogei.

Materialul necesar pentru construirea șoselelor și podurilor pe care le-am indicat este la îndemâna lucrătorului. Sunt chiar unele locuri unde șoseaua e făcută de natură; rămâne numai să fie nivelate pietrele care apar la suprafață. Lucrul acesta se întâlnește între Baba, Chiustenge și Carasu, foarte aproape de locul unde șoseaua se ramifică și pe o mare lungime pe linia trasă în ultimul timp, dela călătoria M. S. I., între Silistra și Turtucaia.

Pe malurile Dunării ca și pe cele ale Mării Negre, materialul pentru construirea șoselelor e foarte abundant în rocele din sistemul cambric și siluric, care compun natura minerală a solului. În interiorul țării, între rocele terenurilor de tranziție, se găsesc rocile plutonice: granituri la extremitatea dinspre Cocos, micașisturi și gneis spre Pazarli, sienituri spre Chiorcișme, depozite marine și conglomerate silicioase lângă Enicasac ¹⁾ și, în general, aproape pretutindeni, roci calcaroase ce aparțin tuturor epocelor geologice. Aceste roci prezintă, în toate părțile Dobrogei, marele avantaj că pun la dispoziție piatra și varul necesar pentru construirea podurilor. Observările pe care le-am făcut asupra naturii rocilor ce compun pământul Dobrogei, ne dă dreptul să asigurăm pe constructorul de poduri și șosele că va găsi în această țară, din belșug, tot materialul de care are nevoie.

¹⁾ Azi Ciamurli-de-Sus.

În sprijinul creierii acestor linii de comunicație mai vine și direcția munților și văilor, așa în ât, într'un studiu special, orice inginer va găsi mijlocul să construiască șosele lesnicioase pentru circulație și foarte puțin costisitoare. Astfel șoseaua ce stabilește comunicația între Dunăre și Marea Neagră, între Turcoaia și Baba, va străbate două văi: Șoseaua dela Bogazchioi la Chiustenge, dacă s'ar trage în frumoasa vale a Ivrinezului, ar traversa 2 văi: cea a Cochirlenilor la Mamut Cuius și cea dintre Roșamac și Marea Neagră.

Nu credem necesar să continuăm cu citarea unui mai mare număr de exemple; ceea ce am spus, ni se pare deajuns pentru a provoca studiile inginerilor de poduri și șosele. În interesul agriculturii, credem că am spus tot ceea ce trebuie neapărat să fie luat în considerație în traseul și construirea șoselelor, astfel ca ele să poată procura producătorii bogățiilor toate mijloacele posibile de dezvoltare.

N'am atins chestiunea căilor de comunicație decât în legătură cu construirea șoselelor și care merită din toate punctele de vedere să fixeze atențiunea capitaliștilor. Canalizarea găsește și ea în Dobrogea un vast subiect de studiu, mai ales în partea mijlocie a țării, unde lacul Carasu ocupă jumătate din distanța dela Dunăre la Marea Neagră, după cum am spus într'unul din ultimele noastre articole.

Vom adăoga încă un cuvânt în interesul dezvoltării generale a căilor de comunicație ale imperiului. Se știe deja că nu există altă țară mai favorizată de natură în ceea ce privește transacțiunile comerciale. Dobrogea, întinzându-se între Dunăre și Marea Neagră, e chemată să profite de comunicația prin vapoare, pe care a stabilit o pe Dunăre compania austriacă din Viena și pe Mare compania Loyd-ului din Triest. După cum a spus în autor car., prin cunoștințele și devotamentul său a adus mari servicii imperiului otoman, aburul a însușit forțele omului. Națiunile care s'au înclinat în fața acestui puternic motor, au văzut numai decât s'uașia lor îmbunătățindu-se în mod simțitor. Necesitatea unui schimb prompt și ușor a făcut, sau va face în cûrând din vapoare mijlocitorii păcii, propagatorii fraternității universale, această sublimă idee a creș-

tinismului. Punctul de întâlnire, al comunicației Dunărei cu Marea Neagră, e Galați. Aci se întâlnesc vapoarele Dunării cu cele ale Mării Negre. Vapoarele companiei Lloyd-ului din Triest, plecând din Galați, au în fața lor 6 guri pe unde se varsă Dunărea în Mare. Ele urmează canalul cel mai lung și pătrund în Mare prin gura Sulinei, unde un far întreținut de imperiul tuturilor Rușilor și de piloții ruși, luminează trecerea corăbiilor din Dunăre în Marea Neagră. Aburul, care reduce timpul și spațiul, le-ar putea reduce și mai mult, dacă corăbiile companiei Lloyd-ului din Triest ar urma brațul Dunavăț și trecând prin marele lac numit Razelm, ar pătrunde în Marea Neagră prin una din cele trei guri și mai ales prin cea numită Portița sau printr'un canal ce s'ar construi. Observațiunile pe care e-am putut face ne-au determinat să propunem vapoarelor acest nou drum și să provocăm studii hidrografice în scopul de a-l realiza. Dacă rezultatul special al acestor studii ar fi favorabil acestor idei, avantajele ce ar trage comerțul ar fi nemăsurate. Drumul vapoarelor ar fi mai scurt cu cel puțin 30 mile și navigația n'ar mai suferi neajunsurile ce sunt legate de gura Sulinei. Puterea dătătoare de viață a aburilor ar face ca locurile pe unde ar trece vapoarele să devie grânarele cele mai sigure și mai bogate din imperiul otoman. De dezvoltarea comunicației depinde astăzi dezvoltarea uneia dintre cele mai rodnice, mai populate și mai bogate cazale din Dobrogea. Baba ca și Caraharman sau Silvania și Istropolis n'ar întârzia să recâștige vechea lor strălucire. Cele 8 sate părăsite între Dunavăț și lacul Razelm ar fi din nou populate; cele 17 sate situate lângă și pe țărmurile lacului ar fi chemate să se desvolte și, având debușeuri asigurate, ar ajunge dimpreună cu celelalte sate din această parte a Dobrogei, să poată satisface toate nevoile capitalei cu produse mai proaspete, de mai bună calitate și mai ieftine decât cele ce ne vin azi din diferite locuri prin Marea Neagră.

Toată lumea are interes să folosească linia pe care am indicat-o; astfel, am aflat cu plăcere, întorcându-ne la Constantinopol, că compania Lloyd-ului va explora în curând drumul pe care l-am descris, prin vapoarașul „Dunărea” ce a fost tri-

mis ca să stabilească comunicația zilnică între Galați și Brăila. Cei doi viteji căpitani, d-nii Poiret și Federico vor fi scutiți de greaua răspundere ce-i apasă în timpul trecerei prin periculosul braț al Sulinei. În aceste momente critice, când tremură tot călătorul, face să vezi pe omul, de care sunt legate toate speranțele scăpării, îndeplinindu-și datoria cu demnitate și având conștiința binelui și răului pe care-l poate aduce. Grație îndemânării și inteligenței acestor căpitani, n'am avut de plâns nici un accident nenorocit, cu toate că chiar acum în armă am trecut printr'o mare primejdie; ceea ce a făcut ca d-l Poiret și Federico să câștige o considerație bine meritată și putem zice chiar dragostea tuturor călătorilor.

Astăzi cele două vapoare ale Lloydului, în drumul lor de la Tulcea la Sulina, trec printr'un ținut mlăștinos, nesănătos, sălbatec și care ar fi destinat să rămână mult timp deșert, dacă ele ar urma Dunăvâțul. În felul acesta, s'ar chema la viață părți din Imperiul otoman, care nu așteaptă de cât binefacerea comunicațiilor pentru a și înmulți bogățiile și a prospera, condițiunile în această regiune fiind foarte favorabile dezvoltării producției și deci bune stări a populației.

VI. S o l u l

Marele aparat, cu ajutorul căruia cultivatorul produce plantele necesare hranei și industriei omului, e solul. Săpând în sol și sub sol la o adâncime potrivită, se ajunge totdeauna la rocă tare. De multe ori însă această rocă apare la suprafață, sau se ridică în maluri, munți și dealuri la o mare înălțime deasupra lui. Suprafața globului e alcătuită pretutindeni dintr'o masă de piatră acoperită de un strat de sfărâmaturi. Această parte de deasupra formează solul care interesează pe cultivator. El fiind născut din dezagregarea rocilor, conține toate elementele chimice produse prin descompunerea lentă a coajei pământului. Aceste substanțe fac posibilă creșterea plantelor, alcătuiesc mediul în care acestea își înfig rădăcinile, ușurează sau împiedică cultura. Elementele din care se compune solul sau pătura arabilă, sunt materiile minerale care rezultă din descompunerea rocilor și materiile organice, adică resturile de vegetale și animale care se găsesc în pământ și

constitue hrana principală a plantelor. Natura elementelor ce compun solul îi dă proprietăți chimice, care sunt mai puțin importante pentru cultură decât proprietățile fizice, pe care agricultorii pun cel mai mare preț. Astfel, în Dobrogea, unde e mare bogăție de materie anorganică, ei împart solurile în tari și afânate, uscate și umede și nu în calcaroase, argiloase și nisipoase. Totuși, dacă am vrea să calificăm solul Dobrogei după elementele anorganice pe care le conține, munca nu ni-ar fi nici prea mare, nici prea complicată. Din toate materiile chimice ce compun solul, nisipul predomină. Numai în părțile vecine cu Marea Neagră și Dunărea se găsește nisip curat și cu solul steril. Pretutindeni aiurea, amestecul său cu resturile vegetale constituie o pătură arabilă foarte roditoare. Solul care, în același timp, este rezervorul în care se prepară și conservă hrana plantelor, având, după cum am spus, nisipul ca element chimic principal, reține foarte puțin umiditatea și foarte mult căldura. De obicei toate solurile Dobrogei sunt afânate, aride și arzătoare. Plantele suferă mai mult de lipsă de umiditate de cât de hrană și recolte sunt foarte expuse la uscăciune. Astfel în ultimii trei ani, recolte au lipsit cu totul mai ales în părțile nisipoase. În acești ani de nenorocire observatorul atent a notat împrejurările care pot să favorizeze recolte, neutralizând până la un punct relele efecte ale secetei. Solul Dobrogei are o suprafață foarte neregulată, foarte vălurită. Dintr'un mare număr de puncte depe țărmul Dunării pleacă spre interiorul țării văi foarte frumoase, adânci și răcoroase, care își prelungesc ramificațiile la infinit. Acolo recolte sunt la adăpostul marilor călduri care usucă și ard tot ce se găsește pe înălțimi. Aceste locuri n'ar trebui să fie însămânțate, ci lăsate pentru pășunea care le acoperă îndată ce toiuł căldurii a trecut.

Afară de marea varietate în forma văilor și a dealurilor, se ridică la marginea nordică a țării munții acoperiți de păduri, în a căror văi să răsfață culturile cele mai bogate.

Nicăeri poate natura nu se arată sub forme mai plăcute, mai grațioase și mai încântătoare de cât în această parte a regiunii forestiere din Dobrogea. Pe munți stăpânesc pășunile

cunoscute în tot restul țării; pe înălțimi însă solul nu e așa de roditor ca în văi, unde apele au cărat și au îngrămădit, timp de secole, aluviuni.

Solul Dobrogei e mai prielnic recoltelor de primăvară; e prea afânat și prea umed pentru cele de toamnă, părăsite acum de toți agricultorii.

După spusele cultivatorilor, cele mai bune soluri se află în regiunea pădurilor. În acest loc, stratul vegetal e foarte gros și suprafața lui e acoperită de plan'e care indică o strașnică fertilitate. Anul acesta am ajuns în Dobrogea în momentul semănatului; am străbătut-o în tot timpul creșterii plantelor și am părăsit-o când cultivatorii strângeau una dintre cele mai îmbelșugate recolte. Plugarul datorește bogăția recoltelor sale marei fertilități a solului pe care el niciodată nu-l gunoiază și îl părăsește după 2 sau 3 ani de cultură, nu din cauza secăturii lui, dar pentru că a devenit prea mobil. Buruienile nu au timp să vatăme culturile, deși acestea nu sunt plivite niciodată.

Întrebuințarea mijloacelor care dau pământului facultatea de a produce, procurându-i când substanțele ce alcătuiesc principala hrană a plantelor, când pe cele ce-l stimulează și îmbunătățesc, e necunoscută. Legea alternanței recoltelor, care constituie una dintre cele mai frumoase descoperiri ale agronomilor moderni, această lege, care ține pământul într-o stare continuă de producție, este de asemenea necunoscută. Cea mai mare îmbunătățire de adus solului acestei frumoase țări ar fi întrebuințarea mijloacelor ce i-ar crește tenacitatea. Pretutindeni aiurea se caută procedeele simple, ușoare și eficiente pentru a face solul mai afânat; în Dobrogea se simte însă trebuința de a întări; aici nu se cunoaște întrebuințarea tăvălugului și atunci, pentru a scăpa de a acest neajuns, se recurge tot la natură și se lasă pământul să se întărească prin odihnă.

C l i m a

Poziția geografică a Dobrogei are o mare influență asupra climei sale. Vecinătatea Mării și a Dunării întreține o umezeală, care potolește căldurile verii și frigul iernii. Primăvara

vine degrabă, plantele cresc și ajung repede la maturitate, iarna sosește târziu și durează puțin. Ploile dela sfârșitul verei fac ca vegetația de toamnă să fie tot atât de bogată ca și cea a primăverii. Iarba se usucă pe pământ din lipsă de brațe, care s'o cosiască. Caracterele speciale ale Dobrogei au făcut să se desvolte, pe o scară neobișnuit de mare, agricultura pastorală. Creșterea vitelor, în această țară, e favorizată de climă în chip deosebit. De cealaltă parte a Dunării, ca și în restul Europei, aprovizionarea cu nutreț pentru iarnă e una dintre cele dintâi griji ale cultivatorului, care trebuie să aibă provizie pentru cel puțin 5 luni, pe când în ceasfălaltă parte a Dunării, iarna nu durează de cât 5 săptămâni și încă, se întâmplă adesea, chiar în acest timp, animalele să găsească o hrană indetulătoare în iarba uscată, rămasă pe pământ. Așa se explică de ce vin din Transilvania păstori străini să-și ierneze vitele pe teritoriul Imperiului otoman, în virtutea vechilor tratate încheiate între Turcia și Austria.

Dobrogea propriu zisă, fiind descoperită (o regiune de stepă), clima ei este uscată; la margine însă întinsele păduri răcoresc atmosfera și o fac mai umedă. Pe când în această regiune forestieră, izvoarele sunt îmbelșugate și ținutul e adăpostit de vânturile puternice, în partea deschisă, izvoarele secând, lipsa de apă se simte mult, iar vânturile bat în voe, fie dinspre Dunăre, anunțând vreme bună, fie dinspre mare. Schimbarea repede a acestor două vânturi contrarii aduce îngheturi care strică recoltele. Tot din această pricină, se pare că se privesc ca sigure numai semănăturile de primăvară.

Un tătar bătrân a făcut o observație climaterică foarte dreaptă: „Țara, zicea el, n'a fost altă dată ca acum. Mai de demult erau sate în locuri unde e greu să le bănuiești astăzi. Acum satele nu se așează în Dobrogea decât unde găsesc izvoare și așa trebuie să fi fost totdeauna. Unde au secat izvoarele, au dispărut și satele. Cum izvoarele seacă unde nu sunt păduri întinse, distrugerea pădurilor a avut deci o mare influență asupra climei țării“.

Solurile Dobrogei propriu zise, adică a părții care n'are de loc pădure, fiind nisipoase, accentuează și mai mult răul

efect al căldurii asupra vegetației care, din această cauză, seamănă vara cu aceea din timpul iernii. Vânturile care îndulcesc clima Dobrogei iarna, aduc uscăciune în timpul verii. Numai în apropierea regiunilor păduroase clima e tot timpul favorabilă producției. Cu toate acestea, în general, anii cu căldură potrivită sunt mai deși și mai numeroși de cât anii de secetă. Totuși se pot aduce mai multe argumente în favoarea agriculturii pastorale.

III. Topografia

Solul roditor și clima prielnică fac ca Dobrogea să se bucure de cele mai favorabile condițiuni pentru a lua o mare dezvoltare. Suprafața acestei țări e de 1200 leghii pătrate și se mărginește cu Dunărea, care separă nu numai Turcia de Rusia, dar și Dobrogea de Moldova și Tara Românească, împreună cu care ea face parte din Imperiul otoman. Regiunea păduroasă din sud formează limita naturală dintre Dobrogea și restul Bulgariei. În fine, Marea Neagră scaldă Dobrogea dela Balic până la gurile Dunării.

Această provincie se prezintă ca o suprafață neregulată, foarte vălurită și care, după cum am mai spus, e foarte favorabilă agriculturii. Pe întinsul ei găsim un număr considerabil de movile, care atrag în chip particular atenția călătorului,

În mai multe locuri, și mai ales între șoseaua Danachioi și Chiorceșme, movilele sunt conuri vulcanice. Astfel de conuri, care au caracterele vulcanilor stinși, se găsesc în mare număr, pe toată întinderea Dobrogei.¹⁾ Din vârful lor privirea bate foarte departe, așa că ele au o mare importanță strategică. Unele din aceste movile păstrează încă urmele întăriturilor de altă dată Dobrogea, prin așezarea ei la marginea Europei, a trebuit să fie, din toate timpurile, primul popas al tuturilor popoarelor nomade, care au năvălit din Asia. Numeroasele ruine, ce acopăr întinsul țării, vin în sprijinul acestei părți, căci nu există altă regiune care să poată cuprinde pe o suprafață așa de mică un număr mai mare de ruine. Se observă la fiecare pas resturile popoarelor, care au venit în Europa prin această țară, pe care putem s'o numim poarta tuturilor

¹⁾ Părere greșită

migrațiunilor. Lucrările de apărare, pe care le-a făcut orice popor cuceritor, pentru a se adăposti contra năvălirii altor popoare, au fost distruse pe rând, restaurate și au provocat studiile cele mai interesante.

S'au putut astfel face următoarele indentificări:

Cetatea Constantiana se află pe locul azi ocupat de Chiustenge

• Cistopolis	• • • • •	Cara Herman
• Silvonia	• • • • •	Baba
• Aegissa	• • • • •	Tulcea
• Noviodunum	• • • • •	Saccea
• Crisopolis	• • • • •	Măcin
• Carsium	• • • • •	Hârșova
• Acheopolis	• • • • •	Rașovata

Ruine există nu numai în locurile pe care le-am indicat mai sus, dar și în multe altele ce sunt cu totul desp populate.

Cetățile Sf. Gheorghe lângă Baba, Caraboic, lângă Dunăvâț, Ceatal între Isaccea și Ismail, au fost zidite la marginea de N. a Dobrogei. Satul Nicolitelul, situat într'o vale la poalele munților împăduriți, e încoururat de un val, care are o lungime de peste o leghe și e întrerupt de ruinele unei fortărețe, numită de locuitori Traian.

Biserica acestui sat, găsită în pădure, a fost fără îndoială un templu vechiu, cărui i s'a adăogat intrarea actuală. În acest sat se ține odată pe an, la 2 Mai, un târg care atrage multă lume. La această epocă intră în acțiune un isvor intermitent, căruia se atribue calități terapeutice. Rar s'ar găsi o poziție mai frumoasă decât cea a Nicolitelului, încunjurat de munți și de vârfuri îndrăznețe, din înălțimea cărora se vede întinzându-se o câmpie mare, situată la poalele unor dealuri pietroase acoperite de vii și sate și răcorite de apele Dunării, care, în această parte, se ramifică la infinit și se varsă în Marea Neagră.

În frumoasa vale a Taiței, tăiată între munți împăduriți și udată de râu, se găsesc: întinsele ruine ale unui oraș vechiu, de unde s'a scos o piatră cu inscripția unui templu ridicat Dianei. Alte pietre, acoperite de inscripții, coloane de marmură și de granit sfărâmate și diferite ornamente sunt risipite în mare nu-

măr pe toată suprafața Dobrogei. Afară de movilele făcute de natură, mai sunt însă multe ridicate de vechii locuitori ai Dobrogei. Această țară a trebuit să sufere mari și dese nenorociri; ea a fost așa de expusă răvășirilor, încât în timpul celor din urmă 50 de ani, a fost de trei ori prădată și aprinsă. Vechii locuitori au părăsit-o de mai multe ori. Acei ce s'au întors aci după ultimul război, au făcut sate noi. Distrugerea și reconstruirea satelor a lăsat pe suprafața Dobrogei un mare număr de cimitire. Multe movile sunt cimitire romane, care de obicei, se făceau pe marginea drumurilor mari, pentru a indica direcția vechilor căi de comunicație ale țării.

Cimitirele poartă pecetea diferitelor popoare, care au locuit Dobrogea; se cunosc bine cele ale actualilor stăpânitori și cele ale Romanilor. Săpături făcute în toate cimitirile ar putea să dea material pentru o listă de toate popoarele care au trecut în Europa și deci, noi documente istorice. Intre Defce și Seimeni, lângă vechiul drum, într'un cimitir acoperit de pământ, se vede o piatră mare, care forma pedestalul unui monument funebru, iar alături se găsește o alta, împodobită cu ghirlande de viță frumos sculptate și pe care citim inscripția următoare:

MATIVS
II FIRMVS
MEMORIM
SIBI ET COC
IVLIAE
CONIVGI
SVAE SIVI
VO FECIT
LOCI PPIN
CEPS

Cimitirele mai moderne au păstrat vechile denumiri ale satelor care nu mai există. Numărul acestor sate dovedește desimea populației din această țară, pe întinderea căreia se pot hrăni peste 2 milioane de suflete, pe când azi abia dacă trăesc 60.000. Cele mai multe sate indicate pe hărțile ce ne'am procurat, nu mai există. Am constatat pe hartă satele actuale și

am şters pe cele dispărute În acest scop am făcut şi un tablou topografic de toate satele cu numărul caselor ce conţin. Dăm tabloul sinoptic al acestei lucrări ca şi numele satelor ce nu mai există, adică pe cele pe care le-am şters depe hartă, căci, pentru a nota toate satele ce au dispărut depe suprafaţa ţării, trebuie un timp prea lung, numărul lor fiind considerabil. Toţişi, aceasta ar fi o lucrare importantă pentru viitorul unei ţări ca Dobrogea, căci prin bogăţia şi întinderea solului său arabil, ea prezintă cele mai favorabile condiţiuni pentru o colonizare, care s'ar putea înfăptui prin mărirea numărului caselor în satele existente acum şi prin ocuparea locurilor satelor care au dispărut şi din care vom numi 60 Harta pe care am făcut-o ca şi tablourile topografice ajung însă pentru început.

Topografia Dobrogei vechi şi moderne

Sate care există acum

Departamentele	Numărul cazalelor	Numele cazalelor	Numărul satelor	Numărul familiilor	Suma totală
Silistra	1	Tulcea	9	2962	10.444
	2	Isaccea	11	786	
	3	Măcin	18	1364	
	4	Hârşova	33	1404	
	5	Baba	71	3928	
Varna	6	Chiustenge	37	1068	5.320
	7	Mangalia	36	415	
	8	Balcic	84	1104	
	9	Bazargic	89	2733	
		Total	388		15 764

Sate ce nu mai există ¹⁾

№	Numele satelor	№	Numele satelor	№	Numele satelor
1	Prislava	23	Caracla	45	Tortoman
2	Bestip turc	24	Canoschi	46	Mongol
3	Bestip românească	25	Ceichirghe	47	Berdari
4	Dunavăț	26	Topolog	48	Cilibichioi
5	Tort Caraboni	27	Cartal	49	Chiusteli
6	Cernasuf	28	Duliner	50	Caratai
7	Caraibeli	29	Cașamac	51	Carasu
8	Amofalchi	30	Cadicascele	52	Alibei
9	Maicomanti	31	Fental	53	Caradurat
10	Ciardac	32	Stragea	54	Alvani
11	Satu Nou	33	Zaval	55	Ghiaur Amsal
12	Sgrița	34	Queilbaș	56	Turc Amsal
13	Suiaceli	35	Erchesic	57	Ivrines
14	Cernichioi	36	Ciașchioi	58	Peștere
15	Crucea	37	Cirini	59	Acargea
16	Fontana Nedili	38	Stancele	60	Dautlar
17	Mangina	39	Bataceli	61	Cacenul Mare
18	Rosești	40	Uzubei	62	Caceamacul Mic
19	Caladuca	41	Visteri	63	Teaca
20	Rumbeca	42	Hasanești	64	Tradanlar
21	Melodița	43	Calichioi	65	Uzun Amet
22	Galdar	44	Tașpunar		

Unele dintre movilele, care acopăr suprafața Dobrogei, au servit, desigur, de hotar proprietăților în care trebuie să fi fost împărțită țara încă dela ocuparea ei de Romani. Ele serviau apoi și ca puncte de observație, pentru ungurii cari, din vârfulurile lor, priveau sborul păsărilor. Cum legislatorul roman nu numai că impunea poporului să-și tragă limitele moștenirii sale, dar chiar pusesse în categoria celor mai mari crime îndrăzneala cuiva de a muta din loc aceste semne sfinte ale proprietății, desigur că cele mai multe movile din Dobrogea au fost făcute în scopul să serviască la delimitarea proprietăților și prin urmare la respectarea unui drept care asigură existența și liniștea societății.

Aceste movile ni s'a părut că pot fi folosite și azi la

¹⁾ Ortografia acestor nume de sate s'a păstrat ca în original

delimitarea ce va trebui să se facă curând proprietăților pentru a pune un sfârșit plângerilor continue din partea locuitorilor satelor și a păstorilor din Transilvania veniți aci cu turmele lor. Folosindu-se unele la împărțirea pământului, s'ar pune capăt tuturilor plângerilor, tuturilor abuzurilor și s'ar aduce o creștere bunicică în veniturile Statului.

Studiind aceeași chestiune, am reușit să determinăm un oarecare număr de movile, care ar putea servi de hotar proprietăților.

Bonnet ne-a arătat raportul care există între așezarea frunzelor și suprafața tulpinei pe care ele cresc.

Căutând să aplicăm aceste reguli la movilele depe suprafața Dobrogei, am ajuns la recunoașterea vechilor hotare dintre proprietățile acestei provincii. Subiectul nostru necomportând însă siguranța pe care o găsim în fenomenele naturii, nu ne poate duce la legi așa de generale; totuși, regulile ce putem deduce sunt destul de serioase, pentru a ne ajuta în fixarea de limite noi tuturilor proprietăților, după împrejurări, nevoile locuitorilor și interesul finanțelor. Trăgând o linie prin toate movilele ce găsim de jur împrejurul unui cimitir, se delimitează întinderea proprietății ce posedă vechiul sat. Rezultatul ce se obține e satisfăcător. Movilele sunt într-un raport aproape statornic, așa că, dacă reușești să găsești hotarul unei proprietăți, proprietatea următoare se va așeza lângă aceasta, a treia alături de a doua și așa mai departe. Azi, micul număr de oameni cari locuiesc țara n'are alte limite decât Dunărea și Marea Neagră, interiorul țării aparținând la toată lumea, care se folosește de toată suprafața solului, fără să fie împiedecată în nici un fel de hotarele proprietăților. Această nevoie a început totuși să fie simțită.

IX. Populația

La sânul ospitalier al Dobrogei au venit să se refugieze atâția nenorociți, încât aproape toată populația acestei frumoase țări e compusă acum din oameni cari au fost lipsiți de patrie și mijloace de existență. Impinși de nevoia imperioasă de a-și găsi un adăpost și o bucată de pâine, douăsprezece naționalități au găsit în această țară, nu numai strictul necesar pentru trai, dar și mijloacele de a-și face oarecare avere.

Toți locuitorii n'au avut, venind în Dobrogea, alt scop, de cât câștigul; ei și-au părăsit de bunăvoie țările respective venind să colonizeze o provincie deșartă. Această colonizare nu s'a terminat nici acum, că-i rămânând încă mult loc liber, se văd zilnic venind familii, care caută să se stabliască aci.

Interesul ce l prezintă, în general, creșterea populației unei țări, ne-a determinat să facem o statistică a locuitorilor Dobrogei ca și a naționalităților cărora ei aparțin. Lucrarea aceasta a fost destul de grea; am executat-o cu toată grija și credem că nu prea se depărtează de adevăr. O anchetă oficială va putea, fără îndoială, să îndrepteze greșelile ce s'ar fi putut strecura fără voia noastră. Totuși, așa cum am făcut-o, ea poate da foarte interesante cunoștințe celor ce știu să citească în aceste cifre.

Comunicăm cititorilor noștri tabloul sinoptic al populației și etnografiei Dobrogei, recunoscând că nu am putea face o expunere mai dezvoltată într'un cadru așa de restrâns ca al-
ceia de care putem să dispunem.

Etnografia Dobrogei

Numele județelor	Numărul satelor	Numele cazalei	No. familiilor diferitelor naționalități											Suma totală a familiilor	
			turcești	tătărești	românești	bulgărești	lipovenești	căzărești	grecești	egiptene	arabe	germane	armenești		evreiești
Siliștriu	9	Tuleca	105	—	1290	200	250	787	200	20	—	50	30	30	2962
	11	Isaccea	183	—	363	—	—	163	29	23	—	—	3	20	786
	18	Măcin	501	15	591	92	93	25	20	23	—	1	3	—	1364
	33	Hârșova	163	688	496	—	—	—	—	6	—	8	—	—	1404
	71	Baba	557	1075	674	871	40	117	1	100	—	—	40	69	3928
Varna	37	Chiustenge	352	442	242	26	364	—	—	—	—	—	—	—	1068
	36	Mangalia	405	5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	415
	84	Balcic	620	—	—	482	—	—	—	—	2	—	—	—	1104
	89	Bazargic	1912	—	—	538	—	—	50	40	143	—	50	—	2733
	388		4800	2225	3656	2214	747	1092	300	212	145	59	126	119	15764

Primul rezultat al lucrării noastre statistice este fixarea numărului tuturilor acestor familii, de religii și naționalități diferite. Aproape jumătate din locuitorii Dobrogei sunt Osmanlii Turci de rasă și limbă Turcii și Români sunt cei mai numeroși, cei mai vechi locuitori ai Dobrogei. Prin afinitățile care leagă pe Turci, Români și Tătari, acești locuitori ocupă teritoriul Dobrogei, primii spre Marea Neagră, cei de-al doilea spre Dunăre și ceilalți în interior. Tătarii goniți din Crimeea, s'au stabilit întâi în Basarabia. Dela pierderea Ismailului, ei au trecut Dunărea și au colonizat Dobrogea în timp de 44 ani, ei au părăsit de 3 ori țara. Acei cari s'au întors aci după ultimul război, au ocupat cazalele cele mai roditoare. Această colonizare a Dobrogei prin Tătari i-a dat numele de țara „tătărească”. Venirea altor coloniști, în număr mult mai considerabil decât acela al Tătarilor, face ca numărul familiilor de Tătari să ocupe a treia linie, prima fiind ocupată de Turci și a doua de Români. Bulgarii au venit de 20 de ani, părăsind niște pământuri sterpe, pentru a se așeza pe cele mult mai fertile, pe care le-au găsit aci. Numărul familiilor bulgărești este aproape egal cu cel al Tătarilor. Cazacii și Lipovenii au venit din Rusia, de unde ei continuă să vină și acum. Grecii locuiesc orașele; n'am găsit decât un singur sat de 29 familii, care după ce au stat de partea cealaltă a Dunării, în Basarabia, au venit să se stabilească în Dobrogea. Cei din urmă coloniști sunt 59 Germani, cari au întemeiat satele Malcociu lângă Tulcea și Techeli nu departe de Hârșova.

Toți locuitorii Dobrogei au păstrat înfățișarea fizică proprie fiecărei naționalități. Regimul lor alimentar variază după diferitele obiceiuri. Copiii sunt care de care mai voinici și mai durdulii; ei se obișnuiesc de timpuriu cu vremea rea și n'am văzut nici unul mai slăbuț. M'a impresionat însă foarte mult râia, care este o boală generală și particulară tuturilor copiilor de Tătari și vărsatul, care bântue între copii Românilor. Pentru a scăpa de aceste plăgi, locuitorii Dobrogei ar fi în stare să facă sacrificii cât de mari.

Belșugul de care se bucură locuitorii Dobrogei, provoacă un mare număr de nașteri. Creșterea populației e asigurată.

Viața oamenilor e destul de lungă; am remarcat un mare număr de bătrâni. În fine, în general, populația Dobrogei e vi-guroasă și de o constituție foarte robustă.

Ocupația tuturilor locuitorilor Dobrogei e îndreptată spre agricultură și câmpurile cultivate aci respiră atâta liniște și atâta bunăvoință, încât s'ar putea spune că ele contribuie la moralizarea populației mai mult de cât codul de legi sau de morală. Sentimentul religios e adânc înrădăcinat în mulțime și observarea diferitelor obiceiuri religioase explică bunul trai ce se găsește pretutindeni în Dobrogea. Toată lumea trăiește din muncă sa, fără a fi nevoit să vatăme pe altul. Toată lumea caută în marele rezervor al naturii secretul de a și îmbunătăți starea materială, fără să fie nevoită a recurge la vreun protector disprețuitor. Locuitorul Dobrogei se sprijină doar pe calitatea pământului pe care-l iubește și cultivă și depe care el recoltează un fel de bunătate și de sănătate morală, care îl fac fericit.

Belșugul Dobrogei

Omul, care a venit să susțină la tribună adevăruri eterne și care, cum zice d. Broglie, a trebuit să pledeze oarecum înaintea lumii întregi cauza lumii întregi, d. Thiers, apărător al sufragiului universal, vorbind în numele societății în pericol, zicea: „Când Turcii au venit aci să ceară sfaturi dela civilizație, ce li s'a răspuns? — Să proclame în constituție proprietatea ca principiu de căpetenie. — Iată cel dintâi principiu al societății; fără el nu există siguranță, nu există muncă, nu există civilizație!

După aceste vorbe, s'ar crede că în Turcia nu există proprietate! Ei bine, care e principiul adevărat, esențial al proprietății? Toată lumea o spune și D-l Thiers spune dimpreună cu ea, că e munca. Astfel muncește și vei fi asigurat că vei putea păstra fructul ostenelei tale pentru tine și pentru copii tăi. Acest principiu etern al proprietății există în Orient? Cred că putem spune că există, sau cel puțin în Dobrogea.

În această țară se dă muncitorului cea mai mare libertate. Toată lumea are dreptul să exploateze pământul, însă n'are dreptul să acapareze, exploatându-l, pe muncitorul agricol. Urmarea imediată a acestei organizări a proprietății e buna stare a masselor și bogăția societății.

Posesiunea pământului poate fi în mâinile unei singure persoane, într'un mic număr de mâini, sau într'un cât mai mare număr de mâini. În afară de aceste trei cazuri, nu mai există altă formă de proprietate, care să constituie o bogăție socială.

Primul caz e privit de unii ca cel mai bun pentru agricultură și, prin urmare, pentru buna stare a popoarelor. E cazul special pentru Orient, care e contra diviziunii democratice sau aristocratice a pământului. Există proprietate în Dobrogea, dar fără acel despotism, care-și cheltuiește forțele ca să apese pe muncitor, fără aristocrația care se ia la întrecere în exploatarea aceluiași muncitor. Urmările acestei stări de prosperitate sunt evidente: Cultivatorii sunt bogați și fericiți și nu găsesc nici într'o țară a Europei un respect mai mare pentru libertatea și munca lor, decât în Imperiul otoman.

D-l Thiers, vrând să susțină principiile proprietății, cheamă în ajutor autoritatea D-lui de Lamartine. „D-l de Lamartine, zice el, ne spunea în ultimul timp: — Dacă străbați toate țările, ești lovit de următorul fapt: Belșugul e în raport cu respectul ce se dă proprietății. Coborâți-vă până în evul mediu, sau mergeți în Răsărit, unde trăiește încă societatea evului mediu, și ce veți găsi? — Belșugul în raport cu gradul de respect pe care l-a obținut proprietatea.

Belșugul e deci termenul de care trebuie să ne servim pentru a măsura respectul dat proprietății.

În consecință, cu cât va fi mai mare belșugul într'o țară cu atât va fi mai respectată proprietatea.

Printre locuitorii Dobrogei, cei mai bogați sunt Turcii și Tătarii; vin apoi Românii, a căror stare înfloritoare e constatată în tabloul sinoptic ce rezumă statistica pe care am făcut-o. Țăranul din partea Imperiului otoman, pe care am cercetat-o, e cel mai bogat țăran din Europa.

Tablou sinoptic al statisticii țăranilor Români ce locuiesc în Dobrogea

Pașălăcul	Numele cazalei	No. satelor	O a m e î n i						A n i m a l e					
			bărbați	femei	băieți	fete	flăcăi	fete mari	boi	cai	oi	bivolii	porci	stupi
Silistra	Tulcea	7	1310	1349	1460	1580	421	222	2888	660	4200	—	550	210
	Isaccea	6	360	377	556	580	139	178	3240	340	2800	—	500	2600
	Măcin	9	676	667	838	1014	196	225	4990	1390	4600	—	3200	4170
	Hârșova	8	561	581	845	962	256	301	4680	1684	6500	170	2400	2228
Varna	Baba	16	664	694	1409	2096	364	355	6842	1836	14250	—	100	400
	Silistra	20	815	838	1368	1602	303	368	10260	3395	30700	360	700	10
	Chiustenge	9	217	226	303	120	120	95	2915	750	3000	192	—	—
Total ¹⁾		71	4603	4728	6789	8367	1800	1744	35815	10075	66050	722	7400	8720

¹⁾ La totaluri se constată următoarele erori: Femei 4728 în loc de 4732; băieți 6789 în loc de 6779, fete 8367, în loc de 7954 și flăcăi 1800 în loc de 1799, iar la animale: cai 10075 în loc de 10055, porci 7400 în loc de 7450 și stupi 8720, în loc de 9618. Eroarea poate proveni fie dintr'o totalizare greșită, fie dintr'o transcriere greșită a cifrelor din tablou, fie de la tipar.

Valoarea animalelor după prețurile locului :

Pentru vite cornute a 5 ducăți de cap				179.075—
cai	„ 6	„	„	60.450—
oi	„ $\frac{1}{2}$	„	„	33.025—
bivolii	„ 5	„	„	3.610—
porci	„ 1	„	„	7.400—
stupuri	„ 1	„	„	8.720—
				<hr/> 292 280—

ceea ce face 16.075.400 piaștri, averea a 4603 familii țărănești. Raporturile dintre Stat sau posesorul pământului Dobrogei și muncitori sunt foarte simple. Orice om ocupă o bucățică de pământ, din care-și scoate hrana; ea e proprietatea lui. Dreptul de a te bucura și dreptul de a împiedica pe alții să se bucure de bunurile lor e consacrat și dă particularilor libertatea să dispună după plac de averea ce au. Exploatând pământul, cultivatorul dă Statului, ca arendă, a 10 parte a roadelor lui. Dijma n'o poate percepe decât adevăratul proprietar, Statul. Cultivatorii ce plătesc dijma sunt însă stăpâni pe munca lor și pe toate uneltele de lucru; pământul e capitalul. Dijma a fost cel mai important dintre impozitele pe care societatea feudală le plătia diverșilor stăpânitori. Cultivatorii Europei occidentale plăteau de două ori dijma: odată seniorului și odată preotului. Cultivatorii din Orient n'o plătesc decât o singură dată; prin urmare Orientul nu e societatea evului mediu. Mirabeau a evaluat dijma la o treime din produsul net al agriculturii. În Răsărit e o zecime și aci nu e nici senior, nici preot care s'o pretindă. Munca-i liberă, nimeni nu-l exploatează. Nimeni nu împiedică pe cultivator de a se îmbogăți din munca sa. Interesul Statului, al proprietarului în Orient, e tocmai să vadă pe cultivator prosperând. Cu cât acesta obține mai multe produse, cu atât dijma crește. Când cultivatorii au recolte rele, dijma nu e percepută. Așa s'a întâmplat în ultimii 3 ani, în Dobrogea. În orient deci e mai mare belșug decât în Occident. Proprietatea e mai respectată în prima din aceste regiuni. Viitorul Orientului, cu această organizație a proprietății, e imens. În Răsărit lipsește capitalul intelectual, instrucțiunea, pentru a se obține acea mare cantitate de produse, pe care ar îngădui-o solul și clima.

Statul, aci, are interes dublu să favorizeze producțiunea. În Europa, Statul înlesnește producțiunea pentru a obține o creștere în contribuțiuni. În Turcia, Statul e chemat, prin interesul său ca proprietar, să obțină o creștere și în dijmă în acelaș timp cu aceea în contribuțiuni. Producțiunea Dobrogei, din aceste două puncte de vedere, devine un subiect de cea mai mare importanță. Imperiul otoman posedă toate elementele ca să ajungă cel mai bogat și cel mai puternic dintre toate Statele și ca să asigure populațiunilor sale un belșug din ce în ce mai mare și aceasta mulțumită stării proprietății care dă la toată lumea dreptul de a trăi pe un pământ destul de întins, ca să coprindă chiar mult mai multă omenire ca acum.

Sistemul de economie rurală în Dobrogea

Din ceea ce am spus până acum, reese că Dobrogea posedă o foarte mare întindere de pământ și foarte puține brațe. Această împrejurare a creat sistemul de economie rurală care predomină aci.

Cea mai mare parte a pământului rămâne necultivată din lipsă de brațe. Locuitorii cultivă cât pot de mult, ceea ce nu împiedică totuși, ca întinderea de pământ cultivată să fie foarte redusă. În chip forțat, sistemul de economie rurală a Dobrogei e agricultura pastorală; toată arta cultivatorului constă în a pune stăpânire pe forța productivă a naturii, a o desvolta și a o favoriza; toată știința se reduce la folosirea factorilor producției, cari trebuiesc îndrumați spre scopul urmărit.

În rutina Dobrogei se găsește principiul dătător de viață al producției cu puțină cheltuială; pentru a ajunge la rezultat bun, nu-i decât un singur mijloc: acela de a profita de condițiunile naturale și de a lucra cu forțele rutinei însăși. Succesul depinde de raportul dintre păstorie și munca câmpului.¹

Trăim într-o epocă în care oamenii de stat, de acord cu filosofi vechi și moderni, caută să facă populare preceptele adevăratei științe sociale, care inspira pe Henric IV, când dicta lui Sully aceste cuvinte pline de adevăr: păstoria și munca câmpului sunt cele două izvoare, care alimentează statul, ade-

văratele mine și comori peruviane. Producerea plantelor și înmulțirea animalelor sunt cele două scopuri ale agriculturii, această știință care n'a încetat de a fi, ca în timpul lui Caton, mama hrănitoare a oamenilor celor mai tari și mai voinici. Dar agricultura nu poate progresa decât atâta timp cât există un raport constant între munca câmpului și păstorit! Această cerință care, în toate celelalte țări, e satisfăcută prin mijloace artificiale, în Dobrogea e înlesnită de însăși natura. Trebuie deci ca cultivatorul să se conformeze legilor indicate de natură chiar când se procede la modificarea lor.

Calea arătată de natură, în Dobrogea, duce la predominarea păstoritului față de munca câmpului. Observarea atentă a stării producțiunii Dobrogei ne face să întrevădem o luptă, care se și duce pe făcute între produsele vegetale și numărul animalelor, între bătă și plug.

Pentru a ne lămurii această luptă, facem apel la experiența secolelor trecute, la pilda agriculturii moderne și observațiunilor agronomilor. Iată ce constatăm: În Germania domina, acum 50 de ani, următorul sistem de economie rurală: se da solurilor unei ferme întrebuințarea următoare: $\frac{4}{5}$ arături $\frac{1}{5}$ pășune. Azi agricultura Germaniei, mai luminată și mai înțeleaptă, consacră $\frac{4}{5}$ din pământul unei ferme, păstoritului și $\frac{1}{5}$ arăturilor.

Anglia, unde agricultura a ajuns la desăvârșire, urmează un sistem de economie rurală, care împarte pământurile unei ferme în 790 părți pentru păstorit și 300 părți pentru arături. Acum un secol, agricultura Franței, tot așa de înaintată ca și cea a Angliei, urma aceiași cale și cultivatorii păstrau cu un respect religios vechiul proverb: dacă vrei grâu, fă pășune. Pășunile însemnează vite; vitele însemnează gunoiul care, după cum spun moștenitorii Juffret, e adevăratul asigurator al recoltelor. Acest mare adevăr a fost urmat de Anglia și părăsit de Franța. Consecințele celor două sisteme diferite sunt evidente: Anglia lăsând să predomine pășunile, obține un venit dublu de cât acela pe care l obține Franța, unde agricultura ocupă primul plan. Astfel vedem pe toți cultivatorii Franței revenindu-și din rătăcirile lor și părăsind principiul că plugarul trebuie să și umple coșarul. Ei tind să urmeze proverbal: îndoește

bălegarul și vei îndoi rodul câmpului. Sistemul alternării reunește sistemul arăturilor cu sistemul pășunelor

Din timpul relei direcțiuni imprimată economiei rurale a țării, s'a răspândit o credință greșită : că o țară, care n'are o mare întindere de teren acoperită de arături, trebuie privită disprețuitor, ca o țară deșartă și sălbatecă. Experiența și lucrările savanților au adus știința pe calea cea bună. Bazați pe principiile adevărate ale economiei rurale, noi nu credem că e rău sistemul care predomină acum în Dobrogea. Pretutindeni și în toate împrejurările, cultivatorul, pus între natură și societate, trebuie să se conformeze cerințelor uneia ca și a celeilalte, dacă dorește să obțină, din exploatarea pământului, cel mai mare câștig. Privit astfel, sistemul de economie rurală al Dobrogei, departe de a fi rău, e cel mai rațional și cel mai bun, mai ales când ieși în seamă lipsa de brațe. Numărul brațelor poate fi mărit; totul e oarecum pregătit în Dobrogea pentru o minunată creștere a populației; și, cum zice D-l Courcelle Sevenil „creșterea populației e limitată prin mizerii; creșterea bogăției înlesnește pe a populației nu numai prin provocarea unui mai mare număr de nașteri, dar și prin puțința ce li dă de a trăi mai mult. Influența micului număr de brațe asupra sistemului de economie rurală în Dobrogea e de o importanță secundară, în cazul unei creșteri a populației ca și în cel de azi, i se poate spune cultivatorului; dacă vrei grâu, îngrijește de fânează. Cu acest sistem, întărit de experiență, populația e mai asigurată în creșterea sa, de cât cu sistemul arăturilor, căci recoltele sunt mai înbelșugate și costă mai puțin. Ca urmare, populația se mărește; și ea se mărește totdeauna dacă dispune de mijloace necesare pentru a da copiilor îngrijirile trebuitoare dezvoltării lor; ceea ce a determinat pe Buffon să zică că alături de o pâine, se naște și un om.

Urmează, din cele ce am spus, că avem în favoarea economiei rurale a Dobrogei nu numai experiența timpurilor vechi și moderne, dar și principiile științei. Cenzorul Caton, întrebat asupra întâiului și celui mai bun mijloc de a te îmbogăți în agricultură, răspunde: „bene pascere“; întrebat care era al

doilea, el răspunse : „mediocriter pascere“ , în fine, întrebat care era ultimul mijloc, el răspunse : „male pascere“. Păstoria e deci, în toate cazurile, mijlocul de bază în strângerea averei din agricultură. Urmând un bun sistem de păstorie, se obține beneficiul net cel mai însemnat și, după părerea lui Calon, urmând chiar un rău sistem pastoral, tot te îmbogățești. Acesta e, credem noi, motivul pentru care am putut găsi în Dobrogea, lipsită de cunoștințe agricole și de brațe, bogăție și belșug. Isvorul acestei bogății vine din sistemul de agricultură pastorală.

Susținând sistemul urmat în Dobrogea, nu vrem să mergem pe cărările bătute de această rutină oarbă. Noi privim pe deoparte, legile naturale ale producției, iar pe de alta vinderea și cererile consumației. Astfel nu vom fi pentru rutină, care produce totdeauna aceleași lucruri și aceeași cantitate. Observăm raportul dintre cele două ordine de producție (vitele și cerealele) dar și schimbările care vor interveni în starea generală a civilizației.

Metoda bună studiază prezentul și prevede viitorul ; aceasta e principiul nostru. Rutina se nutrește cu amintirile trecutului ; dar căile de comunicație pe Dunăre și Marea Neagră, scăderea mărfurilor și ridicarea mânei de lucru în Dobrogea, au stricat balanța trecutului. Acest dezechilibru economic provoacă plângerile tuturor cultivatorilor Dobrogei. Noi nu ne facem ecoul acestor plângeri, ci vom căuta să le lecuim. Trebuie anume să introducem în practica Dobrogei economia banului și a timpului, adică întrebuintarea la timp a acestor factori în vederea câștigului ; trebuiesc introduse unelte, care să intensifice munca și, prin urmare, să ușureze neajunsul lipsei de brațe. Înmulțind hrana vitelor și îmbunătățind rasele, vom profita de totaitatea condițiunilor prielnice cu care natura a dăruit Dobrogea. Natura n'a vrut să ne acorde favoarea de a secera din plin ; ea a lipsit această regiune de secerători. Facultatea de a crește progresiv valoarea pământurilor Dobrogei e inerentă sistemului de cultură. Metoda care rezultă din economia rurală de aci constă în a împăca sacrificiile impuse de progres cu cerințele zilnice ale afacerilor și necesitățile vieții. In-

tr'un cuvânt, punem temelie viitorului fără a distruge partea bună a prezentului. Iudemnând spre dezvoltarea agriculturii pastorale, profităm de învățăturile trecutului și de rutină și asociem principiile care derivă din legile naturii, ale terenului, climatului, topografiei, populației, din starea de proprietate și de bușeurile Dobrogei, cu regulile unei gestiuni vigilente și bine coordonate și în tot, și în amănunte. Această cale nouă ni-e indicată de artă și arta lucrează în direcția arătată chiar de natura Dobrogei, care are pășune în cantitate mai mult decât îndesulătoare, sol arabil foarte fertil, neavând nevoie pentru agricultură, de pământ îngrășat, nici pentru creșterea vitelor, de pășune artificiale. Noi vrem chiar să reducem întinderea pământurilor arate, pentru ca, gunoind mult, să se obțină, din semănături puține, recolte mai îmbelșugate. Gunoiul e adevărata bogăție a cultivatorului. În Dobrogea, găsirea mijloacelor de a scăpa de gunoi e o grijă zilnică. Țăranii îl adună în mijlocul satului și îl ard. Acest gunoi, care se distruge astfel, trebuie să devină mijlocul de fertilizare al solului. Noi vrem să plasăm acest gunoi cu dobânzi foarte mari. Vrem să-l capitalizăm și să prefacem astfel câmpurile în grădini. Bălegarul calului, al bouului și oarei, va pune recoltele Dobrogei la adăpostul intemperiilor. Dezvoltând astfel agricultura pastorală, secăm izvorul nenorocirilor cultivatorilor, cari s'ar ruina dacă ar voi să producă, în opoziție cu mijloacele, mărfuri de altă natură.

Sistemul de economie rurală pe care l-am descris și care, din fericire, predomină în Dobrogea și, putem zice, chiar în tot imperiul otoman, face ca cultivatorul să lucreze în înțelegere cu această bună și inteligentă natură. Sistemul lasă cultivatorilor veniturile lor actuale și le garantează creșterea treptată.

Venitul agriculturii provine nu din fâneață, cum o cred cea mai mare parte a oamenilor; nu din câmp, cum o cred alții, ci din raportul dintre aceste două ramuri ale producției. Raportul dintre fâneață, câmp și pășune formează principiul fundamental al producției. Producția e deci compusă din două elemente, care se completează una pe alta și anume: aratul și pășunatul. D-l Rador, pe care-l luăm călăuză în această lucrare,

expunând origina artei agricole și a societăților omenești, se exprimă astfel: „Dacă se aplică regula stabilită de Buffon și dacă se judecă trecutul după ceea ce ne arată prezentul în ținuturile numite sălbătice, vânătoarea și pescuitul au fost primele ocupații ale omului. Ele constituie întâia dreaptă a dezvoltării sociale. A doua treaptă a fost păstoria nomadă. În fine creșterea populației a făcut să se simtă nevoia de a împrumuta un plus de bunuri dela regimul vegetal. Omul a devenit astfel agricultor și s'a ridicat deci la a treia dreaptă. La început armele și turmele erau toată proprietatea omului; prin cultură el a pus stăpânire chiar pe pământ. Oricine câștigă bogății noi, nu renunță la cele câștigate înainte. Rutina și nevoile vieții au impus păstrarea turmelor; deci s'a căutat să se asocieze păstoria cu plugăria. Aceste două ocupații sunt opuse și par a fi făcute să se excludă una pe alta. Plugăria cere în chip imperios proprietate particulară deci împărțirea proprietății comune. Zeul Termus este divinitatea tutelară. El trebuie să hotărânicească câmpurile, contrar dorinței păstorului, care nu admite de loc hotare. «Du-te, zice Abraham nepotului său, condu-ți turmele, ai înaintea ta tot pământul». Iarba, comoara păstorului, e dușmanul pe care plugarul se silește să-l distrugă. Cele expuse mai sus își găsesc cu totul aplicarea în Dobrogea, ceea ce ne scutește de a mai povesti o mulțime de fapte, pe pe cari ne place să le trecem sub tăcere, căci ele sunt în legătură cu o mulțime de abuzuri, în analiza cărora nu avem de loc intenție să intrăm. Dobrogea, care poate să dea pământul necesar la peste 2000000 suflete, e câmpul de luptă dintre plugărie și păstorie. Cele 15764 familii din țară se plâng de lipsă de pământ și se mai plâng de crescătorii de vite, localnici și de păstorii străini cari vin din Transilvania ca să valorifice pământul neocupat.

Sistemul de economie rurală din Dobrogea e născut dela sine; el e eșit din mâinile naturii. A lucra în contra acestui sistem înseamnă a declara pe față războiu naturii. Lupta însă e prea neegală pentru a putea fi susținută cu succes; ar fi tot odată absurd și periculos de a considera acest sistem ca produs al unei prejudecăți oarbe și a unei imaginații capricioase. El e motivat de firea lucrurilor, e consecvent și perfect unitar

și, cu toate plângerile pe care le-am menționat, rezistă cu îndărătnicie sforțărilor spiritului de inovație ce caracterizează epoca actuală.

Sentimentul acelor care nu-i acordă alt sprijin decât stupida încăpățănare a obiceiului și obișnuinței e de neadmis. Mărturisim sincer că el a născut dintr'o concepție foarte sănătoasă și de bun simț.

Aceasta nu însemnează că suntem contra ideilor noi, pe care ne propunem să le substituim celor vechi. Metoda noastră însă, departe de a fi contrarie principiului vechiu, e o dezvoltare naturală a lui, o dezvoltare impusă de progresul cunoștințelor și al civilizației. Noi vrem să împăcăm pe păstorul cu plugarul Dobrogei, indicând fiecăruia domeniul său de activitate. Sistemul rutinei e bine conceput în principiul său, dar neîndestulător în mijloacele sale. Asociând creșterea vitelor cu cultura pământului și întemeiând aceasta pe producția gunoierului, se pune agricultura Dobrogei pe calea cea bună, care rezultă din legile naturii, adică din teorie și din nevoile agriculturii, adică din practică.

Administrația

Una din condițiunile generale, care exercită cea mai mare influență asupra agriculturii, e starea politică și administrativă a țării respective. Când administrația este luminată asupra adevăratelor nevoi ale producției, ea poate și trebuie să folosească toate mijloacele disponibile pentru a le satisface. O guvernare pricepută susține din toate punerile producțiunea. În acest scop face hărți topografice, geologice, agronomice și statistice, întreprinde anchete asupra diferitelor chestii care interesează agricultura și comerțul și procedează la orice alte lucrări de interes general, cu scopul de a vedea ce trebuie făcut pentru a garanta persoana și averea cultivatorilor, pentru a-i lumina și a le procura tot ceea ce poate să le îmbunătățească ocupația. Studiind Dobrogea din acest punct de vedere, foarte important pentru producție, am arătat tot ceea ce a fost făcut și tot ce există în această țară; atenția noastră a fost, în special îndreptată asupra autorităților locale, asupra vigilenței și activității pe care ele o depun pentru a-și împlini datoriile

Avem de spus câte-va cuvinte asupra acestui subiect. Cei ce doresc să facă întreprinderi agricole în bogatul pământ al Dobrogei vor putea avea, astfel, o idee clară despre principiile guvernământului imperial și despre funcționarii cărî-l reprezintă. În urma marilor reforme întreprinse de răposatul sultan, Mahmud, Dobrogea, ca toate celelalte provincii ale imperiului otoman, se văzu îndrumată pe calea care dă posibilitate producției să procure bunul trai al omului. Binele adus poporului de marele regenerator al imperiului otoman, e uriaș; de aceea amintirea îi va fi veșnică. Poporul își aduce aminte cu recunoștință de marele sultan, care vizita locuința țăranului și se interesa de soarta săracilor și a celor apăsăți, pentru a căror liberare el a avut curajul să desființeze stăpânirea Mamelucilor, să bată pe Afgani, să pedepsească pe Vahabiți, să distrugă feudalitatea reprezentată prin derebel și eniceri. După opera războinică de distrugere a urmat opera de construcție: Tanzimatul sau noua lege dată de către grațiosul nostru suveran actual. Rezultatele noiei organizații sunt evidente. Le-am expus așa cum le-am văzut în Dobrogea, unde starea actuală a populației e cu totul diferită de cea de până acum. Belșugul, bogăția și puterea imperiului sunt aci într'o continuă creștere. Noi nu am văzut sărăcie în Dobrogea. Relele de care suferă omenirea în alte țări, nu se găsesc aci. Nu există boale încă din leagăn, infirmități moștenite, scrofuri ca semn a degenerării raselor, idioția, nu se pomenește munca prematură, oboseala dincolo de puterile omenestii, un salar inferior trebuințelor, cartoful ca hrană, o mână de pae ca pat, foamea din cauza lipsei de lucru, spitalul în caz de boală, moartea la 20 ani, mijlocia vieții cel mult 40 ani; cu un cuvânt, nu găsim în Dobrogea relele de care, ne spune d. Pedetan, că suferă muncitorimea în genere.

Dumnezeu, prea puternic, n'a vrut ca agricultura să fie lucru atât de ușor cum spune poetul Ea stă în legătură cu natura, societatea și administrația publică. Aceste legături crează drepturi și datorii, care au o uriașă influență asupra producțiunii și fac din știința cultivatorului, știința ce-a mai grea și mai adâncă, după expresia celebrului scriitor englez Hume. În practica agriculturii ca și în a oricărei alte ocupații, princi-

piile administrației pot să împiedice, să complice și să îngreueze deci munca agricultorului și să o facă chiar periculoasă și insuportabilă. Lucrul acesta nu se întâlnește însă în Dobrogea unde cultivatorul e în raporturile cele mai bune cu administrația.

Administrația Dobrogei e încredințată lui Said Pașa. Centralizarea administrativă și unitatea imperiului, restabilite de sultanul Mahomed, continuă să-și producă roadele; probă e trimiterea în provinciile imperiului a unor funcționari însărcinați să ducă la periferie principiile de guvernământ. Aceasta ne-a determinat să studiem activitatea pașei care, pentru a patra oară, a fost chemat să conducă înalta administrație a Bulgariei. Pașa a venit în această țară profitând de ospitalitatea acordată Tătarilor în Dobrogea, înainte încă de a fi guvernatorul ei. Agricultor harnic și priceput, el s'a obișnuit de timpuriu să se mândrească cu recolte strălucite, datorite bunei administrații; căci într-o administrație rea, succesele n'au nimic lemeinic, noroul e nehotărât și omul merge pe marginea unei prăpăstii care, mai târziu sau mai devreme, tot îl va înghiți. În această carieră obscură el a învățat să administreze, căutând bogățiile pământului în chip cinstit și schimbându-și produsele cu acea onestitate care-i neapărat trebuincioasă în comerț și care a făcut pe profet să spună că negustorul drept este pus între sufletele cele mai pioase. Ca agricultor, s'a convins că elementul principal al unei bune administrații, este dreptatea. Să fii drept cu tine și cu alții, iată principiul și susținătorul oricărei administrații. O familie țărăneasă înfloarește când se bucură de o faimă bună, ceea ce înseamnă că o fermă bine administrată e un adevărat altar al onoarei și al păcii.

Administrându-și ferma, pașa și a putut da seama cât de important este să faci pe muncitor fericit, după sfatul lui Donbasle, care zice: „vrei să fii bine servit, fă ca servitorii tăi să fie mulțumiți de soarta lor“. Muncind el însuși, pașa s'a obișnuit să cunoască oamenii și să pună pe fiecare la locul lui, lucru fără de care orice administrație lăncezește.

Trecând de la administrația unei moși, la aceea a unei provincii, Said Pașa e în măsură să se facă necesar țării pe

care el o cunoaște și o iubește. Administrația unei moși, după spusele lui Tacit, cere ades mai multă capacitate de cât aceea a unei provincii. În provincia pe care o administrează Said Pașa, am găsit pretutindeni locuitorii mulțumiți; el se conduce în această nouă ocupație după regulile pe care le-a urmat la moșie. El e, în Bulgaria, demnul reprezentant al guvernului imperial și administrează provincia cu acea înțelepciune, acea dreptate și milă de popor al cărei farmec atotputernic pătrunde sufletele și le înlănțuiește. Siguranța, fără de care producțiunea e moartă, a fost prima grijă a guvernatorului, care a restabilit-o complet, lucru foarte greu într-o țară situată la frontiera imperiului și prin, urmare, expusă să primiască, zilnic, vagabonzi și exilați din principatele dunărene. A oferi ospitalitate acestor nenorociți, după prescripțiunile religiei, a garanta, în acelaș timp, contra oricărui atac, persoana și averea locuitorilor, ca și ordinea și liniștea țării, e un lucru greu și cu atât mai greu, cu cât trebuie să împaci dreptatea cu caritatea. Said Pașa a fost fericit în întreprinderea sa. Câți oameni alungați de societate n'au devenit locuitori pînă aici ai Dobrogei! Datoria oricărui guvernator e să stabilizească siguranța într-o țară și să împiedice, prin forță, turburarea ei, căci a asigura liniștea prin instituții de moralizare a poporului, e o dorință care nu s'ar putea realiza de cât atunci când regii ar fi filosofi sau filosofi ar fi regi. Said pașa nu e vreun savant, totuși e profund convins că ignoranța popoarelor e unul din principalele obstacole puse în calea progresului și nu neglijează nimic din ceea ce ar putea lumina pe locuitorii Dobrogei. Nu există în această țară, nici un sat turc sau tătar, fie el chiar numai de zece case, ca să nu aibă o moschee și o școală. Peste 10 moschei au fost reparate sau zidite din nou pe propria lui cheltuială de către acest funcționar și anume la Rusiuc, Ieni-Bazar, Varna, Silistra, Bazargic și Mamut Cuius. Școala și biserica sunt instituții care moralizează pe locuitorii de orice vârstă. Intemeierea lor este ocrotită și înlesnită nu numai în satele osman'ilor dar și în cele ale creștinilor. În favoarea egalității și toleranței religioase, care sunt unul din cele mai frumoase triumfuri ale rațiunii omenești, Said Pașa a făcut mari sacrificii și a contribuit chiar

cu punga la clădirea bisericilor. Înainte de a fi administratorul provinciei, el cunoștea toate avuțiile Dobrogei și tot ce putea ea să producă. Căile de comunicație, după părerea unuia dintre cei mai învățați economiști francezi, sunt o categorie de cheltuieli sociale dintre cele mai chibzuite; din construirea lor rezultă o micșorare a cheltuielilor de producție; în general, o coborâre a prețului mărfurilor și, prin urmare, un câștig pentru societate. În vederea acestor foloase, Said Pașa a construit un mare pod de piatră peste lacul Carasu și a săvârșit astfel o lucrare de artă, care nu e întrecută de cele similare din Europa apuseană și care a ușurat mult transporturile. De aceea, locuitorii țării sunt foarte recunoscători generosului lor binefăcător și se roagă lui Dumnezeu să fie administrați multă vreme de un pașe care, prin astfel de lucrări, se face demn de încrederea cu care l-a onorat guvernul imperial.

Lipsa de apă în Dobrogea e, în general, simțită de toată lumea și mai ales de călători. Said Pașa a construit, cu cheltuiala sa, două fântâni frumoase, una la Bazargic și alta la Mamut-Cuius. Ele aduc atâta folos locuitorilor, încât aceștia îl binecuvântează mereu. Agricultură se bucură în primul rând de atenția sa. Știind că populația e primul element al puterii și măririi națiunilor, el a făcut tot ce i-a stat în putință ca să o sporiască. Câți cultivatori lăsați uitării și sărăciei, din care în zădar se zbatiau să iasă, nu au primit sprijin bănesc dela el! N'a încredințat el o moșie din Dobrogea unui cultivator sărăc, procurându-i toate uneltele de muncă? Pe uriașe întinderi de pământ, care rămân necultivate în Dobrogea, Said Pașa face toate eforturile să introducă agricultura pastorală, încurajând pe păstorii transilvăneni și dând crescătorilor de vite, mijloacele de a mări numărul animalelor și a le îmbunătăți rasa. Pașa a adus în țară capre de Angora, oi merinos, oi cu coada lată, armăsari și tauri. În fine, pătruns de nevoia imperioasă de a îmbunătăți rasa animalelor, el face tot ce poate, depășind chiar mijloacele de care dispune, dând el însuși exemplu; chiar anul acesta a făcut o herghelie destinată să producă reproducători pentru nevoile artileriei. În acest chip, interesul particularului se identifică cu interesul statului, pentru

dezvoltarea cârui, Said Paşa a făcut atâtea sacrificii. Practicând el însuşi o agricultură plină de griji şi de oboseli, dar şi rodnică în rezultate bune, Said Paşa a învăţat să aprecieze foloasele unei bune administraţii ca şi pe cele ale agriculturii atrăgătoare ca natura, iubită ca virtutea şi înrudită cu înţelepciunea, după expresia aşa de adevărată şi fericită a lui Columelle şi să-şi îndeplinească astfel datoria cea mai înaltă faţă de patria sa.

Părăsind această ramură de activitate, el n'a încetat s'o iubească şi să se gândească la cele mai nemerite mijloace, care ar putea să ducă la dezvoltarea materială, morală şi intelectuală a agricultorilor.

Cu astfel de administratori Turcia, departe de a fi într-o fază de decădere, se află din contra, într-o perioadă de progres, graţie lucrărilor de regenerare şi de consolidare din ultimul timp. Nu mai sunt posibile exclamaţiuni de felul celor ale lui Bossuet care zicea : În Turcia mori, Turcia a murit. Sultanul Mahmud a scăpat imperiul dela o peire sigură, tăind cangrena corupţiei şi demoralizării. Acest mare regenerator al imperiului a avut curajul să rupă crăcile putrede şi ramurile uscate ale unui arbore secular. Trunchiul, prin rădăcinile sale adânci, a găsit destulă sevă hrănitoare, care a făcut să crească ramuri numeroase şi viguroase ; aceste ramuri noi trebuie însă să fie supravegheate şi îndreptate în creşterea lor către producerea de roade frumoase, fără de care opera de regenerare ar fi pierdută. Puterea providenţială, care conduce omenirea, a asigurat renaşterea Turciei şi un viitor înfloritor, judecând după faptele pe care le constatăm în administraţia uneia dintre provinciile imperiului şi care sunt datorite reformelor cumini şi inteligente.

Din locul cel mai înalt al ierarhiei administrative se poartă lumina, care realizează progrese şi consolidează pretutindeni buna stare a poporului şi dragostea sa pentru mărirea şi puterea patriei. Această lumină va pătrunde până la hotarele cele mai îndepărtate ale acestui întins stat şi va da nişte paşi devotaţi datoriei lor, mudiri şi chiar subaşi gata să execute ordinele unui guvernământ civilizator.

Mudirii şi subaşii sunt în contact imediat cu poporul şi

din pricina aceasta ei merită să tragă, într'un chip cu totul special, atenția administrației. Buna credință, moralitatea și capacitatea acestor funcționari subalterni și mai ales a celor ce ocupă ultimul loc în ierarhia administrativă, sunt condițiuni indispensabile pentru realizarea principiului guvernământului central. Poporul, care n'are decât marele său bun simț și a cărui știință e coprinsă în proverbele pe care Beaumarchais le numea înțelepciunea naturii, e adesea inclinat să generalizeze repede și, deci, să se înșele. Poporul, după proverbul său: „Cum e Turcul și pistolul“, judecă aspru nu numai purtarea unui sau a doi subași, dar chiar pe cea a funcționarilor celor mai suspuși. Subașii, în Dobrogea, e stăpânul satului, el se poate purta bine sau rău. Dacă nu respectă față de țărani legile dreptății și moralei, el e disprețuit și urât și dă loc la abuzuri, contra cărora se plânge toată lumea.

Au trecut timpurile când era bun orice mijloc prin care se aducea un venit fie statului, fie pașei unei provincii. Guvernul a luat măsuri energice contra acestui vechi obicei. S'a dat un decret contra tuturor abuzurilor, care s'au înrădăcinat adânc în sufletul oamenilor din vechiul regim. Sunt opriți și sever pedepsiți cei ce ar exercita monopoluri, care ar scumpi viața, cei ce ar îngreua traiul raialelor și, prin urmare, s'ar purta contra prevederilor din Tanzimat, cei ce ar face pe raiale să simtă umilința la care era supusă altădată populația creștină. Subașii cari nu înțeleg cât îndemn la muncă dă egalitatea indivizilor și puterea reală pe care aceasta o dă Statului, comit o crimă și sunt vinovați în fața legii și a guvernământului care a pus pe țărani de orice religie și orice naționalitate la adăpostul jignirilor.

Eram în Dobrogea când guvernul imperial a destituit pe mudirul din Bazargic și l-a înlocuit prin Hagi Emin Efendi, om drept și integru. Acest exemplu va produce rezultate bune. În orice caz, putem spune că, dacă nevoi asemănătoare s'ar simți și în alte cazale, venirea a noi mudiri și pedepsirea celor vechi nu ar strica dispoziția și liniștea populației. Mudirii buni sunt reprezentați în sate prin subași buni, iar mudirii răi prin oameni pricepuți să exploateze munca cultivatorilor în interesul lor personal spre marea pagubă generală.

Contribuțiile și dijmele.

Numai eforturile producătorilor dintr-o țară nu ajung pentru a se atinge scopul societății. Ele trebuie să fie sprijinite și de un guvernământ luminat. Înțelegerea între producători și Stat e una din condițiile esențiale pentru dezvoltarea vieții economice și e temelul bunăstării generale și al averii particulare. În acest scop, cetățenii se supun unor sacrificii pe care Statul le primește pentru a face față cheltuielilor publice. Orice contribuabil vrea să primească în schimbul contribuțiilor sale siguranță și bună stare. De aci datorită reciproce ale cetățenilor și Statului. În capitolul precedent, am văzut ce a făcut Statul, mai ales în Dobrogea, pentru a asigura liniștea și prosperitatea acestei provincii; ni rămâne numai să arătăm sarcinile pe care și-le impune cetățeanul pentru a i se garanta proprietatea, onoarea și viața. Impozitele sunt contribuțiile impuse dela organizația societății până astăzi și se împart în patru mari categorii: 1) Capitația, 2) Impozitele directe, care lovesc direct proprietatea funciară și producția, 3) Impozitele indirecte, care lovesc consumația și apasă mai mult pe sărac decât pe bogat; în fine 4) Vămile. În Dobrogea există capitația plătită numai de raiale și impozitul direct și progresiv, în proporție cu averea contribuabilului. Dijmele, considerate de D^r Leon Faucher ca o contribuție, nu sunt în Dobrogea, ca și în toate celelalte provincii ale imperiului otoman, decât arenda cuvenită proprietarului pământului, care e Statul. Această organizație, caracteristică orientului, face ca impozitele să nu fie apăsătoare și ca ele să fie plătite cu cea mai mare ușurință, ceea ce dovedește buna stare a poporului. Impozitele ca și sarcinile care apasă asupra cultivatorilor sunt unul din cele mai importante subiecte de studiu pentru cine vrea să întreprindă o cercetare agricolă.

Capitația, sau contribuția personală care există în vechile societăți, s'a păstrat până în ziua de azi aproape pretutindeni. Altădată nu erau scutiți nici chiar prinții din familia regală; astăzi însă, în unele țări, sunt scutiți mai mulți membri ai societății, ceea ce a adus împărțirea acestora în clase privilegiate și clase

inferioare, asupra cărora apasă greu servitutea feudală. Capitația, astfel concepută, se găsește mai ales la națiunile formate din horde cuceritoare, care s'au stabilit în țări învinse. Cuceririle Musulmanilor au fost uriașe și s'au întins în Europa, Asia și Africa. Supușii dădeau dovadă de ascultare prin plătirea haraciului anual, care în Franța corespunde cu impozitul personal și e fixat de prefecți la valoarea a 3 zile de lucru. Cu cât se mărește salariul, cu atât crește și capitația. Ea presupune deci o creștere continuă. În Dobrogea, haraciul este hotărât de mai înainte; săracii nu sunt confundați cu bogații, prin urmare ei nu sunt obligați să plătiască cât dânsii. Minimum haraciului e fixat la 15 piaștri, maximum la 60 și mijlocia la 30. Scopul acestei clasificări este dreptatea, care cere dela cei ce au mult să plătiască mult și dela acei ce au puțin, să plătiască puțin. Într'un registru ad-hoc, auto itățile înscriu pe toți născuții de sex masculin cari, când ajung la vârsta de 12—15 ani, încep să plătiască haraciul de 15 piaștri pe an, ceea ce echivalează, în Dobrogea, cu 2 zile de lucru; prin urmare această contribuție e cu $\frac{1}{3}$ mai mică în Turcia decât în Franța.

Contribuția directă e repartizată în sate după numărul plugurilor pe care le posedă locuitorii. E deci bazată pe capitalul circulant, după cum în Franța e pe cel imobiliar. Se plătește, de fiecare plug, 500 piaștri pe an. De ex.: satul Rasovata plătește în contribuție directă 4235 piaștri, Cochirleni 1700 piaștri, Bogazchioi 2800 piaștri, în total 8746 piaștri. În aceste 3 sate sunt 16770 familii; impozitul e plătit după averea fiecărei familii și revine la 52 piaștri pe an. Închipuindu-ni capitalul fiecărei familii de 4000 piaștri, ceea ce e însă sub realitate, ajungem la concluzia că, în Dobrogea, această contribuție directă reprezintă numai a 76 parte din capital, pe când în Franța ea e formată din a 7 parte. Proprietatea funciară din Anglia, până la restabilirea impozitului pe venit dela 1842, contribuia la sarcinile Statului numai cu a 20 parte. «Incometaxe» în 1842, restabilește echilibrul și în acelaș timp pune la contribuție pungi până atunci foarte cruțate. Dela $\frac{1}{7}$ în Franța și Anglia, până la $\frac{1}{76}$ în Dobrogea, e o diferență care arată prea bine cât de greu este impozitul acesta în primele țări și

cât de ușor este în Turcia. Contribuțiile coprimd în Europa apuseană germenul tutulor turburărilor sociale și al revoluțiilor; aici pe cel al păcii și belșugului. Așa, în Franța, nici o reformă nu e mai urgentă decât cea a impozitelor care, în starea actuală, lovesc producțiunea, pe muncitor și pe consumator. Acest sistem, cu totul vicios, e pe cale de a fi reformat. Alte două sisteme se luptă pentru a înlocui pe cel vechiu: impozitul pe capital și impozitul pe venit. D-l Em. de Girardin rezumă astfel avantajele și dezavantajele acestor două sisteme: Impozitul pe venit descurajează spiritul de întreprindere și progres; dimpotrivă impozitul pe capital îl încurajează, îl stimulează, îl, răsplătește. Impozitui pe venit cruță capitalul pasiv, capitalul imobil și nu apasă decât pe capitalul activ, capitalul mișcător; impozitul pe capital nu admite privilegii pentru capitalul pasiv, leneș, imobil și îl tratează ca și cum ar fi productiv. Impozitul pe venit lovește și încetinează circulația; impozitul pe capital lovește și împiedecă imobilitatea. Impozitul pe venit lucrează ca frâul; impozitul pe capital, ca pintonul.

D-l Léon Faucher zice că impozitul pe capital se potrivește pentru copilăria societăților. Impozitul se plătește atunci în natură (dijma). El e la locul lui în țările care nu cunosc munca manufacturieră, nici negoțul și nici bogăție prea mare și e o creație a puterii absolute. Dijma tinde să dispară pe măsură ce popoarele se îmbogățesc.

Care dintre cele două sisteme e de preferat? În Franța, în momentul de față, proprietatea funciară e foarte grevată, căci ea procură mai mult de jumătate din veniturile bugetului republicei, în suma de 1550 milioane, ea intră cu 850 milioane. D-l Léon Faucher, susținând impozitul pe venit, crede că din tot venitul Franței, care e de 10—12 miliarde, 8% ar fi produse de diferite contribuții, iar restul de către impozitul pe venit.

Noi găsim în Dobrogea o impunere a veniturilor. Această impunere nu e însă propriu zis o contribuție, deși ea e întrebuințată ca atare pentru acoperirea cheltuielilor administrației. Originea ei e asociația Statului cu producătorul, Statul pune capitalul funciar (pământul), producătorul, munca. La împăr-

țirea foloaselor, capitalul nu ia decât 10 părți; cu toate că, în astfel de tovărășii, venitul se împarte pe din două. Iată încă o notă bună în favoarea Turciei, care procedează în acest mod, în interesul general al apărării și conservării imperiului, ca și în cel al siguranței și buneii stări a popoarelor.

Dijma este o dare datorită proprietarului. Ea e de două feluri, după cele două categorii de produse agricole: dijma pe produsele culturii se cheamă *ușur* și dijma pe animale, *beilic*. Prima se ia asupra diferitelor plante cultivate; a doua, nu se atinge decât de oi, de porci și stupi; caii și vitele cornute sunt scutite.

Cunoașterea adevăratelor legi, care conduc producerea bogățiilor în imperiu, e neapărat trebuitoare pentru a se face legi noi, conforme cu cerințele naturii, științei și experienței. În ce privește Dobrogea, proprietarul scoate prea puțin din pământurile neocupate azi și venitul funciar e aproape nul în comparație cu ceea ce ar putea fi. Venitul de pe pământul unei cazăle, a Mangaliei de pildă, e mai mic decât cel de care-l obține de pe moșia sa, un proprietar de peste Dunăre; căci în această cază, suma veniturilor tuturor satelor e numai de 227,000 piaștri.

Din cauza obiceiului după care se ia dijma în Dobrogea, mărirea venitului atârână de întinderea pământului cultivat; dar această mărire e împiedecată de lipsa de brațe, numărul acestora fiind cu mult mai mic decât ar cere întinderea solului arabil, care, în chip forțat, trebuie astfel să rămână necultivat și să serviască de pășune. În modul acesta, cele mai însemnate venituri ale Dobrogei sunt cele pe care cultivatorii le obțin din creșterea vitelor, nesupuse de proprietar la nici o dijmă.

În cele treisate, pe care le-am citat mai sus, proprietarul ia de pe plante dijmă de 17000 piaștri, adică 8000 dela Rașovata, 4000 dela Cochirleni și 5000 dela Bogazchioi. Locuitorii acestor sate au foarte puțin: oi, (2700 capete) ceea ce face pentru dijma datorită proprietarului 270 capete, sau 6350 piaștri, adică 25 piaștri de oae. Pentru că oile sunt supuse la dijmă, ele nu sunt crescute de țărani, cari nu întrețin de cât

alte animale. În cele trei sate sunt 2600 capete vite, cornute, 500 cai, 92 bivoli, în valoare totală, de 910.360 piaștri, din cari zecimea datorită proprietarului, adică 91.036 piaștri, ar întrece venitul celorlalte dijme, căci acest ținut oferă pentru păstorie condițiuni mai favorabile de cât pentru plugărie.

După acest sistem de cultură, legile asupra dijmei ar trebui să plece dela acele care, urmând calea trasă de natură, ar înzeci veniturile actuale, cum se poate oricine convinge din exemplul citat.

Cele spuse până acum sunt atât de adevărate, în cât o exploatare agricolă îndreptată spre înmulțirea animalelor și mai ales a oilor, ar aduce proprietarului un venit de 35000 piaștri, chiar dacă nu s'ar folosi de cât o treime din pământul de care dispun cele trei sate.

Concluzia constatărilor de mai sus ar fi următoarea: ar trebui să fie supuși, în chip egal, la impozit, toți acei ce au privilegii dela Stat; și, precum nici o plantă nu e scutită de dijmă, tot așa n'ar trebui să fie scutit nici-un animal. Din aplicarea acestei măsuri, ar rezulta o creștere uriașă în veniturile tezaurului imperial.

În acelaș timp, studiând veniturile imperiului, se va putea stabili un sistem de impozite asupra capitalului, sau asupra venitului, care ar micșora considerabil sarcinile producătorilor, ar mări veniturile tezaurului și ar pune capăt abuzurilor care se comit în perceperea dijmelor, mai ales în aceea pe vii, pe fân și pe porci.

Mocanii.

A se ocupa de mocani, adică de păstorii români, cari vin din Transilvania și dau valoare pământului necultivat din Dobrogea, însemnează a atinge una din cele mai importante chestiuni ale agriculturii acestei țări; însemnează a vorbi despre venituri de care profită toată lumea atară de tezaurul imperial. Ocupația mocanilor e strâns legată cu sistemul de economie rurală din Dobrogea, cu dăriile datorite proprietarului pământului și cu creșterea veniturilor Statului. Această ocupație dă loc la abuzuri și plângeri care, e în interesul

stăpânirii, să înceteze. Toate aceste motive ne fac să expunem rezultatele anchetei făcute de noi asupra unui subiect atât de important și să propunem soluțiunea cea mai dreaptă în această chestiune care interesează, în special, producțiunea Dobrogei și relațiunile Austriei cu Turcia.

Mocanii, locuitori din satele Transilvaniei: Săcele, Săliște, Valea, Tilișca, Galiște, Rășinari, Poenari, Rădeni și altele, vin la sfârșitul toamnei în Dobrogea, ca să-și ierneze turmele. Primăvara, cei mai mulți dintre ei părăsesc țara; cei ce rămân, arendează pășuni pentru vară. Aceștia sunt Săcelenii, Săliștenii, Poenărenii, cari trăiesc în Dobrogea de multă vreme. Printre mocanii cari vin în Dobrogea cu turmele, sunt mulți cari, găsind simbrie destul de ridicată, se bagă la stăpân. Dintre acei ce-și găsesc astfel de rosturi la Turci, Tătari și Români sunt unii cari se stabilesc aici și se însoară cu fete de Români. În acest caz, ei renunță la supușenia austriacă și rămân pentru totdeauna în Dobrogea. Fără aceste două condițiuni, ciobanul nu s'ar putea însura, căci fata nu s'ar învoi niciodată să-și părăsiască familia și țara, iar tata n'ar consimți la o asemenea despărțire. Ciobanul face deci tot ce-i stă prin putință ca să devină raia și să obțină mâna celei pe care o iubește. Odată însurat și stabilit în sat, el se bucură de toate drepturile pe care le au locuitorii Dobrogei și suportă la rândul său toate sarcinile publice.

Mocanul însurat în Dobrogea continuă oare să fie supus austriac și prin urmare să recunoască autoritatea consulului austriac și să plătească dări, sau devine supusul imperiului otoman și prin urmare trebuie să se supună la toate contribuțiile pe care le plătesc raialele, în schimbul celor ce primește de la Stat.

Rezolvirea acestei chestiuni ar însemna sfârșitul luptelor dintre autoritățile austriace și cele otomane și lămurirea situației acestor oameni cari, găsind în Dobrogea pământ din belșug și condițiuni de trai favorabil, preferă această țară Transilvaniei.

Sunt ei liberi să dispună de dănsii cum vor, să se însoare, să rămână în Dobrogea și să devină supuși otomani?

Autoritățile otomane răspund la această întrebare că omul e liber să dispue de el și, deci, să-și aleagă un loc, care să-i îngăduie o viață mai lesnicioasă, să se așeze într'o țară unde sarcinile sunt mult mai ușoare; e, prin urmare, liber să devie raia. Autoritățile austriace însă răspund că acești păstori sunt supușii lor și îi urmăresc pretutindeni, chiar dincolo de mormânt. Dacă ar vrea cineva să se stabilească în Transilvania și să ceară încetățenirea austriacă, adică îngăduința de a contribui la sarcinile Statului, care asigură proprietatea și averea, va fi el primit? Mi se pare că nu se poate refuza o astfel de favoare unui om liber.

Mocanii, cari se însoară în Dobrogea, nu sunt sclavi; ei sunt liberi să se însoare, să se așeze și să trăiască aici din roadele muncii lor. Autoritățile austriace de care vorbim merg până acolo, încât interzic mocanilor însurați să se folosească de toate înlesnirile ce se fac locuitorilor stabiliți într'un sat; ba mai mult, când e vorba ca aceștia să plătiască contribuțiile și dijmele,—căci țara nu e fără autoritate și pământul nu e fără stăpân,—ele ar interveni bucuros să împiedice achitarea acestor dări către Statul care le dă pământul și le-ar cere pentru alt Stat, care n'a făcut nimic ca să asigure traiul și siguranța acestor oameni.

În hotărârea de a realiza aceste lucruri de necrezut, autoritățile despre care am vorbit, turbură liniștea mocanilor însurați și stabiliți de mult în Dobrogea, făgăduindu-li că vor fi scutiți de impozitele și dijmele pe care le plăteau ca raiale; ori, asupra mocanilor însurați și raiale, consuli nu pot să exercite autoritatea cu care sunt investiți; prin urmare, chestiunea mocanilor însurați se lichidează repede, căci într'un sat nu pot fi două autorități: una care să dea tot țăranului și cealaltă care ar vrea să li ia totul. Țăranii, cari primesc pământ dela guvernul otoman, trebuie să plătească dările și dijmele autorității otomane și nu autorității austriace, care nu poate da ceva din imperiul otoman. E deci foarte drept ca acești mocani însurați să rămână raiale cum erau înainte de însurătoare, cum au fost de atunci și cum sunt în realitate.

Lucrul esențial în chestiunea mocanilor e contribuția pe

care ei trebuie s'o plătească, fie autorităților austriace, fie celor otomane. Un exemplu va fi aci la locul lui : Unul din acești păstori, venind cu turma sa în Dobrogea, plătește : 1. Patentă consulului austriac, cam $\frac{1}{2}$ piastru de oae ; 2. dreptul de liberă trecere prin țară, mudirului, cam $\frac{1}{2}$ piastru de oae ; 3. arenda pământului de care are nevoie pentru hrana turmei, aceasta fie mudirului, fie subașei, fie statului, dar de obicei la toți trei, fie în fine arendașului pământurilor neocupate ; și 4. beilicul, sau dijma oilor sale. Aceste dări pun pe mocani la dispoziția celor două autorități ca și cum ar fi raia și supus austriac în acelaș timp și vatamă producțiunea. Această stare de lucruri nu mai poate dura mult ; mocanul trebuie să fie socotit sau supus austriac sau raia ; el nu poate să fie, în acelaș timp, supusul a două imperii. Putem cită mai multe fapte, care să ilustreze această stare anormală, dar ne vom mulțumi cu unul singur pentru a preciza prin cifre ceea ce am spus. Mocanul care se găsește cu turma sa la coada lacului Baci, lângă Rașovata, a plătit anul acesta ciorbagiului din satul Arabagilar 300 piaștri și 25 ocale lână. Din această sumă, subașa din Rașovata a luat 100 piaștri pentru mudirul din Chiustenge. Acelaș mocan a dat subașei din Rașovata 500 piaștri tot pentru mudirul din Chiustenge, iar oile i-au fost numărate de beilicgiu pentru dijmă. Deci acest mocan, care-și îndeplinește toate îndatoririle ca supus austriac, a plătit dări ca și un supus otoman, fără să fi fost stabilit, nici înșurat în țară, într'un cuvânt fără să fie raia. Un mare număr de mocani se află în aceeaș situație și, în general, toți ceilalți și chiar acei ce arendează pășunile dela antreprenorul care, la rândul-i, le arendează dela Constantinopol, sunt amenințați să plătească beilicul. De aceea ei au reclamat și reclamă mereu guvernului austriac, care va ridica din nou această chestiune și va însărcina pe reprezentații săi diplomatice să o susțină pe lângă guvernământul sublimei Porți.

Mare parte dintre mocanii, cari au turmele cele mai numeroase, se reîntorc în țara lor ; ei nu pot și nu doresc să devină raiale, prin urmare ei nu dătoresc sublimei Porți decât chiria pământului arendat. E adevărat că mocanii, cari vin să se folosiască de înmînderea pământului și de împrejurările favo-

rabile din Dobrogea și se întorc pe urmă în țara lor, plătesc ceva tezaurului imperial. Ce sumă trebuie să plătească și de ce? Trebuie să plătiască numai arenda pământului sau poate numai dijma? Iată la ce se reduce toată chestiunea mocanilor. 1) Mocanii, cari sunt băgați la stăpân în Dobrogea, intră în categoria oricărui muncitor străin, care vine să lucreze în Turcia; în această calitate ei păstrează caracterul de străini și rămân sub protecția țării lor.

Cu ajutorul unui cod de poliție rurală, care ar asigura tezaurului imperial dările datorite de mocani pentru pământul folosit de turmele lor, s'ar putea face să dispară toate plângerile. După părerea noastră, oile acestor mocani, fiind amestecate cu ale raialelor, ar trebui să fie dijmuite. În acest chip s'ar pune un capăt abuzurilor ce se fac în paguba tezaurului imperial. 2) Mocanii cari se stabilesc în Dobrogea, se însoară și devin raiale și profită de toate foloasele acestora din urmă, nemai fiind supuși austriaci, nu mai datoresc nimic acestei țări. Partea lor de contribuție trebuie să se verse tezaurului imperial. În acest caz, mocanii ar fi scutiți de arenda pământului, cum sunt toate raialele. 3) În fine, mocanii cari vin numai ca să-și crească oile și cei ce stau în Dobrogea în timpul verii, își păstrează caracterul de supuși austriaci și, prin urmare în raporturile lor cu autoritățile locale, trebuiesc priviți ca arendași, ca speculatori străini, cari vin să facă afaceri pe teritoriul imperiului otoman. În această calitate, ei cumpără pășunea și nu trebuie să fie împiedicați dela aceasia. Astăzi păstorii străini aduc în Dobrogea pentru vâratie și cinatic peste un milion de oi. Dacă statul ar pretinde dijma, ar scoate anual o sumă de 5,000,000 piaștri. Azi o mare parte din suma plătită de mocani, folosește tuturilor, numai tezaurului imperial nu. Supunerea mocanilor la dijmă se lovește de multe piedeci. Cele mai însemnate sunt: Opoziția, pe care ar face-o cabinetul din Viena și ruina, care ar amenința producțiunea Dobrogei. În schimb însă, plata arendei pământului folosit pentru întreținerea numeroaselor lor turme, e un lucru drept, contra căruia nimeni nu se poate ridica. Prinarendă, tezaurul imperial poate ușor să încaseze suma pe care ar aduce-o dijma. Lă-

sându-li mocanilor calitatea de arendași, se dă un mare imbold producției. Când cineva închiriază o pășune, el are dreptul să o folosească după cum înțelege. Nu are deci nimeni voie să-l turbure. Credem de prisos să mai atragem atențiunea că toate abuzurile făcute pe spinarea mocanilor și neobservarea principiului arătat mai sus, vor descuraja definitiv pe ciobani și-i vor hotărâ să nu mai vină în Dobrogea.

Dobrogea, care are mari întinderi de pământ și puține brațe, e destinată să facă multă vreme agricultură pastorală, prin urmărire ciobanii Transilvaniei, „mocanii“, merită, din toate punctele de vedere, protecția statului care, fiind interesat el în primul rând, trebuie să lămurească, în timpul cel mai scurt, raporturile sale cu mocanii.

Terminăm aici prima parte a lucrării noastre asupra Dobrogei. În ochii unora dintre cititorii noștri această lucrare va părea, poate, terminată brusc. Desigur, ea ar fi avut mai multă valoare, dacă i-am fi putut adăoga partea tehnică a științei agricole, aceea care se ocupă de produsul brut. Artă de a produce plante și a înmulți animalele domestice ne dă o frumoasă ocazie de a face loc observațiilor noastre asupra metodelor întrebuințate în Dobrogea, de a semnală lipsurile și de a arăta cultivatorilor adevăratele mijloace de care trebuie să se folosiască, pentru a mări cantitatea produselor și a îmbunătăți calitatea vitelor.

Aceste lucruri de cea mai mare importanță pentru agricultorii Dobrogei nu pot interesa pe cititorii pentru care am scris până acum și cărora nu li-am vorbit de cât de economie, adică de produsul net sau beneficiu. Arătând situația actuală a producției Dobrogei, am încercat să scot în evidență direcția ce trebuie dată facultăților productive ale acestei frumoase țări.

Dorința de a fi folositori ne-a susținut în această lucrare și am fi pe deplin răsplătiți de eforturile noastre, dacă am face să se înțeleagă că agricultura va deveni o adevărată știință numai atunci, când cei ce o practică vor ști să-și lumineze experiența cu ajutorul științelor, care se ocupă cu studiul naturii și al societății. Se va asigura astfel buna stare a tuturilor

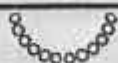
populațiunilor din Imperiu. Starea materială, morală și intelectuală a producătorilor Dobrogei, comparată cu aceea a producătorilor din alte țări, încredințează pe populațiunile imperiului de dreptatea și echitatea ce călăuzesc guvernământul.

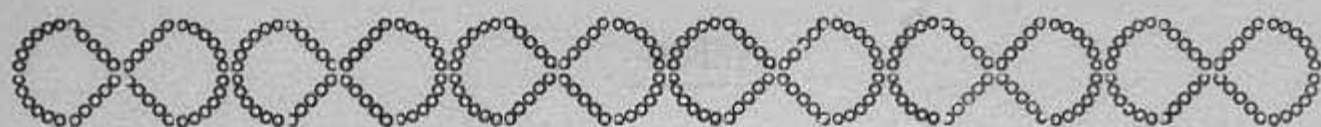
Se va observa o mare lacună în această lucrare: lipsa chestiei colonizării. Demersurile ce e vorba să se facă pe lângă guvernământul sublimei Porți, persoanele din Europa, care au citit ceea ce am scris asupra Dobrogei și mai ales scrisoarea pe care am primit-o din Germania, cu privire la colonizarea acestei frumoase și bogate provincii, ne-au determinat să amânăm publicarea lucrării noastre asupra acestui subiect.



TABLA DE MATERII

	Pag.
Cuvânt înainte. — Condițiunile de care atârână producerea bogățiilor în Turcia	»
I. Varna	»
II. O zi de călătorie în Dobrogea	»
III. Debușeurile Dobrogei de pe țărmul M. Negre	»
Bazargic	»
Balcic	»
Cavarna	»
Farul	»
Mangalia	»
Linia Chiustenge-Cernavoda	»
Cernavoda sau Bogazchioi	»
IV. Debușeurile Dobrogei la Dunăre	»
V. Proiect asupra căilor de comunicație din Do- brogea și o parte din Bulgaria	»
VI. Solul	»
VII. Clima	»
VIII. Topografia	»
IX. Populația	»
X. Belșugul Dobrogei	»
Sistemul de economie rurală în Dobrogea	»
Administrația	»
Contribuțiile și dijmele	»
XI. Mocanii	»





Lămuriri privitoare la hartă

La opera sa : «Escursion agricole dans la plaine de la Dobroudja», Ion Ionescu a adăugat o hartă, pe care o întitulează : «Carte topographique et ethnographique d'une partie de la Dobroudja».

Scheletul e copiat după o hartă mai veche (poate harta lui Lapie) El dă o imagine destul de diformă a provinciei transdunărene între deltă și o linie aproximativ Rașova-Tatlageac. În special marile lacuri (Razelm etc.) sunt de nerecunoscut.

Relieful, reprezentat prin hașuri destul de uniforme, scoate totuși în evidență caracterul mai accidentat al părții nordice față de podișul ondulat din sud. Văii Carasu i se dă o atenție deosebită în tratarea cartografică.

Faptele de ordin uman depășesc însă cu mult interesul pe care îl prezintă schema fizică a aceslei hărți.

Drumurile sunt reprezentate prin linii cafenii, care formează o rețea mai largă în Nord, mai deasă la sud de Carasu. Ele nu corespund însă în totul realității, deoarece localitățile în Dobrogea, în această vreme, erau legate nu printr'o linie determinată, ci printr'un fascicol de drumuri.¹⁾

Printre ochiurile căilor de comunicație se văd presărate mici triunghiuri negre numerotate : sunt movilele, cărora autorul le consacră câteva pagini în text.

Satele, în fine, sunt redată prin rotogoale, a căror mărime neegală e numai întâmplătoare. Rotogoalele au fost împărțite în sectoare circulare, colorate diferit după naționalități : Turcii, roșu, Românii albastru, Tătarii verde, Bulgarii, galben, Rușii, galben închis, Grecii, roz și Germanii cenușiu.

Harta mai veche, de care s'a folosit Ion Ionescu pentru așezarea satelor, nu mai corespundea realității.²⁾ O sumă de sate

1) Vezi cap. Proiect asupra căilor de comunicații din Dobrogea.,

2) Ea îl nemulțumia de altfel în totul. Vezi în această privință ce spune autorul despre hartă în cap. O zi de călătorie în Dobrogea pag. 30.

15 dispăruseră.¹⁾ Altele noi apăruseră. Au trebuit să se facă multe corecturi și cu acest lucru s'a ocupat tovarășul său de drum, inginerul român Soranu. Punerea la punct a hărții a fost o grije de căpetenie a excursioniștilor, cari au căutat să se achite cât mai conștiincios de această datorie. Procedul urmat în fixarea localităților noi a fost probabil cel al itinerariului, sau al informațiilor verbale pentru părțile nevizitate. Din cauza defectelor hărții folosite și al chipului sumar în care au fost determinate satele noi, identificarea centrelor de populație este o operație destul de anevoioasă: raporturile de orientare și distanța nu pot fi folosite de cât în foarte slabă măsură. Din fericire, marea majoritate a numelor satelor dela 1850 s'a păstrat până în ziua de azi, fie ca singurul nume al localității, fie ca dublet. Chiar o bună parte din cele ruinate după această dată sunt menționate pe harta noastră topografică 1/200.000. Rămân numai prea puține (6-7) care ar fi mai greu de regăsit azi.

Publicarea traducerii cărții lui Ionescu de la Brad ar fi cerut, poate, și republicarea hărții, așa cum ea a fost dată de autor. Cum scheletul hărții și chiar rețeaua de drumuri se pot găsi pe hărți anterioare, sau pe cea aproape contemporană înfinit mai exactă, lucrată de statul major al armatei ruse²⁾ partea cu adevărat originală și interesantă este elementul etnografic al hărții. Acesta trebuie scos mai întâi din uitarea în care generația noastră a cufundat întreaga operă a agronomului român.

Intr'adevăr, pe lângă altele, harta etnografică a unei părți din Dobrogea e și cel dintâi exemplu de hartă etnografică mai precisă asupra unui colț de pământ românesc. Cel puțin până astăzi nu se cunoaște alta mai veche. Harta etnografică generală a imperiului otoman, lucrată de francezul Lejean urmează după ceea a lui Ionescu și Soranu, pe care el o citează.

Pentru aceste motive se anexează traducerii numai harta etnografică, descurcată de tot ceea ce i-ar fi îngreuiat citirea (relief, drumuri, movile:)

1) V. tabloul acestora în text.

2) Ridicare pe teren la 1835, revedere și republicare la 1853. V. G. Vălsan: O fază în popularea Țării Românești.

Spre o mai ușoară folosire a ei, satele, *în numărul lor de pe harta originală*, au fost așezate pe o bază actuală. Identificarea s'a făcut cu ajutorul hărții topografice românești 1/200000, al hărții lui Filipescu-Dubău (1860), al hărții rusești (1853) și, în câteva cazuri, al indicațiilor din «Dobrogea la sfârșitul sec. XIX» de căpitan Ionescu-Dobrogeanu.

În interesul clarității, cercurile satelor au fost mărite, *forma însă și mărimea proporțională a sectoarelor naționalităților au fost păstrate cu strictețe*, iar culoarea înlocuită cu linii și puncte.

În harta originală numele localităților sunt scrise cu ortografia franceză. Din această nevoie de adaptare ortografică și din ignoranța caligrafului, multe din ele sunt evident scălciate. În transcriere li s'a dat însă forma actuală, ea fiind cea adevărată. Satele, care și-au schimbat denumirea, au fost trecute tot cu numele actual, dar li s'a scris jos, în paranteză și mai mic, numele cel vechi. În fine satele dispărute după 1850 au fost subliniate.

Aceste modificări, cerute de transcrierea în ortografia românească și pe o hartă modernă, precum și de înlocuirea sectoarelor colorate prin sectoare hașurate monocolor, nu ating întru nimic elementele esențiale ale hărții: *numărul satelor și orașelor și raporturile etnice*. Grijă deosebită pusă în respectarea acestor elemente esențiale, ne dă dreptul să prezentăm această hartă ca pe o lucrare ce poate fi folosită cu aceeași încredere ca și originalul.

Vintilă Mihăilescu.

Asistent la Institutul de geografie al
Universității din București

Publicațiuni primite

1. *C. S. Nicolăescu-Plopșor*: Insemnări asupra agriculturii preistorice.
 2. *Sextil Pușcariu*: Din perspectiva dicționarului.
Cluj 1922.
 3. *I. Moisil*: Prima pagină din istoricul băncilor populare din vechiul Regat. Buc. 1922
-

Revistele și Publicațiile cu care „Analele Dobrogei” fac schimb

- 1—*Convorbiri literare*—București
 - 2—*Rev. Științifică Adamachi*—Iași
 - 3—*Rev. Transilvania*—Sibiu
 - 4—*Viața Românească*—Iași
 - 5—*Viața Nouă*—București
 - 6—*Neamul Românesc pentru popor*—București
 - 7—*Arhivele Olteniei*—Craiova
 - 8—*Lamură*—București
 - 9—*Arhiva*—Iași
 - 10—*Revista Vremii*—București
 - 11—*Rev. Școala*—Cernăuți
 - 12—*Brazde adânci*—București
 - 13—*Buletinul de informații al grădinii botanice*—Cluj
 - 14—*Buletinul Soc. Numismatice Române*—București
-

Aducem vule noastre mulțumiri următoarelor instituțiuni și persoane, care au binevoit a sprijini bănește tipărirea revistei «Analele Dobrogei»

Camera de Comerț din Constanța	Lei 10.000—
I. Dinu, Directorul gimnaziului din Adam-Clisi	„ 500—
Farmacist Maior I. Christea, Constanța	„ 200—
D-l Zambaccian, comerciant C-ța	„ 160—
Gh. Carp, profesor, C-ța	„ 100—
Virgil Andronescu	„ 60—
D-n Lescovar	„ 60—

Comitetul

Abonamentul la Analele Dobrogei este pe an :

La ediția obișnuită . . . 40 Lei •

La ediția pe velină . . . 80 •

*Abonamentele se trimit d-lui C. Brătescu, la
Școala Normală din Constanța, prin mandat poștal.*

Colecția întreagă a anului I și II :

La ediția obișnuită : câte 60 lei

La ediția pe velină : câte 100 lei

Comunicați schimbările de adrese !